

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YAŞLILARIN SOSYAL DIŞLANMASI:SAKARYA /
ADAPAZARI İLÇESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak YARBUĞ

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ekrem Erdoğan

Ekim 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

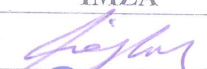

YAŞLILARIN SOSYAL DIŞLANMASI:SAKARYA/
ADAPAZARI İLÇESİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Burak YARBUĞ

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset

“Bu tez/..../201.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç.Dr. M. Çağlar ÖZDEMİR	Başarılı	
Doç. Dr. Ekrem ERDOĞAN	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Ferit GAYKAL	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	BURAK YARBUĞ
Öğrenci Numarası	:	Y166005015
Enstitü Anabilim Dalı	:	ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
Enstitü Bilim Dalı	:	ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE SOSYAL SİYASET
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	YAŞLILARIN SOSYAL DIŞLANMASI: SAKARYA / ADAPAZARI İLÇESİ ÖRNEĞİ
Benzerlik Oranı	:	%16

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

12/11/2019
İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

12/11/2019
İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: DOÇ. DR. EKREM ERDOĞAN

Tarih: 12/11/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAM VE KAPSAM	3
1.1. Yaşlanma ve Küresel Yaşlanma	3
1.1.1. Yaşlanma.....	3
1.1.1.1. Kronolojik Yaşlanma.....	5
1.1.1.2. Biyolojik Yaşlanma	5
1.1.1.3. Psikolojik Yaşlanma	7
1.1.1.4. Sosyal Yaşlanma.....	7
1.1.2. Küresel Yaşlanma	8
1.2. Aktif Yaşlanma	10
1.3. Sosyal Dışlanma ve Sosyal İçerme	14
1.3.1. Sosyal Dışlanma.....	14
1.3.2. Sosyal İçerme	18
1.4. Demografik Fırsat Penceresi	21

İKİNCİ BÖLÜM: SOSYAL İÇERME BELGESİ ÇERÇEVESİNDE AB'DE ve TÜRKİYE'DE YAŞLANMAKTA OLAN NÜFUSA YÖNELİK POLİTİKALAR26

2.1. AB Sosyal İçerme Belgesi'nin Kapsamı.....	26
2.1.1. Kaynaklar	31
2.1.1.1. Maddi ve Ekonomik Kaynaklar	32
2.1.1.2. Kamu ve Özel Hizmetlere Erişim.....	32
2.1.1.3. Sosyal Kaynaklar	33
2.1.2. Katılım	33
2.1.2.1. Ekonomik Katılım.....	34
2.1.2.2. Sosyal Katılım.....	36

2.1.2.3. Kùltür Eğitim ve Beceriler.....	36
2.1.2.4. Siyasal Katılım.....	37
2.1.3. Yaşam Kalitesi	37
2.1.3.1. Yaşam Çevresi	38
2.1.3.2. Güvenlik.....	38
2.1.3.3. Ulaşım.....	39
2.1.3.4. Sağlık ve Refah.....	39
2.1.3.5. Finansal Hizmetlere Erişim	40
2.1.4. Sosyal Güvenlik	40
2.2. Sosyal İçerme Belgesi erevesinde AB’de Yaşlanmakta Olan Nùfusa Yùnelik Politikalar	41
2.3. Sosyal İçerme Belgesi erevesinde Tùrkiye’de Yaşlanmakta Olan Nùfusa Yùnelik Politikalar	47
2.3.1. Bakanlığın Uyguladığı Genel Politikalar	47
2.3.2. Sakarya’da Uygulanan Yerel Politikalar.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YAşLILARIN SOSYAL DIşLANMASI: SAKARYA / ADAPAZARI İLÇESİ ÖRNEğİ.....

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı.....	53
3.2. Araştırma Soruları.....	53
3.3. Araştırmanın Yùntemi.....	57
3.3.1. Belirlenen Ana Yùntemin Seçim Nedeni.....	58
3.3.2. Mùlakatın Hazırlama Sùreci	58
3.3.3. Evren ve Örneklemin Tespiti	58
3.3.4. Araştırmanın Uygulaması	60
3.3.5. Verilerin Analizi	60
3.4. Yaşlıların Sosyal Dişlanmasına Yùnelik Araştırma Bulguları.....	60
3.4.1. Demografik Bulgular	61
3.4.2. Sosyal Dişlanma Bulguları.....	64
3.4.2.1. Kaynaklar Açısından Bulgular.....	64
3.4.2.2. Katılım Açısından Bulgular	67
3.4.2.3. Yaşam Kalitesi Açısından Bulgular.....	74

3.4.2.4. Sosyal Güvenlik Açısından Bulgular.....	82
SONUÇ.....	84
KAYNAKÇA	87
ÖZGEÇMİŞ.....	95

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1 : Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı.....	61
Tablo 2 : Katılımcıların Yaş Grubuna Göre Dağılımı.....	61
Tablo 3 : Katılımcıların Medeni Duruma Göre Dağılımı	62
Tablo 4 : Katılımcıların Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı.....	62
Tablo 5 : Katılımcıların Gelir Durumuna Göre Dağılımı	63
Tablo 6 : Katılımcıların Aylık Gelirlerinden Memnuniyet Düzeyleri	63
Tablo 7 : Katılımcıların Çalışma Durumu.....	64
Tablo 8 : Kaynaklar Temasında Katılımcılara Yöneltilen Sorular ve Alt Temalar	65
Tablo 9 : Katılım Temasında Katılımcılara Yöneltilen Sorular ve Alt Temalar.....	68
Tablo 10: Yaşam Kalitesi Temasında Katılımcılara Yöneltilen Sorular ve Alt Temalar	75
Tablo 11: Sosyal Güvenlik Temasında Katılımcılara Yöneltilen Sorular ve Alt Temalar	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yaş Gruplarına Göre Nüfus ve Nüfus Projeksiyonu	23
Şekil 2: Türkiye İçin Demografik Fırsat Penceresi	24
Şekil 3: Görüşme Formu Ana ve Alt Temaları.....	54

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Tezin Başlığı: Yaşlıların Sosyal Dışlanması:Sakarya / Adapazarı İlçesi Örneği	
Tezin Yazarı: Burak Yarbuğ	Danışman: Doç. Dr. Ekrem Erdoğan
Kabul Tarihi: 11.10.2019	Sayfa Sayısı: 95
Anabilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bilim Dalı: Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset	
<p>Bu çalışmanın amacı, Sakarya/Adapazarı örneğinde yaşlıların sosyal durumunu tespit etmektir.</p> <p>Genel refah seviyesinin yükselmesinin ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasının ortalama yaşam süresinin artmasına ve doğurganlık oranlarının düşmesine neden olduğu ileri sürülmektedir. Bunun bir sonucu/göstergesi olarak yaşlı nüfusun artışı gösterilmektedir. Yaşlanma hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri kapsayan küresel bir problem haline gelmiştir. Bu durum yaşlıların sosyal dışlanma riskini ortaya çıkarmaktadır. Yaşlanmaya bağlı olarak insanlar sivil, politik, ekonomik ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum olma-edilme riski ile karşı karşıyadır. Türkiye demografik fırsat penceresi içerisinde yer alan bir ülkedir. Ancak diğer taraftan nüfusun yaşlanması süreci hızlanmıştır. Bu durum yaşlanan nüfusun sosyal dışlanma sorununu gündeme getirmektedir. Bu sorun araştırma konusunun seçilmesinde belirleyicidir.</p> <p>Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Veriler yapılandırılmış veya yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır. Elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Analizlerin sonucunda, Türk aile yapısının kuşatıcı özellikleri sayesinde yaşlıların düşük derecede sosyal dışlanma riskine maruz kaldıkları tespit edilmiştir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Sosyal Dışlanma, Yaşlılık, Sosyal İçerme, Sakarya	

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Title of the Thesis: Social Exclusion Of The Elderly: The Case Of Sakarya / Adapazarı District	
Author: Burak Yarbuğ	Super visor: Associate Professor Ekrem Erdoğan
Date: 11.10.2019	Nu. Of pages: 95
Department: Labour Economics and Industrial Relations Subfield: Labour Economics and Social Policy	
<p>The aim of this study is to determine the level of perception of the elderly towards social exclusion in Sakarya / Adapazarı.</p> <p>It has been argued that the rise in general welfare and the spread of health services lead to an increase in the average life expectancy and lower fertility rates. As a result / increase of the elderly population is shown. Aging has become a global problem involving both developed and developing countries. This raises the risk of social exclusion for the elderly. Due to aging, people are at risk of being deprived of their civil, political, economic and social citizenship rights. Turkey is a country located within the demographic window of opportunity. On the other hand, the aging process of the population has accelerated. This situation brings the social exclusion problem of the aging population to the agenda. This problem is decisive in the selection of the research topic.</p> <p>Qualitative research design was used in the study. The obtained data were analyzed descriptively. As a result of the analyzes, it was determined that the elderly were exposed to a low degree of social exclusion due to the surrounding characteristics of the Turkish family structure.</p>	
Anahtar Kelimeler: Social Exclusion, Social Inclusion, Aging, Sakarya	

GİRİŞ

Günümüzde nüfus; doğurganlık ve ölüm hızlarının yüksek olduğu bir yapıdan düşük olduğu bir yapıya doğru dönüşüm geçirmektedir. Buna göre nüfusun yapısı değişmekte ve nüfusun yaşlanması olarak ifade edilebilen bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durum üretken nüfusun azalmasına, dolayısıyla da ekonomik gelişme üzerinde olumsuz etkilere sahip olmaktadır.

Nüfusun yaşlanması; doğurganlık hızı, yaşam beklentisi (ya da doğumda beklenen yaşam süresi) ve göç gibi parametrelere bakılarak ifade edilebilir. İlk olarak tıp alanındaki gelişmeler sayesinde bebek ölümlerinde azalmalar yaşanmasına rağmen doğurganlık oranları; özellikle gelişmiş ülkelerde daha fazla olmak üzere, tüm dünyada düşme eğilimindedir. İkinci olarak, teknolojik gelişmelerin tıp alanında yaygın olarak kullanılması, hastalıklarla mücadelede elde edilen başarılar, beslenme imkanlarının gelişmesi vb. nedenlerle ortalama ömür süresi uzamaktadır. Üçüncü olarak; yoksulluk, işsizlik, savaş, doğal afetler vb. nedenlerle aktif nüfusun yer değiştirmesine neden olan göç; ülke için yaşlı nüfusun artması anlamına gelmektedir.

Yaşlı nüfusun artmasına yol açan bu demografik dönüşüm süreci ne yazık ki bazı problemleri de gündeme getirmiştir. Özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm dünyada; yaşlanan nüfusa yönelik politikaların hayata geçirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu durum aynı zamanda üretken nüfusun arttırılmasına dönük tedbirleri, SGK sistemlerinin reforme edilmesini ve yaşlı nüfusun toplumla bütünleşmesini mekanizmaların devreye sokulmasını gündeme getirmiştir.

Yaşlı nüfusun artışı, genç (üretken) nüfus üzerindeki yükü arttırmaktadır. Yaşlıların üretken nüfustan fazla olması, gençlerin daha fazla prim / katkı payı ödemesi anlamına gelmektedir. Yaşlanma sürecinde ortaya çıkan hastalıklar ve bakım gereksinimi sağlık harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Bu masraflara katlanması gereken genç nüfustur.

Yaşlanma; çoğunlukla olumsuzluk içeren yönlere sahip bir durumdur. Bu kişilerin yaşlı olmalarından ötürü; kaynaklara katılım, yaşam kalitesi ve sosyal güvenlik alanlarındaki

hizmetlere erişim konusunda sosyal dışlanma riskleri ile karşı karşıya kalma olasılığı artmıştır.

Bu nedenle; yaşlıların sosyal dışlanması ile ilgili saha araştırmalarının yapılması gerekmektedir. Çalışma, yaşlıların sosyal dışlanmasına odaklanmaktadır. Bu kapsamda “AB Sosyal İçerme Belgesi kapsamında Türkiye’de 60 yaş ve üzeri kişiler sosyal dışlanmaya uğruyor mu?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, yaşlanma, küresel yaşlanma, sosyal dışlanma, sosyal içerme kavramları açıklanmıştır. İkinci bölümde, sosyal içerme belgesi çerçevesinde AB’de ve Türkiye’de yaşlanmakta olan nüfusa yönelik politikalar incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Sakarya / Adapazarı ilçesinde yaşayan 60 yaş ve üzeri kişilerin sosyal dışlanma durumunu tespit etmek için yapılan saha araştırmasının sonuçları ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAM VE KAPSAM

1.1. Yaşlanma ve Küresel Yaşlanma

Yaşlanma; en genel tanımıyla çevresel faktörlere uyum sağlayabilme yeteneğinin azalmaya başlaması süreci olarak tanımlanmaktadır (<https://www.who.int>, 2019) fizyolojik ve psikolojik sebeplerle bireysel olduğu kadar, dünya üzerinde yaşlı nüfusun artması ile küresel bir kavram olarak da kendini göstermiştir. Yaşlanma ve yaşlılık kavramları insanlığın ortaya çıkışından itibaren gözlemlenebilen olgular olarak bulunmaktadır. Gün geçtikçe bu olgunun yeni sorunlar ve yeni hizmet modelleri ihtiyacı ile karşımıza çıktığı da görülmektedir. Yaşlanma sürecinde tüm ülkeler artan ekonomik ve sosyal talepler ile yüzleşmek zorunda kalmışlardır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014: 15).

1.1.1. Yaşlanma

İnsan, varoluşundan itibaren araştırmaya meyilli bir canlıdır. Bu nedenle zamanla insanı araştırma nesnesi hâline getirmiştir. Araştırma kapsamında insanın fizyolojisi ve biyolojisi inceleme altına alınmıştır. İnsanın hayat çizgisinde yaşlanma kaçınılmaz bir süreç olduğundan yaşlanma kapsamında araştırmalar ilgi görmüştür. Yaşlanma, insanoğlunun içerisinde bulunduğu doğal bir süreçtir. Günümüz itibariyle yaşlanma konusuna duyulan ilgi artmıştır. Bunun başlıca sebebi, doğal bir süreç olan yaşlanmanın doğal ve doğal olmayan çok boyutlu biyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik sonuçlarının olmasından ileri gelmektedir (Aydın ve Aydın Sayılan, 2014: 76). İnsan, doğduğu andan itibaren yaşlanmaktadır. Yaşlılık, fiziksel bakımdan benzer durumları beraberinde getirirse de sosyal bakımdan homojen bir benzerlikten bahsedilememektedir.

Yaşlılık tanımları, toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu nedenle yaşlılık, toplumlara göre farklılığını korumaktadır. Toplumlardaki yaşlı nüfus oranları, yaşlılara sunulan hizmetler, yaşlılara yönelik toplumsal algılar ile kültür, toplumlardaki kendine özgü gelişmektedir. Hatta aynı toplumun farklı zaman dilimlerinde bile yaşlılığa yönelik tanımlamalar ve algılar konusunda değişiklikler görülebilmektedir. Yaşlılık tanımlamaları, biyolojik, sosyal ve psikolojik olarak çeşitli değişikliğe uğramıştır. Nüfus yapısındaki ve yaşlı nüfusun toplumdaki oranındaki farklılaşmalar bile bu durumu

etkileyebilmektedir. Ancak bu noktada önemli olan; yaşlanmanın bir süreç, yaşlılığın bir durum olduğu hususudur.

Toplum tarafından bireyler, yaşlarına göre ayrıştırılmaktadır. Bu ayrıştırmanın amacı, bireylerin sosyal yaşantılarındaki rol ve konumları belirleyerek onlardan duyulan beklentilerin sınırlarını çizmek ve kaynakların dağıtımı konusunda fikir sahibi olmaktır. Ayrıştırma, *sosyal dışlanma* kavramını da anlaşılabilir hale getirmektedir. Örneğin, okula başlama yaşı, resmi olarak oy kullanabilme yaşı gibi yaşa dayalı ölçütlere göre düzenlemeler yapılmaktadır. Yaşla alakalı bu belirlemeler, kişilerin rol ve konumlarının belirlenmesi için getirilmektedir (Görgün, 2001: 15).

“Yaşlanma”, “yaşlılık” ve “ihtiyarlık” kavramları gerontoloji ve geriatri alanlarında sıkça kullanılmaktadır. Ancak bu kavramlar genellikle birbiri ile karıştırılmaktadır. Bunun nedeni; kavramlar arasındaki ayrımın net olmamasıdır (Duyar, 2008: 9-19).

Yaşlanma, doğumda başlayarak ölüme dek süren, geri döndürülemez ve dinamik bir süreçtir, yaşlanmanın beraberinde getirdiği bir dönem olarak “yaşlılık” biyolojik yaşam döngüsünde varılan en son noktadır (Önder Erol, 2016: 158)

Yaş; bir canlının, bir olay veya olgunun ortaya çıkmasından itibaren geçen ve yıl birimiyle ölçülmekte olan zaman göstergesidir. Kurum, kuruluş ve sistemler bakımından da yaş kavramı kullanılabilir.

Yaşlılığın tüm boyutlarını içeren ortak bir tanım bulunmamaktadır. Türk Dil Kurumu yaşlılığı, yaşlı olma hali şeklinde genel olarak ifade etmektedir. Yaşlılıkla alakalı diğer tanımlamalarda; yaşlılığın maddi, fiziksel, sosyal ve psikolojik boyutları farklı şekilde tanımlanmaya çalışılmıştır. Ortak bir tanım olmasa da yaşlılık kaçınılmaz ve geri döndürülemez olması nedeniyle doğal bir gerçekliktir. Yaşlılık bazılarının göre vücudun yapısal yıkım ve harabiyete uğradığı olumsuz bir süreçtir (Özgür ve Sabbağ, 2014: 9). Yaşlılık kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişiklik gösterdiğinden yaşlılığın olumlu ya da olumsuz olmasıyla alakalı ortak bir karar mevcut değildir.

Anlatılanlar çerçevesinde yaşlanmanın genel bir tanımı yapılacak olursa; bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal yönlerinin yaşla beraber düzenli şekilde değişmesine yaşlanma denilmektedir (Bayraktar, 2004: 50-53). Yaşlanma, kronolojik yaşın ilerlemesi

ile oluşmakta ve ölüm ihtimalini artıran değişikliklerin tamamı olarak da tanımlanabilmektedir (Tekin ve Kara, 2018: 219).

1.1.1.1. Kronolojik Yaşlanma

Yaşlılığın tanımlanmasında kronolojik yaş önemli bir ölçüt olarak ortaya çıkmaktadır. Kronolojik yaşlanma, insanların doğum tarihinden itibaren başlayan sürece dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, yaşlılığın sadece takvim yaşına göre ayrıştırılmasını içermektedir. İnsanların belli yaşlarda belli özellikler göstereceği varsayımından hareket edilmektedir. Diğer ölçütler önemsizdir. Kronolojik yaşlanmada yaş sınıflandırması objektiftir (Altan ve Şişman, 2003: 5). Bireylerin doğumundan itibaren geçirdiği gün sayısının bireylerin yaşını verdiği görüşü tartışmaya açık bir konu değildir. Kronolojik yaşta, kişilerin hayatı boyunca geçirdiği günler değerlendirilmektedir.

Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), 1963 yılında gerçekleştirdiği bir seminerde yaşlanmayı kronolojik açıdan 3 gruba ayırmıştır. Buna göre yaşlılar;

- 45-59 yaş arasındaki orta yaşlılar
- 60-74 yaş arasındaki yaşlılar
- 75 ve üstü yaştaki kocamışlar olarak üç grupta değerlendirilmektedir (Emiroğlu, 1995: 20-22).

WHO tarafından yapılan tanımlamalarda takvim yaşı olan sayılar esas alınmış ancak biyolojik değişimler göz ardı edilmiştir. Ayrıca yaşlanma, homojen bir süre değildir ve farklı dönemleri bulunmaktadır (Mackinlay, 2001: 14). Bazen orta yaşlılar kocamışlar gibi olabilirken bazen de tam tersi bir durumla karşılaşılabilir. İnsan bedeninde oluşan biyolojik özellikler dikkate alınca biyolojik yaşlanma kavramı ortaya çıkmıştır.

1.1.1.2. Biyolojik Yaşlanma

Biyolojik yaşlılık, insanın gelişim sürecinde vücudun yapısal ve işlevsel olarak değişmesini ifade etmektedir. İnsanların yaşam şekli, vücudundaki hücrelerin yaşlanması üzerinde etkilidir. Bir diğer ifade ile biyolojik yaşlılık; yaşlanmaya bağlı olarak insan bedeninin yapısında meydana gelen değişikliklerdir. Her canlı normal yaşlanma sürecine

maruz kaldığı gibi biyolojik yaşlanmaya da maruz kalır. Hücresele düzeyde bozulmanın olduğu yaşlanma sürecidir ve tüm canlılar için geçerlidir (Kalkan, 2008: 18)

Biyolojik yaşlılık, kısmen kronolojik yaşlılığa benzemektedir. Yaşlanmaya bağlı olarak bireylerin saçları beyazlamakta ve organların işleyişinde sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Yaşlanma, organ ya da hücrelere özgü olmayıp insan vücudunun tamamını kapsamaktadır (Karan, 2007: 21). Bireylerde en erken yaşlanan gözdeki lens hücreleridir. Bu nedenle yaşlıların genelinde görme rahatsızlığı bulunmaktadır. Yaşın ilerlemesi, görmedeki sorunları da artırmaktadır (Yahyaoğlu, 2013: 32,33).

İnsanlarda yaşlanmaya bağlı biyolojik değişimlerin ortaya çıkması, uzun yıllar gerektiren bir süreci içermektedir. Zamana bağlı şekilde bu değişiklikler ortaya çıkmaktadır. Yaşlanmayla hem hücresele hem de dış görünüş itibariyle değişiklikler meydana gelmektedir. Örneğin, deride kırışmaların başlaması yaşlanma belirtilerinden biridir. Gerontoloji, yaşlanma üzerine çalışmalar gerçekleştirmektedir. Ancak, yaşlanmanın ırklarla alakalı evrimsel bir sonuç mu yoksa yıpranmanın biriken etkisi ya da fizyolojik bir süreç mi olduğu hususunu açıklayamamışlardır. Bireyin fiziksel bakımdan gösterdiği yaşla takvim yaşı her durumda uyumlu olmayabilmektedir (Onur, 1995: 296).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün 2013 yılında yayınladığı çalışmada dünya hastalık yüküyle alakalı verilere yer verilmiş ve hastalık yükü bakımından ülkeler sosyoekonomik düzeylerine göre sınıflandırılmıştır. Bu bağlamda 60 yaş ve üstü kişilerde özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde duyuşal bozukluklar ilk sırada yer almaktadır. Bunun yanı sıra sırt boyun ağrıları, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, depresyon, düşmeler, diyabet görülebilmektedir. Yüksek gelirli ülkelerde demans, diyabet ve osteoartrit rahatsızlıkları sık görülmektedir. Bu hastalıklar, fonksiyon kaybı ile mali yüke sebebiyet vermektedir (Samancı Tekin ve Kara, 2018: 221).

Yaşlanmanın fiziksel ve biyolojik etkilerinin yanı sıra psikolojik ve sosyolojik etkilere sahiptir. Bu durum, yaşlanmanın bütünsel bir çerçevede ele alınarak daha iyi anlaşılabilmesi için gereklidir.

1.1.1.3. Psikolojik Yaşlanma

Psikolojik yaşlanma, bireylerin yaşlarındaki ilerleme nedeniyle davranışsal uyum yeteneklerindeki değişimlerle ilgili bir durumdur. Bireylerin davranışsal açıdan uyum yeteneklerinde, yaşlanmaya bağlı olarak birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişiklikler psikolojik yaşlanmayı oluşturmaktadır. Psikolojik yaşlılık, bireylerin genellikle kendilerini yaşlanmaya hazırlanamaları nedeniyle olumsuz şekilde algılanmaktadır (Arpacı, 2005: 15-17). Bireyler, kendilerini yaşlanacakları gerçeğine göre hazırlarlarsa psikolojik yaşlanmaya yönelik olumsuz algı kaldırılabilir.

Yaşlılığa bağlı olarak oluşan ruhsal özellikler, fiziksel özelliklere göre daha az bilinmekte ve önemsenmektedir. Psikolojik değişiklikler genellikle deneyim artışından kaynaklanmaktadır. Anılarla birlikte yaşama, geçmişi özleme, geçmişe takılıp kalma gibi durumlar psikolojik değişikliklere örnektir. Yaşlılıkta gelecek düşüncesi genellikle korkutucu gelmektedir. Bu nedenle bireylerde geleceğe yönelik güvensizlik oluşabilmektedir. Yaşlıların psikolojik çöküşünün temelinde gelecekle alakalı kaygı ve geleceği düşünme nedeniyle oluşan üzüntü yer almaktadır (Giddens, 2008: 223).

1.1.1.4. Sosyal Yaşlanma

İnsan, toplum içinde varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle belli toplumsal rollere sahiptir. Kişilerden beklenen toplumsal roller, sahip oldukları statüler ile bazı beklentiler söz konusudur. Bu rollerde, statülerde ve beklentilerde yaşa bağlı olarak değişikliklerin oluşması, sosyal yaşlılık olarak adlandırılmaktadır. Sosyal yaşlılıkta roller, değerler ve normlar, kronolojik yaşla kültürel anlamda eşleşmektedir. Yaşlılığa toplumlar tarafından yüklenen farklı anlamlar, sosyal yaşlılığın nesnelereindir. Örneğin, Japonya gibi uzak doğu ülkelerinde yaşlılık bilgelik kaynağı olarak görülürken İngiltere gibi ülkelerde yaşlılık bağımlılık ve yük olarak değerlendirilmektedir (Giddens, 2008: 223,224).

Sosyal yaşlanmanın temelini, toplum tarafından bireyin hangi özellikleri nedeniyle yaşlı görüldüğü ve davranış örüntülerine göre yaşlarının nasıl algılandığı hususu oluşturmaktadır. Sosyal yaşlanma kavramı, yaşlının kendisini toplumda nasıl konumlandığı ve toplumun yaşlıyı nasıl konumlandığı arasındaki karşılıklı ilişkiyi içermektedir. Örneğin; düzenli şekilde spor yapan yaşlı bir kişi kendisini genç

hissedebilmekte ve toplum tarafından da genç olarak görülebilmektedir (Samancı Tekin ve Kara, 2018: 220).

Emeklilik, güç-prestij ve bağımsızlık kaybı, eşin ya da arkadaşların kaybedilmesi, yaşamdan zevk alamama, maddi gelirdeki eksilme, yeniden çalışma şansındaki azalma, toplumsal desteğin çözülmesi, mesleki tanınırlık ve saygınlığın iş hayatından uzaklaşması nedeniyle ortadan kalkması gibi konular da sosyal yaşlanmanın getirdiği olumsuz yanlardan bazıları olarak göze çarpmaktadır (Siviş ve Demir, 2004: 44).

1.1.2. Küresel Yaşlanma

21. yüzyılın en önemli sorunlarından biri küresel yaşlanmadır. Küresel yaşlanma süreci, demografik değişim şeklinde isimlendirilmektedir. Dünya çapında doğum oranları düşmekte ve yaşlı nüfusunda önemli bir artış yaşanmaktadır. Günümüzde insan ömrü, açıkça uzamaktadır. Bireylerin ortalama yaşam beklentisi de yükselmiştir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki yüksek yaşlı nüfusu dikkat çekmektedir. Bu nedenle uzun yaşama ile endüstrileşme arasında ilişki olduğu düşünülmektedir. Ancak dünya üzerindeki yaşlı nüfusun çoğunluğu gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Türkiye’de de nüfus henüz genç gibi görülse de yirmi sene sonra yaşlı nüfus oranında ciddi bir artış yaşanacağı düşünülmektedir. Yaşlı nüfus yönündeki bu gelişme, araştırmacıları onların ihtiyaçlarına yönlendirmiştir. Yaşlılık döneminde bireyin kendini değersiz ya da topluma faydalı hissedebildiği belirlenmiştir. Bu nedenle yaşlılık döneminde özellikle bireyin kendini psikolojik bakımdan iyi hissetmesi önemli bir konu olarak gündeme alınmaktadır (Siviş ve Demir, 2004: 43,44).

Yaşlanma; bireyin sağlığı, sosyal güvenliği, çevre, eğitim, iş imkânları, eğlence ve aile hayatına kadar toplumun tüm yönlerini etkilemektedir. İnsanlar, yaşlandıkça kalabalıklar içinde yalnızlığa itilmektedirler. Yaşlıların morallerinin yükseltilmesi ve manevi bakım hususunda sosyal devlet olmanın gereği olarak çeşitli ülkelerde düzenlemeler ve uygulamalar geliştirilmektedir. Bu şekilde, yaşlılığın bağımlılık ve yük olarak görülmesi anlayışından da uzaklaşılabilir (Milliyet, 2018).

Kentleşme, yaşlılığa korunak sağlayan geniş aile yapısında değişikliğe neden olmaktadır. Çekirdek aile yapısına geçişte en çok yaşlılar etkilenmiştir. Önceleri aileler tarafından el

üstünde tutularak saygı duyulan yaşlılar, kentlerdeki zorlu yaşam şartları nedeniyle zamanla yük olarak algılanmaya başlamıştır. Bu nedenle yaşlılara hizmet sunan kurumlarda artış gerçekleştirilmiştir (Haber7, 2018).

Modern hayat, çalışma şartları ve ekonomik durum, doğum sayısında azalmaya sebebiyet vermektedir. Bu nedenle ülkelerdeki yaşlı nüfusun toplam nüfusa oranı günden güne artış göstermektedir. Bu bağlamda Dünya’da her yaşta yaşanabilir değerlere öncelik verilmesi gerekmektedir. Dünya’daki ortalama yaşam süresinin 80-90 yıla kadar yükselmiştir (Milliyet, 2018).

Dünya genelinde 1950-2000 yılları arasında ortalama yaşam süresi 20 yıl kadar artmış ve 66 yıl olmuştur. 2000-2050 yılları arasında bu sürenin 10 yıl daha artarak 76 yıl olması beklenmektedir. Dünya genelindeki yaşlı nüfusunun da 2050 yılında 2 milyara ulaşması öngörülmektedir. Yaşlı nüfusundaki bu artışın genellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Günümüzde en uzun ömürlü insanlar Japonya’da yaşamaktadırlar. Japonya’da ortalama yaşam süresi 80 yaş civarındadır (Bilir, 2004: 53).

Gelişmekte olan ülkelerde nüfus, daha hızlı yaşlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanması daha yavaştır. Bunun sebebi gelişmiş ülkelerde doğurganlık oranlarının daha erken düşmesi ve sanayi devrimi sonrasında uzun bir süre boyunca nüfusun geneli bakımından yaşam standartlarının iyileştirilmesidir. Bundan dolayı yaşlanma yavaş yavaş gerçekleşmiştir. İlaçlar ve aşular geliştirilmiş ve tıp alanında teknolojik devrim yaşanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde doğurganlık oranı hızla düşmektedir. Teknolojik anlamda geride kalınarak hızla yerleştirilmeye çalışıldığından yaşlanma da hızlı gerçekleşmiştir (Samancı Tekin ve Kara, 2018: 223).

Nüfusun hızla yaşlanması, bazı kronik hastalıkların görülme riskini arttırmaktadır. Bu nedenle halk sağlığı için yeni ve ciddi sorunlar meydana gelmektedir. Sağlıklı yaşam süresi uzasa da yaşlıların fiziksel ve zihinsel kapasitelerinde düşüşler oluşmaktadır. Bu durumdan yaşlılar ile toplum, olumsuz etkilenebilecektir. Yaşa bağlı olarak ortaya çıkan fonksiyonel yetersizliklerin yüksek gelirli ülkelerde belli ölçüde azaltılabileceği düşünülse de orta ve düşük gelirli ülkeler bakımından bu durum belirsizdir. Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ölümlerin genelinin yaşlanmayla ilgili olabileceği düşünülmektedir (Samancı Tekin ve Kara, 2018: 223).

Yaşlı nüfusun artmasıyla berber, bulaşıcı hastalıklar yerine kronik hastalıklarda artış görülmektedir. Yaşlılık döneminde düzenli ve kaliteli sağlık hizmeti almak çok önemlidir. Bu nedenle yaşlı nüfusun sağlık hizmetlerine ulaşımı kolaylaştırılmalıdır. Bu bağlamda, evde bakım hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Yaşlılık döneminin özellikleri ile ihtiyaçlarını bilen uzman sağlık personelleri yetiştirilmelidir. Ayrıca, huzurevi, rehabilitasyon merkezi ve hastane gibi kurumların sayısı ve nitelikleri artırılarak yeterli bütçe ayrılmalıdır. Toplumda yaşlılıkla alakalı bilinçlendirme çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Yaşlanmanın olumsuz etkileri ve çözüm yollarını içeren stratejik planlar hazırlanmalıdır. Ülkelerde, yaşlı dostu ortamlar oluşturulmalıdır. Ayrıca yaşlılar için ulaşım, mimari, kurumsal işlemler gibi hayatın her alanında kolaylaştırıcı uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Samancı Tekin ve Kara, 2018: 224).

1.2. Aktif Yaşlanma

Sanayileşmiş ülkelerde, yaşlanmayla alakalı politikalar zorluklar oluşturmaktadır. Öncelikle politikalar, emekli aylığı konusundaki tartışmalarla meşgul edilmektedir. Bunun dışında küresel değişimler nedeniyle işgücü yaşlanmaktadır. Bu durum da erken emekliliğin teşviki gibi politikaların yeniden gündeme alınmasına sebebiyet vermektedir. Yaşlanmadaki artış, sosyal bakım ve sağlık desteğiyle ilgili politikaların artmasına neden olmaktadır. Sağlıklı beslenme gibi konular daha çok ele alınmaktadır. Sağlık sistemleri, tedavi edicilikten önleyiciliğe geçmeye çalışmaktadır. Ayrıca, yaşlı nüfusun dışlanması hususunda sosyal politikalarda yaş, ırk, eğitim, sağlık durumu gibi durumlar göz ardı edilerek genel bir vatandaşlık profili çizilmeye çalışılmaktadır. Böylelikle yaşlı nüfusun dışlanmasının önüne geçmek amaçlanmaktadır (Walker, 2002: 121-140).

Aktif yaşlanma kavramı, WHO'nun çabaları sayesinde ortaya çıkarılmıştır. Avrupa'da henüz yeni olan bu kavramın ABD'deki geçmişi daha uzundur. Aktif yaşlanma, ABD'de başarılı yaşlılık olarak ifade edilmekte olup bu kavram; yaşlılığın başlangıcının inkâr edilmesi ve aktivitelerin, ilişkilerin, rollerin yenileriyle değiştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Yalnız, bu beklentinin çok da gerçekçi olmadığı görülmektedir. İnsanların yaşlanmaları onları biyolojik ve toplumsal sınırlamalara maruz bırakmaktadır. Bu durumun en açık örneği emekliliktir. Aktiflik teorisi, yaşlanma sürecini homojen

yapıda göstererek genellemeler yapmasıyla da eleştiriye maruz kalmıştır (Walker, 2002: 121-140).

WHO'nun öncülüğünde, 1990'lı yıllarda aktif yaşlanma kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Bu kavram, sağlıklı yaşlanmanın önemini vurgulamaktadır. Aktif yaşlanma, yaşlılığa hayat getirilmesi için ortaya konulmuştur. Bireylere, yaşlanmaya karşı fiziksel ve zihinsel sağlıklarını koruma bakımından genel bir hayat tarzı stratejisi sunmaktadır. Aktif yaşlanma, yaşlı insanların bağımsızlığı ve üretkenliği noktasına odaklanmaktadır (Walker, 2002: 121-140).

Günden güne, ortalama yaşam süresi artmaktadır. Bu durum, eşi görülmemiş bir demografik devrimi işaret etmektedir. Yaşlanma konusunda dünya çapındaki tüm politika belirleyicilerin acil olarak ilgisi çekilmelidir. Bu yüzyılda uğraşılması gereken temel zorluk, yaşlı nüfusun yaşam kalitesini temin etmek olacaktır. Yaşlılardaki yaşam kalitesinin temelinde sağlık yer almaktadır. Sağlık, yaşlılarda aktifliği destekleyen ana unsurdur. Sağlıklı yaşlılar; aileleri, toplumları ve ekonomi açısından birer kaynaktır. Yaşlıların aktiflik düzeyi ne kadar artırılırsa topluma katkıları da o derece artacaktır. Bu bağlamda ülkeler, sağlıklı yaşlanmayı önemseyerek yaşlı nüfuslarını problemler için potansiyel bir çözüm olarak görmelidirler (Walker, 2002: 121-140).

Yaşlı insanların çoğu, gelişmekte olan ülkelerde yaşamaktadır. Yaşlıların ihtiyaçları farklılık gösterebilmekte, kadın ve erkeklerin yaşlılıktaki durumları değişebilmektedir. Bu nedenle yaşlanma konusuna cinsiyet bağlamı yaklaşımında artış gözlemlenmektedir. Yaşlı insanların genelinin fiziksel olarak zinde kalarak ailelerine ve topluma ekonomik ve sosyal açıdan katkı sağladıkları görülmektedir. Yaşlıların yük olduğu inancı yaşlıların çalışmaya istekli olsalar da ücretli işlere kabul edilmemelerinden kaynaklanmaktadır (Walker, 2002: 121-140).

Birleşmiş Milletler tarafından yaşlanmanın getirdiği zorluklara ilgi çekilebilmesi için 1999 yılı "Yaşlılar Yılı" olarak düzenlenmiştir. Bu uygulama ile WHO'nun aktif yaşlanma politikaları dünya geneline tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu konuda küresel işbirliğine zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Ülkelerdeki sağlık sistemleri, sosyal hizmetler ve istihdam politikaları, mevcut demografik gerçeğe göre yeniden şekillendirilmeye başlanmaktadır. Yaşlanma hususunda uluslar arası organizasyonlar

gerçekleştirilmektedir. Bu organizasyonların başarısı konuyla alakalı bilgilendirme, eğitim ve politika geliştirme yoluyla güçlendirilebilecektir. WHO'nun sorumluluğu aktif yaşlanmanın 21.yüzyılın en büyük sağlık başarısı olmasını sağlamaktır (Kalache, 1999: 77).

Aktif yaşlanma, 1997 yılında Denver'deki G8 Zirvesi gündeminde yer almaktadır. Yaşlılar bakımından çalışma şartlarındaki değişimler tartışma konusu yapılmıştır (Walker, 2002: 121-140).

Aktif yaşlanma, insanların ilerleyen yaşına göre yaşam kalitesini arttırmak adına sağlık, katılım ve güvenlik imkânlarının en üst düzeye çıkarılması süreci olarak ifade edilebilecektir. Bireylerin yaşına göre kendi fiziksel, sosyal ve zihinsel potansiyellerinin farkında olarak onlara ihtiyaçları konusunda yardımcı olmak ve kapasitelerine göre topluma katılmalarına izin vermek aktif yaşlanmanın temelinde yer almaktadır. "Aktif" ifadesi; fiziksel, sosyal, ekonomik, kültürel, manevi ve toplumsal faaliyetlere devamı suretle katılımı içermektedir. Sağlık, yalnızca fiziksel bakımdan iyi olmayı kapsamamaktadır. WHO'nun da belirttiği gibi sağlık; fiziksel, zihinsel ve sosyal bir iyi olmayı ifade etmektedir (Oswald, 2007: 255). Politikalar da bu bağlamda sadece fizyolojik açıdan değil, zihinsel ve sosyal açıdan da şekillendirilmelidirler. Bireylerin yaşları ilerlese de kendi bağımsızlıklarını koruyabilmeleri, bireylerin ve kanun koyucuların bu yönde alacakları tedbirlerle alakalıdır. Aktif yaşlanma bakımından sosyal bağların kuvvetlendirilmesi önemlidir. Yaşlıların yaşamdan zevk duymaları, onların kaliteli bir yaşam sürdürmesinin yanı sıra hayatları boyunca edindikleri deneyimleri yeni nesillere aktarmalarını ve onlara destek olmalarını sağlayabilmektedir.

Küresel yaşlanma, tüm ülkelerdeki ekonomik ve sosyal taleplerde artış meydana getirecektir. Yaşlı insanlar, topluma önemli katkılar sağlasalar da genellikle dışlanmaktadır. WHO, ülkelerin, uluslararası organizasyonların ve sivil toplumların aktif yaşlanma politika ve programlarını kanunlaştırmaları durumunda yaşlanmayla başa çıkılabileceğini belirtmektedir. Bu durum ülkeler açısından bir gereklilik haline gelmektedir. Küresel yaşlanma nedeniyle yaşlı nüfus oranının artması kaçınılmaz görülmekte olup gelecek açısından yaşlı insanlara yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Aktif yaşlanma, yaşlanma sürecindeki insanlara sağlık, katılım ve güvenlik bakımından imkânlar tanıyarak hayat kalitelerini artırmayı hedeflemektedir. Yaşlıların da istekleri ve kapasiteleri doğrultusunda topluma katılımları sağlanmalıdır. Aktif yaşlanmada yaşlıların tüm grupları dâhil edilmeye çalışılmalıdır. Aktif yaşlanmayla yaşlı insanların enerjilerinin, becerilerinin ve sağlıklarının kaybedilmesinin önüne geçmek amaçlanmaktadır. Aktif yaşlanmada devletin rolü, vatandaşlara imkan sunmak, imkanlara erişimi kolaylaştırmak ve motivasyon ile kaliteyi yükseltmektir (Walker, 2002: 121-140).

Bireylerin yaşları ilerlemesine rağmen sağlıklarının korunması, onların çalışma hayatında daha uzun süre yer almalarına olanak sağlayarak erken emekliliğin yükünü hafifletebilecektir. Bunun yanı sıra tıbbi ve sosyal bakım masraflarının artışı da engellenebilecektir.

Aktif yaşlanmanın uygulanmasında kültürün belirleyici bir niteliği mevcuttur. Kültür, toplumun yaşlılara ve yaşlanmaya bakışını biçimlendirmektedir. Örneğin Asya ülkelerinin genelinde geniş aile çatısı altında yaşamak doğal bir durumdur.

Aktif yaşlanma, aktif sağlık ve bakımla yakından ilgilidir. Yaşın ilerlemesi ile birlikte; fiziksel aktivite, psikolojik durum ve becerilerin muhafaza edilmesi önem taşımaktadır. Bireyler, sağlıklı bir yaşama sahip olmak için kontrolü ele almalıdırlar. Hastalıklardan korunma; hastalığı önleyici tedbirlerin alınması, erken teşhis, klinik ortamda doğru şekilde tedavi gibi hususları içermektedir. Yaşlı nüfustaki artış, onlar için yapılan sağlık harcamalarını da artırmaktadır.

Bireylerin yaşlanması, onların hasta olma riskini artırmaktadır. Bu nedenle iyileştirici hizmetlere ulaşım vazgeçilmez bir hal almaktadır. İyileştirici hizmetler, temel sağlık sektöründe verilmektedir. Bu bağlamda uzmanlaşmış sağlık sistemleri yeniden düzenleme altına alınmalıdır. Yaşlanma hızı nedeniyle mevcut sistemler yetersiz kalmaktadır.

Aktif yaşlanmada kötü sağlık ve engelliliğe yol açabilecek zararlı alışkanlıklardan uzak durulmalıdır. Bu bağlamda, sigara ve alkol tüketimi yaşlılığın etkilerini artırmakta ve katlamaktadır. Ülkeler tarafından sigara ve alkol kullanımının engellenmesini sağlayıcı (vergilendirmede değişiklik ve bilinçlendirici faaliyetler gibi) önlemler alınmalıdır.

Yaşlıların, güvenli bir çevrede ikamet edebilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Özellikle; aile bireylerine, hizmetlere ve ulaşımına yakınlık önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra yaşlılar için tehlike oluşturabilecek durumlar da düzenleme altına alınmalıdır. Sosyal yardım, kendi gücü ve imkânı ile içinde bulunduğu durumdan kurtulamayacak kişilere yapılan bir yardımdır. Asgari seviyede giyim, barınma, beslenme gibi temel gereksinimler noktasında yardım sağlamaktadır. Yaşlılar sosyal yardımın temel gruplarının başında gelmektedirler (Güzel ve Okur, 2004: 628). Ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemleri; yaşlılık aylığı, emekli aylığı, hastalık, uzun vadeli bakım gibi sigortalar oluşturmaktadırlar. Son yıllarda yeni reform politikalarıyla birlikte daha uzun süre çalışma ve aşamalı emeklilik özendirilmektedir.

1.3. Sosyal Dışlanma ve Sosyal İçerme

Çeşitli sebeplerden ötürü, toplumsal yaşamın dışarısında kalan, eksik katılım sağlayan kişilerin yaşadığı durumu kapsayan sosyal dışlanma kavramı ve bunun önlenmesi amacıyla işlenen sosyal içerme kavramı literatürde çeşitli şekillerde ele alınmıştır.

1.3.1. Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma kavramı, toplumsal ve ekonomik krizlerin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Sosyal dışlanma kavramı 1974 yılında Rene Lenoir tarafından ilk olarak kullanılmıştır. Lenoir, Fransa'da Sosyal İşlerden Sorumlu Devlet Bakanıdır. Lenoir'e göre sosyal dışlanma, sosyal uyumsuzlukları barındırmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı genellikle yoksullukla ilişkili olarak kullanılmaktadır. Bu kavram, geliri ve sosyal göstergeleri değerlendirmeye almaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanmanın dinamik bir yapısı bulunmaktadır (Sen, 2000: 1-22).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'ne göre sosyal dışlanma; insanların, grupların, toplumların ve bölgelerin merkezi güce, kaynaklara ve değerlere yönelik pozisyonlarını uzaklaştıran toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkilerden kaynaklanan bozuklukların süreç içerisinde birikimidir (Estivill, 2003: 19).

Sosyal dışlanma kavramı, 1970'li yıllardan sonra kullanılmaya başlamıştır (Estivill, 2003: 22). Sosyal dışlanma kavramı Fransa'da kendisini kabul ettirerek Avrupa'da yaşanan kriz ortamında giderek daha fazla kullanılır hale gelmiştir (Sapançalı, 2005: 51).

1993 yılında Maastricht Anlaşması'nın imzalanmasıyla sosyal dışlanma kavramı ilk kez resmi şekilde ortaya konmuştur. 1997 yılında imzalanıp 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması ile sosyal dışlanmayla mücadelede yeni bir adım atılmıştır. Anlaşmada sosyal dışlanma kavramı açık şekilde ifade edilerek bu durumun çözümüne dair yaklaşımlar ortaya konmuştur. 2000 yılında yapılan Lizbon Avrupa Konseyi ile sosyal dışlanmaya dair süreç hızlı işlemeye başlamıştır (Sapancalı, 2005: 62-64).

Sosyal dışlanma kavramı çok boyutludur. Sosyal dışlanma, yalnızca ekonomik bir kavram değildir. Sosyal, siyasal ve kültürel pek çok boyutu mevcuttur. Sosyal dışlanmanın ekonomik boyutu daha çok yoksullukla alakalıdır. Sosyal dışlanmanın sosyal boyutu; kişilerin ailesi, çevresi, komşuları ve toplumla olan ilişkilerini ifade etmektedir. Sosyal ilişkiler, bireylerin kişilik ve benlikleri ile dayanışma duygularının gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Sosyal dışlanmanın siyasal boyutu ise devletle alakalıdır. Birey ile devlet arasındaki ilişkileri ifade etmektedir.

Sosyal dışlanmanın ortaya çıkmasındaki temel neden, toplumsal eşitsizliktir (Çakır, 2002: 91). Sosyal dışlanmanın tanımına bakılacak olursa; dar anlamda yoksullukla eş anlamlı şekilde kullanılmakta ve ücretli işe sahip olmayan veya çok düşük ücretle istihdam edilenlere atıfta bulunmaktadır. Geniş anlamda çok boyutlu ve dinamik bir kavram olup aile bağları ve sosyal ilişkilerin koptuğu ve kimlik ve amaç kaybının meydana geldiği bir durumu ifade etmektedir. İlişkilerin kopması nedeniyle sosyal dışlanmada sosyal katılım, koruma ve entegrasyonda eksiklik meydana gelmektedir (Demir, 2018: 40,41).

İnsan, sosyal bir varlıktır. Bu nedenle ihtiyaçları doğrultusunda sosyal ilişkiler kurma eğilimi bulunmaktadır. Bu bağlamda, içinde bulunduğu toplum tarafından kabul görmek istemektedir. İnsanlar, sosyal ilişkiler kurmak ve devam ettirebilmek için farklı psikolojik mekanizmalar geliştirmektedirler. Toplumsal ret ve kabul güçlü duygular içermektedir. Sosyal olarak kabul görmeme, sosyal dışlama anlamına gelmektedir (Kerr ve Levine, 2008: 39-50).

Sosyal dışlanmada sorun, nasıl ölçüleceğidir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda doğrudan ölçüm yapmayı başarabilen bir yöntem geliştirilememiştir. Ölçümün önemi sosyal dışlanmayla alakalı politika uygulamalarında dayanılacak geçerli ölçeklere ve bunlardan elde edilecek verilere ihtiyaç duyulmasıdır. Sosyal dışlanmadaki diğer sorun

bireyin içinde yer aldığı toplumdaki temel aktivitelere hangi sebeplere dayanarak katılamadığıdır. Bu katılamama bireyin iradesi dışında olabileceği gibi kendi iradesiyle de olabilmektedir. Bu durum özellikle yaşlılarla ilgili çalışmalarda önem taşımaktadır. Zira yaşlılar, yoksul olmasalar da ya da toplumdaki ana faaliyetlerden dışlanmasalar da kendi istekleri doğrultusunda toplumdan uzaklaşmaktadırlar. Bu nedenle sosyal dışlanma olgusunun ölçümü ve işlevselleştirilmesinde farklı yaklaşımlar bulunmakta ve bu yaklaşımlarla alakalı tartışmalar yaşanmaktadır (Demir, 2018: 44,45).

Sosyal dışlanma, çeşitli sebeplerle toplumsal bütünlüğün dışında kalma ya da bırakılma halidir. Sosyal dışlanma, sosyal tecrit, sosyal izolasyon, soyutlanma gibi kavramlarla eş anlamlıdır. Sosyal dışlanma, dinamik bir süreçtir. Birey ve grupların işsizlik, yoksulluk, engellilik, toplumsal cinsiyet, yaşlılık, etnik farklılık gibi sebeplerle topluma eşit vatandaşlar şeklinde katılamayabilmektedirler (Seyyar ve Genç, 2010: 645,646).

Sosyal dışlanma; İngiltere'de gelir dağılımındaki adaletsizlik ile gelişen bir sorun şeklinde değerlendirilmekteyken Fransa'da, toplumun genelinden sosyal ve kültürel bağların kopması durumunu ifade etmektedir. Amerika'da sosyal dışlanma kavramı yerine daha çok "sınıf altı" terimi kullanılmaktadır (Tartanoğlu, 2010: 4). Bu terim, sınıf düzeninde yer almayan ve hiçbir sınıfa denk olmayan grubu işaret etmektedir (Erkilet, 2011: 137). Sınıf altı kavramı ilk kez 1963 yılında Gunnar Myrdal tarafından kullanılmıştır. Myrdal bu kavramı özellikle işsizler ve iş bulamayanlar bakımından kullanmıştır. Sonrasında bu kavramın içeriği genişletilmiştir (Şahin, 2009: 22-39).

Sosyal dışlanma kavramı köken olarak Avrupa'ya aittir. Bu kavram, sınıf altı kavramından daha esnektir ve yaygın bir meseleyi belirtmektedir. Sosyal dışlanmada bireyler ya da gruplar farklı şekillerde, derecelerde ve zaman aralıklarında dışlanma yaşayabilmektedirler. Bu bağlamda sosyal dışlanma, sınıf altı kavramındaki gibi yalnızca bir gruba karşılık gelmek zorunda değildir.

Küreselleşme, ülkeler arasında olduğu gibi bireyler arasında da eşitsizliklere sebebiyet vermektedir. Bu nedenle sosyal dışlanmayı tetiklemektedir. Ekonomik yapıdaki değişimle beraber çocuklar, yaşlılar ve kadınlar emek piyasası dışında kalarak küreselleşmenin getirdiği maddi kaynaklardan yoksunluktan dolayı dışlanmaya maruz kalmaktadırlar (Şenkal, 2011: 355).

Sosyal dışlanmanın önlenmesinde öncelikle yoksulluğun önüne geçilmelidir. Bunun için de istihdam politikalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir (Atılğan, 2016: 272). Sosyal dışlanmayla mücadelenin en etkin ayağı, bireylerin ekonomik anlamda güçlendirilmesiyle mümkün olabilecektir.

Sosyal dışlanmanın siyasal boyutunda ekonomik dışlanmanın uzantısı şeklinde toplumsal kutuplaşma mevcuttur. Hukuk önünde teoride herkes eşitmiş gibi görünse de uygulamada her zaman böyle olmayabilmektedir. Ancak vatandaşlık statüsü, eşitlikle alakalıdır. Bu bağlamda toplumun her kesimine adil yaklaşılması gerekmektedir. Sosyal dışlanma, sosyal bölünmüşlüğü ortaya çıkarmaktadır. Sosyal dışlanmaya maruz kalan kişiler, toplumun genelinden ayrılmakta, bölünmektedirler (Şahin, 2009: 77). Sosyal dışlanmaya maruz kalan kişi ya da grupların ortak çalışma kültürü, sosyal sorumluluk becerisi, sivil örgütlenme ihtiyacı ve birikimlerini kullanabilme durumlarının geliştirilmesi lazımdır.

Sosyal dışlanma, toplumdaki etkinliklerin ve yaşam biçimlerinin dışında kalmaktır. Bu dışlanma, kültürel ve sosyal hayattan dışlanma ya da politik alandan dışlanma şeklinde gerçekleşebilmektedir. Toplumun genelinden farklı olan kişi ya da gruplar, göçmen ve azınlıklar sosyal dışlanma nedeniyle zarar görmektedirler. Dışlanmış kişilerin topluma katılımları sınırlıdır. Herkesin faydalandığı sağlık, eğitim, barınma gibi hizmetlerden yeterince faydalanamamaktadırlar. Bu durum onların dışlanmışlıklarını daha şiddetli bir hale getirmektedir (Şahin, 2009: 76). Bu bağlamda sosyal haklardan faydalanma durumu, sosyal dışlanmayla yakından alakalıdır.

Sosyal dışlanma iki yönlüdür. Birincisi, bireylerin kendi tavır ve davranışları nedeniyle toplumdaki dışlanmaları, ikincisi toplumun bakış açısı nedeniyle bireylerin yetersiz görülerek toplum tarafından dışlanmalarıdır. Dışlanmayla mücadele hususu da bu nedenle iki yönlüdür. Hem birey tarafından topluma entegrasyonun sağlanması hem de toplum tarafından bireyin katılımına ve fırsatlardan yararlanmasına izin verilmesi gerekmektedir. Bu noktada da devlet politikası önem taşımaktadır. Konuyla ilgili olarak toplum bilinçlendirilmeli, farkındalık sağlanmalı ve sosyal dışlanmayla mücadele hususunda politikalar geliştirilmelidir.

Bireyler; eğitim, dil, din, cinsiyet, yaş, ırk gibi nedenlere bağlı olarak toplumdan dışlanabilmektedir. Dışlanmayı önlemenin en önemli bakış açısı bireyin yalnızca insan olarak değerlendirilmesinden geçmektedir.

Sosyal dışlanmanın farklı bir boyutu olan kültürel dışlanma, daha çok kente yeni yerleşenlerde ya da göç edenlerde görülmektedir. Yeni yerleşim yerlerine ve oradaki kültüre uyum sağlamak ve kültürel entegrasyonu gerçekleştirmekte zorlanabilmektedir. Uyum gerçekleştiremeyenler sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir (Adıgüzel, 2016: 174).

1.3.2. Sosyal İçerme

Sosyal dışlanmayla mücadele denildiğinde sosyal içerme kavramına işaret edilmektedir. Sosyal içerme; toplumda çeşitli sebeplerle eğitim, istihdam gibi fırsatlardan herkes gibi faydalanamayan kişilerin bu durumunu düzeltmek için siyasi iradeyle alınan önlemler anlamına gelmektedir (Seyyar ve Genç, 2010. 633).

Sosyal dışlanmayla mücadele için getirilen öneriler, ilk olarak 1999 yılında Amsterdam Anlaşması'yla ortaya konulmuştur (Sapançalı, 2005: 16). Anlaşmada sosyal hükümler başlığında yer alan sosyal içerme ifadeleri, birliğin amaçları içerisinde bulunmaktadır. Anlaşmada sosyal içermeye yönelik olarak herkes için eşit fırsatlar ile düzgün hayat şartlarının sağlanması amacı ifade edilmiştir. Türkiye'de sosyal içermeye dair ilk politik yazın Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan "Orta Vadeli Program"da 2007-2009 tarihli "Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadele" başlığında bulunmaktadır (Genç ve Çat, 2013: 369).

Sosyal içerme, farklı risklere maruz kalarak dışlanmaya uğrayan kişi ya da grupların içinde buldukları topluma katılma hakkına vurgu yapmaktadır (Genç ve Çat, 2013: 370). Sosyal içerme, toplum tarafından kabul gören hayat ve refah şartlarına ulaşmada gerekli fırsatların sağlanması süreci olarak ifade edilmektedir (Gündüz, 2007: 12). Bu bağlamda sosyal içermeye, bireylerin karar alma mekanizmalarında söz sahibi olduğu ve temel haklara ulaşabildiği bir ortam oluşturulmaya çalışılmaktadır (Sapançalı, 2007: 58).

Sosyal içerme, dezavantajlı kişi ya da grupları toplumsal hayata kazandırmayı amaçlamaktadır. Sosyal içerme bu nedenle sosyal dışlanmayla mücadeledeki kurumsal

düzenlemelerden biridir. Sosyal içermede amaç, sosyal dışlanmaya maruz kalan kişilerin topluma yeniden entegre edilmesidir. Bu bağlamda sosyal içerme programları yalnızca istihdam olanakları sağlayarak fırsat eşitliği oluşturmak değildir. Sosyal içerme, sosyal dışlanma yaşayan kişi ya da grupların eşit vatandaş gibi davranmalarına yardımcı olabilecek ve siyasi iradeyle alınan önlemlerin tamamını içermektedir (Seyyar ve Genç, 2010: 646).

Sosyal içerme kavramı genel olarak tanımlanacak olursa; dezavantajlı grupların eğitim, sağlık, istihdam gibi hizmetlerden faydalanmasını sağlamaya ve artırmaya yönelik politika ve uygulamaların tamamıdır.

Sosyal dışlanma ile ilgili mücadeleye yönelik politik hareketlenmeler ilk olarak 1990'lı yıllarda Avrupa Birliği'nde görülmeye başlamıştır. Bu kapsamda ilk gelişme Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından Sosyal Dışlanmayla Mücadelede Ulusal Politikalar Gözlemevi kurulmasıdır. 1997 yılında imzalanan Amsterdam Anlaşması'nda sosyal dışlanmayla mücadelenin Avrupa Birliği'nin temel hedefi olduğu belirtilmiştir (Sapancalı, 2005: 61,62). Ancak genellikle ekonomik boyutta ele alınmıştır.

Sosyal dışlanmışlar genel olarak; yoksullar, özürllüleri, işsizler, kadınlar, yaşlılar, sokak çocukları, göçmenler, azınlıklar, eski hükümlüleri, kent yaşamına alışamayanlar, kayıt dışı çalışanlar, eğitim seviyesi düşük insanlar vs.dir. Sosyal dışlanmaya maruz kalanlar, genellikle toplumdaki önyargılardan dolayı dezavantajlarını aşamamaktadırlar. Çalışma kapsamında özellikle sosyal dışlanmaya maruz kalan yaşlılar, toplumsal yaşamın hemen hemen her evresinde dışlanmayla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Toplumda var olan ayrımcılık ortadan kaldırılarak eşitliğin sağlanması sosyal içerme için önemlidir. Sosyal içermeyi gerçekleştirici yasa ve düzenlemeler yapılmalıdır. Ancak sadece yapılması ile yetinilmeyerek bu yasa ve düzenlemelerin uygulanabilirliği de denetlenmelidir. Yalnızca düzenlemelerin bulunması, düzenli şekilde uygulanacağı anlamına her zaman gelmeyebilmektedir. Sosyal içermede, sosyal dışlanmaya maruz kalan kişi ve grupların haklarının savunulması, mevcut potansiyellerinin ortaya çıkarılması, güçlendirilmeleri, korunmaları ve desteklenmeleri gerekmektedir. Ayrıca, toplumun diğer kesimlerinde de bu konuda farkındalık oluşturulması için çalışmalar gerçekleştirilerek toplumsal bilinçlendirme sağlanmalıdır. Sosyal dışlanmanın ortadan

kaldırılabilmesi, hem toplumun hem de dışlanan kişilerin ya da grupların ortak çabasına bağlıdır. Bu bağlamda toplumsal önyargılar ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır. Sosyal içermeye, sosyal dışlamayı gerçekleştiren grupların yer alması önemlidir. Dışlanmış kişilerle toplumun diğer kesimi arasında ilişki kurmaya özen gösterilmelidir. Kurulan ilişkiler ile önceden sahip olunan olumsuz algılar giderilirken devletin de bu durumu hem hukuki hem de ideolojik aygıtlarıyla desteklemesi gerekmektedir (Ustabaşı Gündüz, 2018: 45-51).

Sosyal içirme, sosyal dışlanmanın karşıtıdır. Topluma kabul edilme ve onunla bütünleşmeyi ifade etmektedir. 2000'li yıllardan itibaren sosyal dışlanma ile mücadele açısından sosyal içirme kavramı daha fazla kullanılmaya başlamıştır (Sapançalı, 2005: 60). 2001 yılında Nice Zirvesi'nde Avrupa Birliği'ne üye devletlerin 2 yıllık süreçlerle kendi yapıları bağlamında sosyal içirme ulusal eylem planları oluşturmaları temel ölçüt şeklinde belirlenmiştir. Zirvede, sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya olan korunmasız gruplar işaret edilmiştir. Dışlanmanın önlenmesi için harekete geçilmesi gerektiği belirtilmiştir. 2004 yılında yayınlanan Sosyal İçirme Ortak Raporu'nda sosyal içermenin tanımı yer almaktadır. Buna göre sosyal içirme; yoksulluk ve sosyal dışlanma riski taşıyan kişilerin ekonomik, sosyal ve kültürel hayata tümüyle katılımını sağlayan, yaşadığı toplum dikkate alınarak standart bir hayat ve refah düzeyi bakımından gerekli olan fırsat ve kaynakları elde ederek garanti altına alan bir süreçtir. Sosyal içirme ile bireyler, kendi hayatlarını etkileyen kararlara geniş ölçüde katılabilmektedirler. Bunun yanı sıra bireylerin temel haklara erişebilmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır (Sapançalı, 2005: 66).

Sosyal içermeye öncelikle sosyal farklılıklar ve ayrımların fark edilmesi gerekmektedir. Dışlanmaya maruz kalan bireylerin kapasiteleri, düşünceleri ve yeteneklerini kullanmalarına fırsat verilmesi önem taşımaktadır. Bu kişilerin karar alma mekanizmalarına katılımı ve temel hak ile özgürlüklerini kullanabilmeleri desteklenmelidir. Son olarak toplumdaki sınırlar kaldırılarak dışlanan bireylerin güvenli, kendine güvenen ve yeterli gelire sahip bireyler haline gelmeleri sağlanmalıdır.

Avrupa Birliği, sosyal içirme konusunda 7 temel sosyal politika belirlemiştir. Buna göre (Sapançalı, 2007: 56) ;

- İşgücü piyasasına katılım artırılmalı
- Sosyal güvenlik sistemleri yenilenmeli
- Eğitim sistemindeki sorunlarla mücadele edilmeli
- Yoksulluk kaldırılmalı
- İnsan onuruna yakışır bir hayat standardı sunulmalı
- Sağlık hizmetlerine erişim kolaylaştırılmalı
- Eşitsizlikle mücadele edilerek ayrımcılık kaldırılmalıdır.

Sosyal dışlanma, bireylerin toplumla bütünleşememesine sebebiyet vermektedir. Bu nedenle toplumsal tehdit unsurları ortaya çıkmaktadır. Aile, arkadaşlık, komşuluk gibi bağlar bozulmaktadır. Sosyal ilişkiler düzensizleşmektedir. Sosyal dışlanma nedeniyle fiziksel ve bireysel ihtiyaçlarını karşılayamayan kişiler, suç işlemeye yönelmektedirler. Bu nedenle toplumdaki suç oranlarında artış görülmektedir. Sosyal dışlanma nedeniyle sosyal sorumluluk azalmakta ve toplumsal değer yargıları dejenere olmaktadır. Toplumsal kurallar ve kurumlar sorgulanmaya başlanmakta ve başkaldırı ortamı oluşmaktadır. Sosyal dışlanma nedeniyle topluma yabancılaşan kesim, toplumsal patlamalara sebebiyet verebilecektir (Çakır, 2002: 83-104). Tüm bu nedenlerle sosyal dışlanmayla mücadeleyi amaçlayan sosyal içerme programları ve politikalarına devletler tarafından gerekli önem ve özen gösterilmelidir.

1.4. Demografik Fırsat Penceresi

Demografik fırsat penceresi, yüksek doğurganlık oranlarının olduğu dönemlerde doğan kişilerin çalışma dönemine girmesiyle başlayıp bu kişilerin çalışma döneminden ayrılmasına kadar devam eden sürece denilmektedir (Can ve Özer, 2012: 45).

Demografik fırsat penceresi, demografik geçiş sürecinin etkisiyle meydana gelmektedir. Geçiş sürecinin üçüncü ve dördüncü aşamalarında nüfus artış hızı yavaşlamasına rağmen çalışma çağındaki nüfus artmaktadır. Bu nedenle bu çağındaki nüfus, yüksek değerlere ulaşmaktadır (Tansel ve Hoşgör, 2010: 102,103).

Demografik fırsat penceresi, her ülkede farklı dönemlerde bir kez oluşmaktadır. Bu pencerenin kapanması da yine ülkeden ülkeye değişmektedir. Demografik fırsat penceresi döneminde çalışma çağındaki nüfus artmakta ve en yüksek noktaya ulaşmaktadır. Bu

dönemde 0-14 yaş grubundaki çocuk nüfusunda azalma eğilimi görülmektedir. 65 yaş ve üstü yaşlı nüfus yüksek değerlere ulaşmamaktadır. Ancak demografik fırsat penceresi döneminden sonra çalışma çağındaki nüfus azalmaya başlamaktadır. Bu dönemden sonra 65 yaş ve üstü olan pasif nüfus artışa geçecektir (Kaya ve Yalçinkaya, 2014: 168).

15-64 yaş arası nüfustaki artış, potansiyel işgücünde artış demektir. Bu bağlamda, demografik fırsat penceresi dönemi ülkeler tarafından iyi değerlendirilirse fırsata dönüşebilecektir. Bu dönemde ülkesel anlamda kazanımlar yüksek olabilecektir. Ancak fırsata çevrilmemesi durumunda olumsuz etkiler ortaya çıkabilecektir. Bu dönemin verimli şekilde değerlendirilmesi için; kamu sağlığı, aile planlaması, eğitim, ticaret, işgücü piyasası esnekliği gibi konularda doğru politika izlenmesi gerekmektedir (Ven ve Smits, 2011: 12,13).

Demografik fırsat penceresi dönemi, çalışan nüfustaki artış nedeniyle istihdam imkânlarının da artmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ülkeye ekonomik anlamda büyüme fırsatı sunulmaktadır. İstihdamın artması nedeniyle özel tasarruflar, kamu tasarrufları ve sosyal güvenlik sisteminin gelirleri artmaktadır. Çalışan nüfusun artması, aktif/pasif oranını da olumlu yönde etkilemektedir. Böylelikle, sürdürülebilir sosyal güvenlik sisteminde nesiller arası aktarım sağlanmaktadır. Bu dönemde, 0-14 yaş arası nüfus azalmaya başladığından eğitimin nitelik bakımından geliştirilme fırsatı olmaktadır. Bu durum da gelecek açısından ülkede nitelikli bir istihdamın oluşmasına ortam sağlamaktadır (Tansel, 2012: 37-46).

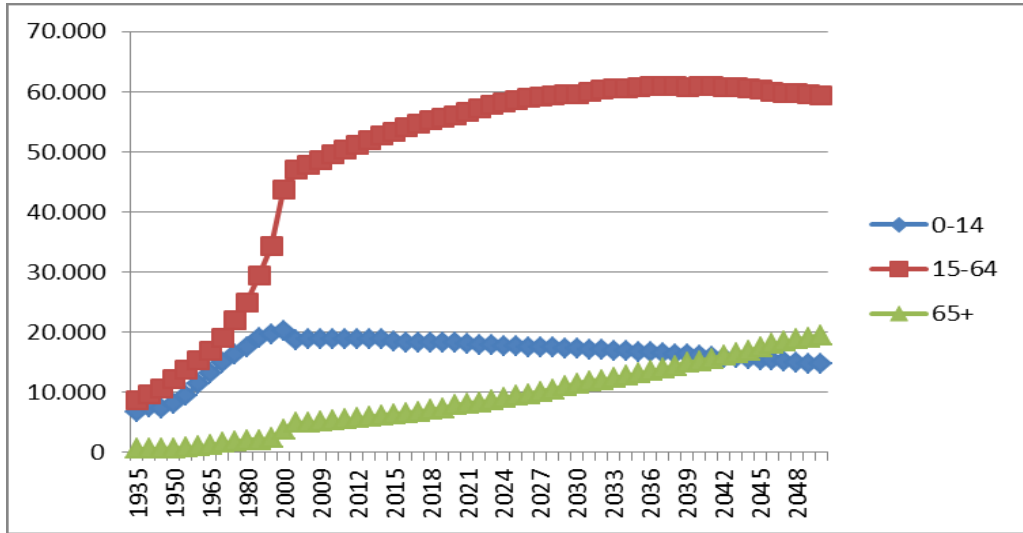
Demografik fırsat penceresinin yukarıda bahsedildiği gibi olumlu yönleri bulunmaktadır. Ancak riskleri de beraberinde getirmektedir. Demografik fırsat penceresi döneminde gerekli istihdam ortamı oluşturulamazsa işsizliğin artması söz konusu olabilecektir. Bunun yanı sıra çalışan nüfus yoğunluğu nedeniyle ücretler de düşürülebilecektir. Bu durum yoksulluğun artmasına sebebiyet verecektir (Kaya ve Yalçinkaya, 2014: 180). Bu olaylar, ülkenin ekonomik büyümesini etkilemektedir. Ayrıca, nesiller arası aktarım yapılamayacağından bu dönem sonrasında yaşlı nüfustaki artış ile sosyal güvenlik sisteminde finansman krizi oluşabilecektir. Açıklandığı gibi, demografik fırsat penceresi etkin kullanılmazsa ülkenin hem o dönemde hem de o dönem sonrasında gerek ekonomik gerekse toplumsal olarak yıkımına sebebiyet verebilecektir.

Demografik fırsat penceresi anlamında dünya uygulamalarına bakıldığında bu dönemi Doğu Asya ülkelerinin iyi değerlendirdiği görülmektedir. Hong Kong, Singapur, Tayland ve Güney Kore bu ülkelere örnektir. Bu ülkeler, doğru bir zamanda eğitime kaynak aktarmışlardır. Bu durum demografik fırsat penceresinin etkin değerlendirilmesine neden olmuştur. Öncelikle orta öğretime, sonra yükseköğretime yatırım yapılmıştır. Bu ülkelerde ayrıca, sağlık sistemi, dış ticaret düzenlemeleri ve tasarrufların teşviki de ülkelerdeki istihdam oranlarını artırmıştır (Tansel, 2012: 38).

Türkiye, demografik geçiş sürecinde 3. aşamadır. Demografik fırsat penceresi döneminin ne zaman başladığı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Ne zaman sonlanacağı net şekilde belirlenemese de 2040 yıllarına kadar uzanacağı öngörülmektedir.

Grafik 1’de 1935 yılından 2050 yılına kadar Türkiye’deki yaş gruplarına göre nüfus ve nüfus projeksiyonu gösterilmektedir. Buna göre çalışma çağındaki nüfus, 1935 yılından başlayarak 2038 yılına kadar artacak olup bu yıldan sonra çalışma çağındaki nüfusun azalmaya başlayacağı görülmektedir.

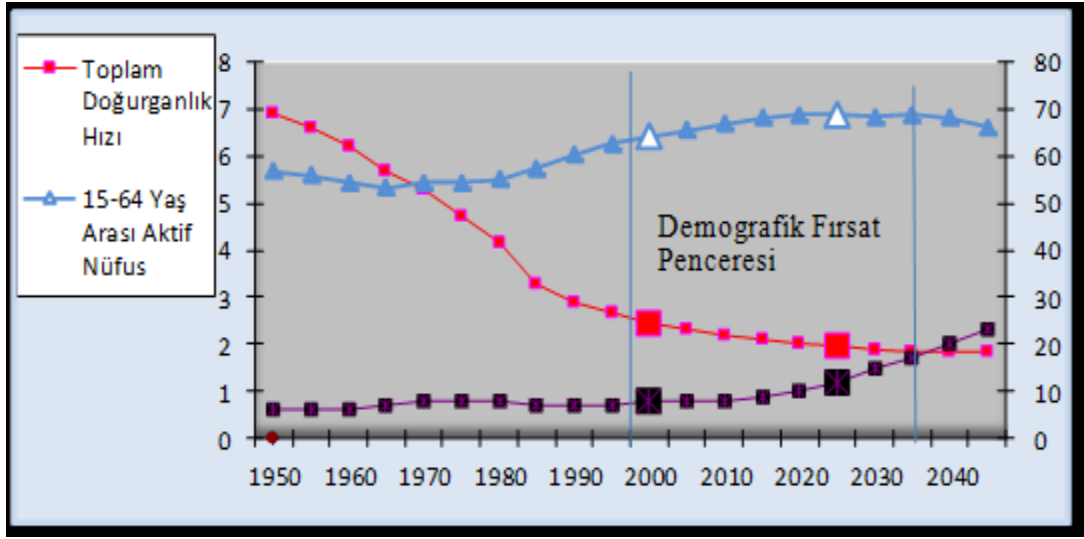
Şekil 1: Yaş Gruplarına Göre Nüfus ve Nüfus Projeksiyonu

Kaynak: www.tuik.gov.tr, 15.01.2019.

Türkiye’de demografik fırsat penceresinin kapsadığı dönemler, doğurganlık durumu, çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfusa göre payı ve yaşlı bağımlılık oranını aşağıdaki grafikte daha net şekilde ortaya konulmaktadır.

Şekil 2: Türkiye İçin Demografik Fırsat Penceresi

Kaynak: Yalçın, 2012: 33.

Grafik 2’de görüldüğü gibi yüksek doğurganlık hızından düşük doğurganlık hızına geçişte çalışma çağındaki nüfus artış göstermektedir. 65 yaş ve üstü nüfusun oranı belli bir döneme kadar fazla artış göstermemektedir. Grafiklerin de yardımıyla 2000 ile 2038 yılları arasındaki sürecin Türkiye için demografik fırsat penceresi olduğu söylenebilmektedir.

Demografik fırsat penceresi döneminin Türkiye bakımından olumlu ya da olumsuz etkilerini görebilmek için öncelikle bazı verilere yer verilmesi gerekmektedir. Bunlar; büyüme, işsizlik oranları ve istidam verileridir. Türkiye’de 2000 yılından itibaren bazı yıllarda yüksek büyüme rakamları görülse de büyüme hızı genellikle dalgalı bir seyir izlemektedir. Bu nedenle Türkiye’de istikrarlı bir büyümeden söz edilememektedir. Bunun yanı sıra bazı yıllarda büyüme hızının negatif çıktığı da görülmüştür (TUİK, 2018).

Demografik fırsat penceresi döneminin etkin kullanılması halinde istihdam artacağından işsizlik oranının düşmesi beklenmektedir. Ancak Türkiye’de işsizlik oranı, büyüme hızı gibi dalgalı bir seyir izlemektedir. Genel olarak işsizlik düzeyi yüksektir. Bu dönemde işsizlik oranındaki yükseklik çalışma çağındaki nüfusun istihdama dönüştürülememesinden ileri gelmektedir (TUİK, 2018).

Demografik fırsat penceresi döneminde çalışma çağındaki nüfus oranı yüksek olduğundan istihdam oranı ile istihdam edilen nüfusun sayısında artış beklenmektedir. Ancak Türkiye’de istihdam oranı çok düşük seviyede gerçekleşmektedir (TUİK, 2018). Türkiye’de tüm bu nedenlerle, içinde bulunduğu demografik fırsat penceresi döneminin iyi değerlendirilemediği görülmektedir.

Demografik fırsat penceresi döneminde aktif/pasif oranının olumlu yönde yükselmesi beklendiğinden sosyal güvenlik sisteminin prim gelirleri artacaktır. Bu bağlamda, nesiller arası transferin sağlandığı sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi açısından uygun bir ortam hazırlanmış olacaktır. Türkiye’de günümüze kadar çalışma çağındaki nüfusun fazlalığı istihdama dönüştürülemediğiştir. Bu durum, muhtemel prim gelirlerinin gelmesini engelleyerek nesiller arası aktarımda aksamaya sebebiyet verebilecektir. Bu dönemin iyi değerlendirilememesi halinde gelecekte daha büyük sorunların yaşanması durumu söz konusu olabilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM: SOSYAL İÇERME BELGESİ ÇERÇEVESİNDE AB'DE ve TÜRKİYE'DE YAŞLANMAKTA OLAN NÜFUSA YÖNELİK POLİTİKALAR

2.1. AB Sosyal İçerme Belgesi'nin Kapsamı

2001 yılında Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ve Komisyonun uzmanlarından oluşan Sosyal Koruma Komitesi ve Avrupa Komisyonu, bir dizi hedef belirlemiş ve bu hedeflerin uygulanması için üye devletlerden temel politikalarını içeren yıllık Ulusal Sosyal İçerme Eylem Raporunu (NAPs/incl – National Action Report/Social Inclusion) hazırlamalarını istemiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:2)

Üye devletlerin arasında bir kıyaslama yönteminin geliştirilmesi amacıyla, hazırlanmış olan yıllık Ulusal Programlarda kullanılmak üzere, ortak bir göstergeler listesinin geliştirildiği görülmüştür. Söz konusu göstergeler; işgücü istatistikleri, kişi başına düşen milli gelire milli gelirin sınıfsal dağılımı, sosyal harcamalar toplamı, yoksulluğa ilişkin göstergeler gibi yirmiye yakın göstergeyi içerisinde barındırmaktadır. 2006 yılının ilk yarısında yapılan çalışma ve toplantılar neticesinde, son yıllarda giderek önem kazanan küreselleşmenin ve çocuk yoksulluğunun üzerinde durulmuş ve bu başlıkların da yeni hedef alanları olarak tespit edilmesi söz konusu olmuştur (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:2).

Ülke stratejileri, Aralık 2000 tarihinde Nice Avrupa Konseyinde kabul edilen yoksulluk ve sosyal dışlanma alanındaki dört ortak hedefe dayanan bir çerçevede kurulmuştur. Üye ülkeler bu dört objektif ilkenin her birine dengeli bir şekilde yaklaşmak, bu kapsamda geliştirmek istedikleri alanlardaki çabalarına yoğunlaşmak için ortak bir politika belirlemişlerdir. Bunun yanında, kadınlarla erkekler arasında eşit işlem ilkesinin pozitif ayrımcılık ilkesine paralel olarak uygulanması gerektiği de vurgulanmıştır (Çolak, 2011: 28).

Belirlenen hedefler şu şekilde sıralanmaktadır;

- İstihdama katılımın sağlanması ile herkesin mallara, kaynaklara, haklara ve hizmetlere ulaşımının kolaylaştırılması,

- Sosyal dışlanma riskine karşı gerekli önlemlerin alınarak birlik düzeyinde bu tedbirlerin yaygınlaştırılması,
- Korunma bakımından zayıf olan grupların devlet tarafından korunması ve onlara yardım edilmesi,
- Konu ile ilgili olan bütün tarafların seferber edilmesi ve ortak hareket edilmesinin sağlanmasıdır.

Bu dört hedefin yanında son zamanlarda ekonomik ve sosyal alanda yaşanan gelişmeler ve ihtiyaçların da dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Buna göre sosyal içerme alanının kapsamının genişletilmesinin gerekli olduğu ortaya konulmuş ve bundan hareketle bazı temel sorunlarla mücadele edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu sorunların öncelikli olarak ele alınması gerektiği ve bunlarla mücadelenin önemi dile getirilmiştir. Bu sorunlar başlıca şu şekilde sıralanmıştır (Bildirici, 2011: 78):

- Kuşaklar arasında mirasa dönüşen bozuk döngünün kırılmasıyla birlikte çocuk yoksulluğu konusunun ortadan kaldırılması,
- İşgücü piyasalarında gerçekten sosyal içermenin hâkim kılınması ve bu niteliğin devam ettirilmesi,
- Herkesin insan onur ve şerefine yakışır bir barınma imkânına sahip olmasının sağlanması,
- Ayrımcılığın ortadan kaldırılarak özürlü, etnik azınlık ve göçmen kişilerin toplumla entegrasyonunun sağlanması,
- Ekonomik açıdan bireylerin dışlanmasının önüne geçilmesi ve borçlanma ile mücadelenin genişletilmesidir.

Avrupa Sosyal İçerme Stratejisinin çerçevesini ve öncelik alanlarını genişleten bu yeni yaklaşım kapsamında sosyal korumaya daha da ağırlık kazandırılarak Stratejinin “Avrupa Sosyal Koruma ve Sosyal İçerme Stratejisi” şeklinde anılmaya başlanması sağlanmıştır.

Söz konusu stratejideki yeni yaklaşımla bağlantılı olarak sosyal koruma ve güvenlik alanında özellikle iki alanın ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Bunlar; emekli aylıkları ile sağlık ve uzun dönem bakım hizmetleri alanlarıdır.

Avrupa Birliği aynı zamanda sosyal koruma sistemlerine ilişkin olarak iki alanda katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bunlar: (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:3)

- Sosyal hizmetler ve sağlık hizmetleri konularında daha kaliteli sunumun yapılması ve evrensel bir bakış açısının sağlanması amacıyla daha sistemli bir yaklaşımın oluşturulması,
- Ülkelerde yer alan temel sosyal koruma ve sosyal güvenlik sistemlerinin oluşum ve uygulama aşamaları konusunda bilgilerin derlenmesi ve bu bilgilerin bir havuzda toplanarak sistemli çalışmaların gerçekteştirilmesinin sağlanması olarak sınıflandırılmaktadır.

Avrupa Sosyal İçerme ve Sosyal Koruma Stratejisi temelde toplum içerisindeki özel koruma sağlanması gereken kişileri (işsiz, eğitimsiz ya da yeterli eğitim alamayan kişiler, evsizler, engelliler, kadın ve çocuklar, yaşlılar vb.) kapsamaktadır. Bunların istihdamı, gelir dağılımı ve parasal yoksulluk, eğitim, konut, sağlık ve ulaşım politikaları, emeklilik sistemi gibi sosyal güvenliğe ilişkin konuları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ülkemizin bu alanda öncelikli olarak Ortak Sosyal İçerme ve Sosyal Koruma Belgesini (JIM) hazırlaması öngörülmektedir. Bunun hazırlanması noktasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı başta olmak üzere devletin ilgili kurumları birlikte sorumludur.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile etkin mücadele edilmesi için ekonomik vasıtaların aktif bir biçimde kullanılması gerekmektedir. Bu amaçla birliğe yeni üye devletler ve aday ülkelerin, özellikle Ortak İçerme ve Sosyal Koruma Belgelerinin (JIM) izlenmesi konusundaki çabaları, Avrupa Birliği yapısal fonları ve katılım öncesi yardımları tarafından desteklenmektedir. Ortak İçerme ve Sosyal Koruma Belgesi, Türkiye'nin katılım öncesi yardımlardan yararlanması için önceliklerin belirlenmesinde temel stratejik belgelerden birini oluşturacaktır. Bu yönüyle söz konusu belgenin incelenmesi önemlidir.

Avrupa Birliği Sosyal İçerme Belgesi olarak bilinen JIM Belgesinin amacı Nice Zirvesinde belirlenen hedeflere paralel olarak ortaya konulmuştur. Söz konusu amaçlar şu şekilde sıralanabilir; (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:4).

- Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın mevcut boyutu ile kapsamının tespit edilebilmesi,
- Ülkenin temelinde yaşadığı sosyal güvenlik problemlerinin tanımlanarak ortaya konulması,
- Sosyal içerme kavramının önünde yer alan kısa ve uzun vadeli engellerin değerlendirilerek ortaya konulması,
- Yoksulluk ve sosyal dışlanmayla etkin bir şekilde mücadele edilmesi için bütünleştirilmiş ulusal ve uluslararası bir stratejinin mevcut unsurlara dayanarak geliştirilmesidir.

Belgenin hazırlık çalışmaları ayrıca; (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:5).

- Sosyal istatistik sistemlerinin gelişimi ve sosyal dışlanmayla ilgili ortak Avrupa Birliği göstergelerinin benimsenmesi;
- Nice Zirvesi’nde kabul edilmiş olan kapsamlı ortak hedefler ve açık koordinasyon yöntemi (open method of coordination – OMC) gibi çalışma yöntemleri konusunda bilinçli bir toplumun ortaya çıkarılması;
- Yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele ve daha büyük bir sosyal içermenin sağlanması amacı ile mevcut politika ve yapılmış olan son politik reformların değerlendirilmesi;
- Avrupa Birliği’ne katılım öncesi yardımların desteklenmesi için politika önceliklerinin uzlaşmayla oluşturulması, uygulanması ve gelecekteki politikaların belirlenmesi

süreçlerine katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

Ülkemizin sosyal dışlanmayla mücadele stratejisini belirlenmesinin ilk aşaması olan Ortak Sosyal İçerme Belgesinin hazırlık çalışmalarının başlatılmasına yönelik olarak Avrupa Komisyonu İstihdam, Sosyal İşler ve Eşit Fırsatlar Genel Müdürü Odile Quintin, 2004 yılı Mart ayında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Söz konusu ziyarette, 2004 yılının ikinci yarısından sonra çalışmaların başlatılabileceği ifade edilmiştir. (Bildirici, 2011: 83):

Bu kapsamda Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile koordinasyon kurularak, 3 Aralık 2004 tarihinde Ankara’da Avrupa Komisyonu yetkilileri ile ilgili bütün tarafların katılımıyla başlangıç semineri gerçekleştirilmiştir. Bu seminerde taraflar, sosyal içerme ve Avrupa Birliği yaklaşımına ilişkin bilgilendirilmiş ve Ülkemizdeki JIM süreci başlatılmıştır. (Bildirici, 2011: 83):

Başlangıç seminerinin sonrasında ilgili bütün kurumların katkıları ile taslak hazırlıklarına başlanmış, belgenin çalışmalarının konu başlıkları itibariyle ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sosyal taraflar, üniversiteler, uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütlerinin de içinde bulunduğu yaklaşık 60 kurumla işbirliği içerisinde sürdürülmüştür. İlgili metinler bütün kurumlara ve Avrupa Komisyonuna belirli aralıklarla sunularak ve geniş katılımlı seminerler düzenlenmiş ve tarafların görüşleri alınmıştır. (Bildirici, 2011: 83):

Sosyal İçerme Belgesinin sonuç bölümü olan 8. bölümüne yönelik olarak belgede yer alan alanlarda kısa ve uzun vadeli hedeflerin tespit edilebilmesi amacıyla 11-12 Aralık 2006 tarihlerinde Avrupa Komisyonundan ve ilgili kurumlardan üst düzey yetkililerin de katılımları ile teknik toplantıların düzenlenmesi sağlanmış ve belgeye son şekli verilmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:5).

Belgede “çingene” tanımlanmasına ilişkin Avrupa Komisyonu ve ilgili Bakanlıklar arasında uzlaşma sağlanamamıştır. Bu neden yaklaşık bir yıllık bir bekleme süreci yaşanmış ve ardından 2007 yılı Aralık ayında Avrupa Komisyonundan gelen öneriyle belgeye ilişkin çalışmalara yeniden başlanmıştır. İlgili kurumların güncel verileri ve bilgileri eşliğinde gözden geçirilmiş olan belge 21 Mart 2008’de Avrupa Komisyonuna iletilmiştir. Bu aşamada da yine aynı sebeplerden uzlaşma sağlanamaması üzerine belgeye ilişkin çalışmalar askıya alınmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:5).

10 Mart 2010’da Brüksel’de gerçekleştirilmiş olan 7 no.lu Bölgesel Kalkınma, Sosyal Politika ve İstihdam Alt Komite Toplantısı sırasında Komisyon ve Bakanlık yetkililerinin arasında gerçekleştirilmiş olan ikili görüşmelerde, belgenin hazırlanması konusunda sürecin tekrar başlatılması kararlaştırılmıştır. (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:6).

İlgili belgenin yazım çalışmalarının tamamlanması konusundaki niyet mektubu ve içeriğe ilişkin görüş ve önerileri içeren mektup, 2011 yılı Şubat ayında Avrupa Komisyonuna iletilmesi için Dışişleri Bakanlığına ulaştırılmıştır. Bu kapsamda, belgenin bu alandaki Avrupa Birliğinin yeni hedefleri ve yaklaşımı da dikkate alınarak güncellenmesine ilişkin çalışmalar ilgili kurumların katılımları ve katkıları ile tamamlanarak taslak metin 2012 yılı Ağustos ayında görüşlerini almak üzere Avrupa Komisyonuna iletilmiştir.

2012 yılı içerisinde Avrupa Komisyonu tarafından belirlenmiş olan yeni yaklaşım çerçevesinde 2013 yılının içerisinde JIM belgesinin yapısının değişmesi ve istihdam alanında muadil belge olan JAP (Joint Assesment Paper) ile birleştirilerek İstihdam ve Sosyal Reform Programı (ESRP – Employment and Social Reform Programme) isimli bir belge hazırlanması öngörülmüştür (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:6).

ESRP çerçevesinde ülkelerde düzenli olarak yıllık ortak izleme süreçlerinin işletilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda uzlaşım göstergelere dayalı değerlendirmeler yapılacak, belirlenen öncelikler için IPA fonlarının kullanımı da sürece dâhil edilecektir. Bunun yanı sıra Yıllık İlerleme Raporunda istihdam ve sosyal durumun değerlendirilmesi için destek verileceği belirtilmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:).

2.1.1. Kaynaklar

Yaşlılık dönemi bireyin elinde olmayan nedenlerden ötürü risk yaşadığı bir dönem olarak adlandırılmaktadır. Bu riskler bireyin çevresindekilere bağımlı olmasını gerektirebilir risklerdir (Seyyar, 2006: 209). Dolayısıyla bu dönemde fiziksel kaynaklara ulaşma ile birlikte medeni ve sosyal haklar, demokrasi, eğitim, sağlık ve tüketim harcamaları gibi kriterlerden yoksun sayılabilecek insanlara rastlamak mümkündür (Gündür, 2007:18).

Sosyal içerme politikalarının hedefleri arasında yaşlıların kaynaklara erişim konusunda yaşadığı yoksulluğu ortadan kaldırarak gerçekleştirilecek sosyal politikaları desteklemek suretiyle yaşlıların yoksunluktan kaynaklanan sosyal dışlanmalarının önüne geçmektir. Yaşlı nüfusun erişmede sorun yaşayabileceği kaynakları maddi ve ekonomik kaynaklar, kamu ve özel hizmetlere erişim ile sosyal kaynaklar olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür.

2.1.1.1. Maddi ve Ekonomik Kaynaklar

Maddi ve ekonomik kaynakların en açık göstergesi elbette ki gelirdir. Gelir, sosyal dışlanmanın itici güçüdür ve araştırmalarda nispeten düşük geliri olan hane halklarının, tecrit ve destek eksikliği hariç tüm boyutlarda sosyal olarak dışlanma ihtimalinin daha fazla olduğu görülmektedir (Bradshaw vd., 2004:14). Emeklilik dönemi ile birlikte bireylerin gelirlerinde azalma yaşanmakta ve bu durum onların sosyal statülerini kaybetmelerine yol açmaktadır. Yaşlılık döneminde sağlık ve bakım maliyetleri artmakta ancak buna karşın gelir kaynakları azalmaktadır. Bu yaşlanmanın ekonomik maliyetini arttırmaktadır. (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010:20).

Sosyal dışlanmanın en temel nedeni ekonomik nedenler olduğu için ekonomik dışlanma ile mücadele edilerek buna yönelik ekonomik çözümlerin üretilmesi son derece önemlidir. Bu noktada sosyal dışlanma ile mücadelede gruplara ve bireylere ekonomik hayata dahil olabilmeleri için gereken imkanlar sunulmalı, onların yeteneklerini ve kapasitelerini arttırmayı dönük uygulamalar hedeflenmelidir (Öztekin, 2016:44). Böylece kendisini dışlanmış hisseden yaşlı bireyler sosyal içerme uygulamaları ile yeterli gelir ve sosyal güvenceye sahip olarak ekonomik anlamda kendisini ifade edebilecektir.

2.1.1.2. Kamu ve Özel Hizmetlere Erişim

Günümüz toplumunda sosyal anlamda dışlanmış olmama ve sosyal hayata dahil olmanın temel kriterlerinden biri kamu ve özel hizmetlere erişim şeklinde değerlendirilmektedir. Öyle ki kent hayatında insan onuruna yaraşır bir şekilde hayatı sürdürebilmenin yolu kamu ve özel hizmetlerden istifade edebilmeyi gerektirmektedir. Aynı şekilde eğitim ile diğer kamusal hizmetlerden faydalanabilme konusundaki engeller de yaşlı bireylerin kent hayatına katılmasının önüne geçerek onların fırsatlardan ve faaliyetlerden mahrum kalmalarına yol açmaktadır (Ustabaşı Gündüz, 2018:61-62).

Sosyal içerme belgesi kapsamında yaşlı bireylere uygulanan politikalar genel olarak yaşlı bireylerin eğitim, sağlık, istihdam, sosyal yardım gibi kamu ve özel hizmetlere erişimini artırmaya dönük uygulamalardır (Kurtipek, 2012:vi). Yaşlı bireyler uzaklık da dahil olmak üzere bazı hizmetlere erişim noktasında engellerle karşılaşmaktadır (Levitas vd.,

2007:88). Yaşlı bireylerin toplumun büyük çoğunluğunun erişebildiği bu kaynaklara erişememesi onların sosyal içerilmelerinin önünde engel teşkil etmektedir.

2.1.1.3. Sosyal Kaynaklar

Yaşlılık dönemi bir gerileme ve yitirme dönemidir. Yaşlılık dönemi ile birlikte bireylerin zihinsel ve fiziksel aktivitelerinde bir gerileme yaşanmaktadır. Bu durum yaşlıların kendilerini sosyal hayattan dışlanmış hissetmelerine de yol açabilmektedir. Bu nedenle ülkemizde yaşlı bireylerin kontrolleri dışında yaşanan bu maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarını gidermede, ihtiyaçlarını karşılamada onların sosyal sorunlarını önleyerek buna yönelik çözümler üretilmesini yardımcı olmada ve onların hayat standartlarını iyileştirerek yükseltmede sistemli ve programlı hizmetler sunulmaktadır (Yerli, 2017:1279).

2.1.2. Katılım

Sosyal içerme yalnızca tüketimi değil bireylerin sosyal hayatın tüm alanlarına katılımlarıyla ilgilidir (Gündüz, 2007:19). Bu nedenle sosyal içerme belgesi kapsamında yaşlılara yönelik uygulanan politikalarda yaşlı bireyleri katılım yoksunluğundan kurtarma hedeflenmektedir. Çünkü sosyal hayata katılım konusundaki yetersizlik sosyal dışlanmanın ayrıntılı yoksunluk kavramı içerisinde değerlendirilmektedir.

Bazı bireylerin yoksulluk, hayat boyu öğrenme ve temel beceri fırsatları eksikliğinden veya ayrımcılıktan dolayı toplumun dışına itilerek tam katılımdan mahrum bırakıldıkları durumu ifade eden sosyal dışlanma bireyin iş, gelir, mesleki ve temel eğitim ile sosyal ilişki gibi hayatın temel dinamiklerine katılmaktan uzaklaştırılmasıdır. Sosyal dışlanma bireyin ilişkilerindeki sosyal katılım yetersizliğinden dolayı sosyal bütünleşmeyi sağlayamaması ve bu güçten yoksun bırakılması gibi sorunlara dayanmaktadır (Yıldırımalp ve Yenihan, 2013:2).

Günümüzde ekonomik, siyasal, kültürel ve sosyal uzantıları ile sosyal politikanın tartışılan tüm alanlarını kapsayan sosyal dışlanma kendisini siyasi, kültürel, mekansal ve ekonomik dışlanma şeklinde göstermektedir. Bu noktada siyasi dışlanma çeşitli nedenlerden ötürü bireyin vatandaşlık hakkını özellikle de siyasi ve hukuki haklarını tam olarak kullanamaması ve siyasal katılımının engellenmesi, kültürel dışlanma ekonomik

nedenlerden ötürü bireyin bağımsız şekilde kültürel ve toplumsal hayata tam anlamıyla katılamaması durumu, mekansal dışlanma bireyin belirli mekanlara ulaşmaması ve belirli mekanlardan yararlanabilme sorunlarının olması ekonomik dışlanma bireyin emek piyasasının dışında kalmaktan ötürü kısa ya da uzun dönemli işsizlik yaşamaması durumu şeklinde ifade edilmektedir (Tartanoğlu, 2014: 271-272).

2.1.2.1. Ekonomik Katılım

Ekonomik katılım herkesin kaynaklara, haklara, mallara ve hizmetlere erişimin kolaylaştırılmasıdır (Levitas vd., 2007:89). Ortalama yaşam süresinin uzaması yaşlı nüfusun istihdamını olumlu yönde etkilemektedir. Çünkü daha uzun yıllar yaşama beklentisinde olan insanlar daha uzun yıllar çalışmayı hedeflemektedir. Bunun için sağlık hizmet politikalarının, teknolojik ve tıbbi gelişmelerin geniş bir perspektifte değerlendirilerek buna yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ayrıca emeklilik politikalarıyla aile yardımları gibi finansal teşvikler de yaşlı popülasyonun işgücüne katılımını sürdürme konusunda önemli rol oynamaktadır. Bu tür teşviklerle birlikte aile ve iş yaşamında daha kaliteli zaman ayıran yaşlı nüfus daha uzun yıllar çalışma olanağı elde etmektedir (www.pwc.com.tr, 2019).

Nüfusun yaşlanması hem sosyal hem de ekonomik birtakım sonuçlar doğurmaktadır. Yaşlanma, sosyal açıdan toplumdaki aile yapısını, yaşam düzenini, tavır ve davranış kalıplarını, kuşaklar arası ilişkileri ve toplumsal yaşamın diğer alanlarını etkilerken; ekonomik açıdan da yaşlı nüfusun desteklenmesinin topluma olan ekonomik maliyetini arttırmakta, işgücünün demografik yapısını değiştirmek suretiyle de istihdamı ve işgücü piyasalarını önemli ölçüde etkilemektedir (Samorodov,1999:4).

Yaşlı işgücünün, işgücü piyasasına katılımı ve bu durumun etkinliği ülkelerin gelişmişlik düzeyiyle ilgilidir. Yine de tüm dünya üzerinde yaşlı insanların işgücü piyasasında istihdam oranının düşük olması ortak bir sonuçtur. Bu durumun çeşitli sebepleri mevcuttur. Bunlar arasında ileri yaştaki kişiler için yeterli düzeyde iş fırsatlarının yer almaması, teknolojik alandaki gelişmeler neticesinde buna uyum sağlamada bu kişilerin zorluklar yaşanması gibi nedenler başta gelmektedir. Bunların yanında, ülkelerde erken emeklilik fırsatlar/imkanlarının yer alması, zorunlu emeklilik yaşlarının düşük olması, yaşlı işçilere yönelik negatif ve ön yargılı tutumların yer alması ve iş gücü piyasalarının

yaşlıların yarı zamanlı ya da esnek şekilde çalışmasına olanak vermemesi yaşlıların istihdamının düşük olmasının diğer nedenleri arasındadır (Baş, 2012: 37). Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre, 15 ve daha yukarı yaşta işgücüne katılma oranı, 2018 yılında %51,3 iken yaşlı nüfusun işgücüne katılma oranı %11,9 olarak gerçekleşmiştir. Yaşlı erkek nüfusta bu oran, %19,9 iken yaşlı kadın nüfusta %5,8 olmuştur. Yaşlı nüfustaki işsizlik oranının %2,4 olduğu görülmüştür. Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre, istihdam edilen yaşlı nüfusun sektörel dağılımı incelendiğinde, 2015 yılında yaşlı nüfusun %72,8'inin tarım sektöründe, %20,4'ünün hizmet sektöründe yer aldığı görülmüştür. (TUIK, 2018)

Yaşlı kişiler, işgücü piyasasında zorluklar yaşamakla birlikte sosyal hayatlarında ekonomik zorluklar da yaşamaktadır. Yaşlı bireylerin emeklilik dönemlerinden hemen önceki yıllarda gelirleri en yüksek düzeye ulaşmakta, emeklilikten hemen sonra azalmaya başlamaktadır. Yaşlıların tasarruflarının, varlık birikimlerinin bulunması ve uzun vadeli borçlarının azalması gerçek gelirlerinin yüksek olduğunu düşündürebilir. Ancak sağlık harcamaları ve barınma için ayrılan miktarın yüksekliği, gelirlerinin beklenenden yetersiz kalmasına ve pek çok yaşlının kentlerde yoksulluk sınırının altında yaşamasına yol açmaktadır (Karacan, 2017: 640). Gelir ve yaşam koşulları araştırması sonuçlarına göre, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ına göre hesaplanan yoksulluk oranı, 2011 yılında Türkiye geneli için %22,6 iken 2018 yılında %21,2 olmuştur. Bu oran, yaşlı nüfus için 2011 yılında %17 iken 2018 yılında %15,5'e düşmüştür. Yaşlı nüfusun yoksulluğu cinsiyet bazında incelendiğinde, yoksul yaşlı erkek nüfus oranı 2011 yılında %15,9 iken bu oran 2018 yılında %13,5'e düşmüştür. Yoksul yaşlı kadın nüfus oranı 2011 yılında %17,9 iken bu oran 2017 yılında %17'ye düşmüştür (TUIK, 2019).

Avrupa Birliği'nde ise yoksulluk oranı 2017 yılında %22,4 olarak belirlenmiştir. Bu oran, yaşlı nüfus için 2017 yılında %15,6 olarak belirlenmiştir. Yaşlı nüfusun yoksulluğu cinsiyet bazında incelendiğinde, yoksul yaşlı erkek nüfus oranı Avrupa Birliği'nde %15 iken, yoksul yaşlı kadın nüfus oranı %22 olarak belirlenmiştir (Eurostat, 2019:6)

Dolayısıyla sosyal içerme belgesi kapsamında yaşlı bireylere yönelik uygulanan politikalar kapsamında yaşlıların ekonomik katılımlarını sağlayarak onların sosyal ve finansal yaşam koşullarını iyileştirme ve fiziksel iyilik haline özel önem veren teşvikler

yapma ülke ekonomisini olumlu yönde etkilemekle birlikte yaşlı bireylerin kendilerini dışlanmış hissetmelerinin de önüne geçmektedir.

2.1.2.2. Sosyal Katılım

Yaşlılık tüm ülkeler açısından önemi gittikçe daha fazla artan evrensel bir gerçeklik olarak görülmektedir. Artan yaşlı nüfusla birlikte ortaya çıkan yoksulluk, yalnızlık, özürülük, kronik rahatsızlıklar, destek ihtiyacı, ve yaşlı sorunları yaşlı hizmetlerinin bütün yönleriyle ele alınmasını gündeme getirmektedir. Bu durum insanların sağlıklı yaşlanmaları ve yaşlı bireyleri toplum ile bütünleştirerek onların toplumla uyumlu olarak yaşamalarını sağlama çabalarını Dünyadaki tüm ülkeler açısından gittikçe daha önemli hale getirmektedir (Hazer ve Aslan, 2011:1).

Sosyal içerme kapsamında uygulanan politikalar özellikle yaşlı bireyler gibi toplumun dezavantajlı konumda olan grupları içerisinde yaşadıkları toplum ile bütünleştirmeyi yani sosyal uyumundan söz etmektedir. Sosyal uyum halkın ötekileştirmeye ve ayrımcılığa maruz kalmadan toplumsal olan olanaklardan ve kaynaklardan eşit şekilde yararlanmasıdır (Erincik, 2018:73).

2.1.2.3. Kültür Eğitim ve Beceriler

Sosyal dışlanma bireyin eğitim, sağlık, yerleşim, çevre ve kültür gibi alanlara katılımı ile mesleki eğitim, iş imkanları ve haklara erişimini engellemektedir (Gündüz, 2007:6). Bu nedenle sosyal içerme kapsamında uygulanan politikalarda yaşlı bireylerin kültürel, ekonomik, politik ve sosyal yaşam ile yaşam boyu öğrenmeye katılımlarının sağlanması ve katılımlarının sürdürülmesi amacıyla teşvik edilmesi için olanaklar yaratılması, programlar hazırlanması ve destek olunması hedeflenmektedir. Levitas ve arkadaşları (2007) buna internet erişimi de eklemişlerdir. Çünkü internet bilgiye erişimi de içermektedir. Bunların yanında kültür eğitim ve beceriler kapsamında şu hususlar hedeflenmektedir (Levitas, vd., 2007:91-92):

- Eğitime erişim (okul dışlamayı içerir, ancak aynı zamanda çalışma çağındaki yetişkinler ve yaşlılar için yaşam boyu öğrenmeye erişim içerir)
- Kültürel boş zaman etkinlikleri
- İnternet girişi.

- Temel beceriler (okuryazarlık, matematik, İngilizcede yeterlilik)
- Eğitimsel kazanımlar

2.1.2.4. Siyasal Katılım

Sosyal dışlanma bireyin sosyal hayat ile bütünlük sağlamasını ve böylece geleceğini planlayarak fırsatlara ulaşmasını engelleyen onun toplum ile bağlarını koparan siyasal ve sivil vatandaşlık haklarına ulaşamaması sürecidir (Silver, 1994: 532). Dolayısıyla sosyal dışlanma yaşayan birey kendisini siyasal yaşamdan dışlanmış hissetmektedir.

Sosyal içerme kapsamında yaşlı bireylere uygulanan politikalarda sosyal dışlanmaya maruz kalan yaşlı bireylerin ekonomik, sosyal ve siyasal hayata aktif katılımını sağlayacak uygulamalar hedeflenmektedir. Levitas ve arkadaşları (2007:92) bu hususları şu şekilde sıralamaktadır:

- Vatandaşlık durumu
- Oy kullanma
- Siyasal katılım
- Kararları etkilemeye olan inanç
- Sivil katılım, gönüllü etkinlik / üyelik.

2.1.3. Yaşam Kalitesi

Sosyal içerme kapsamında yukarıda ifade edilen tüm alanlar aslında yaşam kalitesinin bir yönü olarak görülebilir (Levitas, vd., 2007:92-93). Çünkü bireylerin hayatlarında yukarıda ifade edilen alanlarda yapılacak iyileşmeler onun yaşam kalitesini artıracaktır. Bu nedenle sosyal içerme belgesi kapsamında yaşlılara yönelik uygulanan politikalarda yaşlı bireyleri yaşam kalitelerini artırma hedeflenmektedir.

Yaşam kalitesi kelime olarak barınma, iş, çevre, sağlık ve görsel sanatlar gibi faktörleri içermektedir (Nurdoğan ve Öztürk, 2018: 26). Dünya Sağlık Örgütü'nün yaptığı tanımlamaya göre yaşam kalitesi, bireyin yaşadığı kültür, diğer sistemler çerçevesinde onun amaçları, Beklentileri, yaşam standartları ve ilgileri ile ilişkili olarak pozisyonunu algılaması şeklinde tanımlanmaktadır (Ercan, 2010: 11).

Dünya sağlık örgütünün bu tanımlanmasında yaşam kalitesi fiziksel sağlık, bağımsızlık düzeyi, psikolojik durum, sosyal ilişkiler, çevresel özellikler ve maneviyat ile altı alanı içermektedir. Bu alanlar içerisinde fiziksel sağlık: rahatsızlık, ağrı, halsizlik, enerji, uyku, yorgunluk ve dinlenme şeklindedir. Bağımsızlık düzeyi; günlük yaşam aktiviteleri, hareket edebilme, tedavi olma durumu ve yaşam kapasitesini ifade etmektedir. Psikolojik durum; düşünme, düşünceler, hafıza, öğrenme, kendine güvenme, konsantrasyon, dış görünüş, beden imajı ve negatif düşünceleri kapsamaktadır. Çevresel özellikler çevresi, fiziksel güvenlik, finansal kaynaklar, kalite, yeni bilgi ve becerileri ulaşabilme imkanı ile sağlık ve sosyal bakıma ulaşılabilirliktir. Sosyal ilişkiler; bireysel ilişkiler ve sosyal desteği ve son olarak fiziksel çevre Trafik, gürültü, iklim ve hava kirliliği koşullarını ifade etmektedir (Nurdoğan ve Öztürk, 2018: 27).

2.1.3.1. Yaşam Çevresi

Toplumdaki tüm bireyler gibi yaşlıların da sağlıklı, güvenli, rahat ve uygun bir ortamda hayatlarını sürdürmek hakları bulunmaktadır (Kalınkara, 2010:54). Nitekim bu durum yaşlı bireylerin kendisini dışlanmış hissetmeleri üzerinde etkili bir unsurdur. Yaşam çevresi sosyal dışlanma göstergelerinde bir etki alanı olarak tanımlanmaktadır. Sosyal içerme kapsamında bireylerin yaşam çevresi alanı şu hususları kapsamaktadır (Levitas, vd., 2007:94):

- Konut kalitesi
- Evsizlik
- Mahalle güvenliği (trafik, atmosfer kirliliği, gürültü kirliliği dahil)
- Mahalle memnuniyeti
- Açık alana erişim

2.1.3.2. Güvenlik

Güvenlik yaşam kalitesi göstergelerinden 'topluluk güvenliği' olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum çevresel olarak değerlendirildiğinde karayolu trafik kazalarını da içermektedir. Sosyal içerme kapsamında güvenlik alanı şu hususları kapsamaktadır (Levitas, vd., 2007:95):

- Nesnel güvenlik / mağduriyet (bu, çocuklar ve yetişkinler için evde ve fiili ve evde suistimal riskini içerir)
- Öznel güvenlik, örneğin, algı ve suç korkusu (ev ve mahalle)
- Zorbalık ve tacize maruz kalma
- Ayrımcılık
- Sabıka kaydı

2.1.3.3. Ulaşım

Ulaşım, bireylerin alışveriş, sağlık, ziyaret, sosyal ilişki ve dini ibadet gibi faaliyetleri yerine getirmesinde bir zorunluluktur. Bu durum yaşlı bireyler açısından daha problemlili hale gelmektedir. Çünkü günümüzde birçok yaşlı birey günlük aktivitelerini yerine getirmek için belirli bir uzaklığı aşmak durumundadır ancak bunu yapabilmek onlar açısından zordur (Yıldırım, 2011:991). Yaşlı bireylerin ulaşım imkanlarının kısıtlı olması onların kent yaşamına katılımını zorlaştıracak ve sosyokültürel alanlara erişimlerini olumsuz etkileyecektir (Ustabaşı ve Gündüz, 2018:61-62).

2.1.3.4. Sağlık ve Refah

Yaşam kalitesi göstergeleri benzer şekilde yine toplam düzeyde bir sağlık ve iyilik alanı içermektedir. Bu nedenle, bu alanın önemi hakkında herhangi bir anlaşmazlık yoktur. Sosyal içerme kapsamında sağlık ve refah alanı şu hususları kapsamaktadır (Levitas, vd., 2007:93):

- Fiziksel sağlık ve egzersiz
- Akıl sağlığı
- Sakatlık
- Yaşam Memnuniyeti
- Kişisel gelişim (çocuklar için dahil, sadece onlar için değil)
- Benlik saygısı / kişisel etkinlik
- Kendi kendine zarar verme ve zararlı madde kullanımı.

2.1.3.5. Finansal Hizmetlere Erişim

Finansal hizmetler, finansal malları elde edebilmek için gereken işlemlerdir. Ülkemizde finansal erişime ilişkin yapılan saptamalarda yaşlı bireylerin finansal erişimlerinin sınırlı olduğu görülmektedir (Işık, 2011:71). Bu durum yaşlı bireylerin sosyal dışlanma duygularını etkileyebilmektedir.

Dolayısıyla sosyal içerme belgesi kapsamında yaşlı bireylere yönelik uygulanan politikalar kapsamında yaşlıların finansal hizmetlere erişimi sağlanarak onların sosyal ve finansal yaşam koşullarını iyileştirme hedeflenmektedir.

2.1.4. Sosyal Güvenlik

Sosyal dışlanma, bireyin önemli toplumsal etkinliklerden ve imkanlardan yararlanamaması, üretim, tüketim, politik katılım ve sosyal bütünleşmeye dahil olamamasıdır. Bu durumda hükümetlerin temel hedefleri toplumdaki dezavantajlı gruplara dönük sosyal güvenlik politikaları ile asgari geçimi ve temel ihtiyaçları karşılamaya dönük düzenlemeler yapmak ve sosyal dışlanmayı en az seviyeye çekmeye çalışmaktır. Devletler bu uygulamaları gerçekleştirmeleri durumunda bireylerin sosyo kültürel olarak gelişimini sağlayacak ve toplumsal açıdan sosyal içermenin önündeki engelleri ortadan kaldırmış olacaklardır (Öztekin, 2016:47).

Yaşlılara dönük sosyal politika uygulamasının en yaygın olanı yaşlılık (emeklilik) sigortasıdır. Yaşlılık sigortası, “yaşının ilerlemesi gibi nedenlerden dolayı, fiziki gücünü kaybeden, eskisi gibi verimli çalışmayan ve dolayısıyla gelir ve kazanç kaybına uğrama tehlikesi ile karşı karşıya gelebilen kişilerin, bu sosyal risklerini karşılama ve onlara emekli aylığı bağlama amacını güden, sosyal sigortalar sisteminde yer alan bir sigorta türü” şeklinde tarif edilmektedir (Taşçı, 2010: 183).

Bir toplumu oluşturan bireylerin oluşabilecek sosyal risklere karşı gereken önlemlerin alınması ve oluşabilecek zararların karşılanması düşüncesi sonucunda ortaya çıkan Sosyal Güvenlik olgusu günümüzde genel kabul gören bir ilke haline dönüşmüş ve uygarlığın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Sosyal güvenlik bireyin hayatı boyunca karşılaşılabileceği olaylara karşı güvence sağlama çabasının bir ürünüdür (Güvercin, 2004: 90). Bu noktada yaşlı bireylerin gençlik dönemlerinde bir işte çalışarak

sosyal güvenlik sistemine girmeleri bir gelire sahip olmaları anlamına gelmektedir. Bu durum bireyin bedenen ve zihnen daha yorgun olduğu yaşlılık döneminde bir güvence olarak görülmektedir.

Sosyal güvenlik işsizlik, yoksulluk, geleceğe dönük ekonomik belirsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi sosyal tehlikelerin oluşturabileceği olumsuzluklara hafifletmeyi veya yok etmeyi amaçlayan önlemleri içermektedir (www.setav.org, 2019). Bireyin sosyal güvenlik sistemine kayıt olması ile sosyal dışlanma arasında bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre yaşlılık döneminde yeterli miktarda gelir elde edemeyen, sağlık sorunları artan ve sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olmadığı için tedavis olamayan yaşlıların sosyal dışlanma riskinin yüksek olacağı düşünülmektedir.

2.2. Sosyal İçerme Belgesi Çerçevesinde AB’de Yaşlanmakta Olan Nüfusa Yönelik Politikalar

1970’lerden itibaren Avrupa Birliği içerisinde sosyal dışlanma ve sosyal içermeye ilişkin uygulamalar baş göstermiştir. Avrupa toplumunda sosyal içermenin temel amacının sosyal dışlanmanın önüne geçmek ve dışlanan kişilerin toplumun geri kalanı ile arasındaki engelleri kaldırmak olduğu vurgulanmaktadır. Bu yıllarda ortaya çıkan refah devlet anlayışı çerçevesinde devletin vatandaşlarına daha iyi hayat şartları sunması gerektiği düşüncesi, sosyal içerme kavramına kaynaklık etmiştir. (Balaban, 2014: 103).

Avrupa Birliği’nin sınırlarının artması ile birlikte ortaya çıkan sosyal ve siyasal sorunlar, ekonomik kriz, işsizlik ve kontrolsüz göç uygulamaları alanlarında yoğunlaşmıştır. Bu sorunların çerçevesinde ortaya çıkan sosyal dışlanma ve bununla mücadele kavramları, birlik içerisinde giderek önem kazanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda Avrupa Birliği bünyesinde sosyal politikaların belirlenmesi ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak 1990 yılında Sosyal Dışlanmayla Mücadele Ulusal Politikalar Gözlemevi kurulmuştur. Bu kuruluş, sosyal dışlanma ve buna yönelik sosyal içerme göstergelerini toparlayıp hazırladığı raporlarla birliğin politika belirlemede etkili olmuştur (Bildirici, 2011: 29). Söz konusu kuruluşun oluşturulması, sosyal dışlanma ile mücadelede ortaya konulan ilk somut adım olma niteliğindedir.

1993 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile sosyal politika oluşturulması, insan hakları ve eğitimi, sosyal dışlanma ile mücadele ve sosyal içerme uygulamalarında daha kapsamlı adımlar atılmaya başlanmıştır. Sosyal Avrupa kavramı bu yıllarda ortaya çıkmış ve 1996 yılından itibaren birliğin sosyal politikalarına hâkim olan ilke olarak kabul edilmiştir. Yapılan düzenlemeler çerçevesinde sosyal haklardan yararlanma hakkının sadece çalışan bireylere tanınan bir hak olmadığı belirtilmiş ve sosyal güvenliğe ilişkin haklar tüm vatandaşların doğuştan sahip olduğu haklar arasında görülmüştür.

Avrupa Sosyal Şartı ile sosyal güvenliğe ilişkin hakların resmîyet kazandığı ve üye ülkelerin iç politikalarında da kendisini göstermeye başladığı görülmüştür. Bu yıllarda asgari gelir yardımının sosyal dışlanma ile mücadelede etkili bir yol olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. Sosyal dışlanmanın pek çok etkeni içerisinde barındıran bir kavram olduğu üzerinde durulmuş ve asgari geçim yardımının tek başına sosyal dışlanma ile mücadelede etkili olamayacağı vurgulanmıştır. Bu amaçla birlik içerisinde işgücünün artması için verilen teşviklerin artırılması ve istihdamın genişletilmesi gerektiği düşüncesi üzerinde durulmuştur. Yoksullar için sosyal dışlanma ile mücadelede en etkili yolun onlara istihdam sağlama olduğu savunulmuştur. Sosyal haklar bakımından iş sahibi olan bireylerin daha az sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalacakları belirtilmiş ve birlik içerisinde istihdamın önemi üzerinde durulmuştur (Atılğan ve Çakar, 2007: 78).

Sosyal dışlanma ile mücadele ve sosyal içerme kavramlarına yaklaşım açısından Avrupa Birliği'nin, Amerika Birleşik Devletleri ve diğer büyük devletlerden farklı bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Birliğin bu konuda vatandaşları kendi haline bırakan bir yaklaşıma sahip olmadığı görülmektedir. ABD ve diğer büyük devletlerde bu konu, devlet politikalarında çok fazla yer almamaktadır. Avrupa Birliği'nde bu konunun siyasi bir konu olduğu ve birliğe üye ülkelerin bu konu üzerinde politika geliştirmek zorunda olduğu düşüncesi hâkimdir. "Avrupa Sosyal Modeli" olarak ortaya atılan model kapsamında birliğin sosyal politikalarda daha aktif olması ve birliğe üye devletleri yönlendirmesi amaçlanmaktadır. Bu modelin temel amacı, sosyal güvenlik kapsamının olabildiğince geniş olması ve gelir dağılımında adaletin yakalanmasıdır. Dolayısıyla sosyal dışlanmanın en önemli görünüş biçimi olan işsizlik sorununun önüne geçilmesi ve vatandaşların sosyal içerme politikaları kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir (Erdoğan, 2005: 19-20).

Sosyal içerme ve sosyal dışlanma konularında 1998 yılında yürürlüğe konulan Amsterdam Antlaşması'nda belli hükümlere yer verilmiştir. Bu antlaşma ile ayrımcılığa karşı etkin bir şekilde mücadele edilmesi gerektiği vurgulanmış; din, dil, ırk, yaş, cinsiyet ve etnik kökene ilişkin yapılan ayrımcılıklara karşı katı önlemlerin alınması gerektiği savunulmuştur (Bildirici, 2011: 30).

Avrupa Birliği temelde ekonomik birleşmenin sağlanması amacıyla ortaya çıkmış bir topluluktur. Dolayısıyla sosyal dışlanma ve sosyal içerme kavramlarının ekonomiye bakan yönü üzerinde daha fazla durulması da normaldir. Sosyal dışlanmaya ilişkin topluluk içerisinde yoksul ve işsiz bireylerin sosyal güvenliğinin sağlanması başlıca hedef olarak görülmektedir. Amsterdam Antlaşması sonrasında konuya ilişkin daha katı tedbirler alınmaya başlanmıştır. Sosyal politikaların belirlenmesinde söz konusu antlaşmanın etkili olduğu görülmüş ve sosyal dışlanma konusu topluluğun ortak bir problemi olarak değerlendirilmiştir. Sosyal politikaların belirlenmesinde topluluğun ortak hareket etmesi gerektiği vurgulanmış ve sosyal dışlanma ile birlikte işsizlikle mücadele edilmesi gerektiği savunulmuştur. Esasen Amsterdam Antlaşması, sosyal politikaların uygulanmasında ayrımcılığın önüne geçilmesi hedefine yönelik olarak geliştirdiği politikalarla Avrupa Sosyal Modeline de destek olmaktadır. Avrupa toplumunda istihdamın sağlanması ve ortak sosyal güvenlik anlayışının yerleşmesini amaçlayan Avrupa Sosyal Modelinin, söz konusu amaçlara ulaşılması için ihtiyaç duyduğu sözleşmesel altyapıya Amsterdam Antlaşması ile kavuştuğu görülmüştür. Yaşam boyu eğitim ve istihdamın sağlanması için Amsterdam Antlaşması'nda sözleşmeye bağlı ülkelere belirli yükümlülükler getirilmiştir (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 2006: 98).

Amsterdam Antlaşması ile birlik içerisinde sosyal bütünleşmenin temellerinin atıldığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte Avrupa Birliği içerisinde söz konusu bütünleşmenin tam anlamıyla tesis edildiğinin söylenmesi mümkün değildir. Avrupa Sosyal Birliği'nin oluşma sürecinin devam ettiği savunulmakta ve sürecin tamamlanmasının uzun süreceği öngörülmektedir (Erdoğan, 2005: 19-22). Söz konusu sosyal bütünleşmenin tam anlamıyla sağlanamamasının belirli sebepleri vardır. Her ne kadar birlik içerisindeki halkların temelde Avrupa topluluğu olduğu savunulsa da her ülkenin halkının farklı sosyal ve kültürel özelliklerinin olması, bu bütünleşmeyi zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla

birlik içerisinde sağlanan ekonomik bütünleşmenin sosyal bütünleşmeden daha kolay olduğu belirtilmekte ve sosyal bütünleşme sürecinin uzun bir süreç olduğu öngörülmektedir.

1990'lı yılların sonların ortaya çıkan küresel ekonomik kriz neticesinde Avrupa Birliği'ndeki ekonomik bütünleşme sürecinin de sekteye uğradığı görülmüştür. Artan işsizlik ve yoksulluğun, birliğin sosyal politikalarına da olumsuz olarak yansdığı görülmektedir. Birliğin ve birliğe bağlı devletlerin bu süreçteki önceliklerinin sosyal politikalar oluşturmak yerine krizi aşmak olduğu söylenebilir. Bunun yanında işsizlikle mücadele edilmesinin dolaylı olarak sosyal dışlanma ile mücadele edilmesi anlamına geleceği de açıktır. Ancak sosyal dışlanma kavramına doğrudan doğruya yönelim olmadan bu kavramın dolaylı olarak ortadan kaldırılmaya çalışılması, söz konusu mücadelede başarısız olunmasına sebep olacağı öne sürülerek eleştirilmektedir (Ceylan ve Ataman, 2011: 21).

2000 yılında yapılan Nice Avrupa Konseyi'nde sosyal dışlanma ve yoksullukla mücadele konuları ele alınmıştır. Sosyal içermeye ilişkin olarak yoksulların Avrupa toplumuna entegre olması amacına yönelik bazı uygulamalar öngörülmüştür. Belirlenen hedeflerin başında istihdamın genişletilmesi, iş gücü piyasasının güçlendirilmesi ve bütün bireylere sosyal hakların tanınması uygulamaları gelmektedir. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde ortak bir sosyal güvenlik politikasının uygulanabilir olması üzerinde durulmuştur. Konsey kararları çerçevesinde zayıf ve korumasız olan kişilerin sosyal dışlanmaya karşı korunması amaçlanmış ve tüm kurum ve kuruluşlar bu konuda hassasiyet göstermesi yönünde uyarılmıştır. Uygulamalar açısından temel hedefin birliğe üye ülkeler nezdinde ortak politikaların yakalanması olduğu vurgulanmaktadır. Birliğe üye ülkelerin öncelikle çocukların yoksulluğunun önüne geçilmesi ve onların eğitimi konularına yoğunlaşmaları istenmektedir. Çocukların korunması için ilave tedbirlerin alınması hedeflenmektedir. Bu nedenle çocukların barınma, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması gerektiği savunulmaktadır. Engellilerin, etnik azınlıkların ve göçmenlerin sosyal dışlanmaya karşı korunması da konseyin genel hedefleri arasında yer almaktadır (Sapançalı, 2005: 90).

Nice Zirvesi'nin Avrupa Birliği toplumlari arasında dezavantajli grup olarak gorúlen işsizler, yoksullar, engelliler, azınlıklar, göçmenler, çocuklar ve yaşlıların korunması, onların topluma entegre edilmesi ve sosyal içirme politikalarına dahil edilmesi açısından önemli bir yere sahip olduğu kabul edilmektedir. Nice Zirvesi ile belirlenen çerçevenin birliğe üye ülkeler açısından uygulanabilir olması için Ortak İçerme Belgesi hazırlanmış ve üye ülkelerin bu belgeye bağlı olarak politika yürütmesi gerektiği belirtilmiştir. Ortak İçerme Belgeleri üye ülkelerle birlikte aday ülkelerin de kabul etmesi gereken belgeler olarak ortaya konulmuştur. Aday ülkelerin bu belgelere göre sosyal içirme politikası yürütmesi amaçlanmış ve aday ülkelerin birliğin tamamında uygulanan politikalara paralel olarak sosyal politikalar uygulaması hedefiyle hareket edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin de aday ülke statüsünde olması dolayısıyla Ortak İçerme Belgesi'nde öngörülen sosyal politikalara uygun davranması gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye'nin yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadele konularında birliğin uygulamalarına uygun politikalar izlemesi gerektiği belirtilmiştir (Atılgan ve Çakar, 2007: 41).

Ortak Sosyal İçerme ve Sosyal Koruma Belgesi, Nice Zirvesi'nde ortaya konulan hedeflere ulaşılmaması amacıyla meydana getirilmiştir. Sosyal açıdan bütün toplumlarda görülen ortak problemlerden olan yoksulluk, sosyal dışlanma ve işsizlik sorunlarına karşı ortaya konulan temel prensipler, birliğin uyguladığı genel politikaların sonucunda ortaya çıkmıştır.

2000'li yılların başında ortaya konulan Lizbon Stratejisi'nin de birliğin sosyal dışlanma sorununa karşı mücadelede uyguladığı politikalarda etkili olduğu görülmektedir. Söz konusu strateji, Avrupa Birliği içerisinde 2010 yılına kadar etkin bir biçimde uygulanmış ve ekonomik rekabetin sosyal politikalara zarar vermemesi amaçlanmıştır. Avrupa Sosyal Modelinin oluşması ve birliğin sosyal politikalar konusunda üye ülkelerini destekleyici bir tavır almasının temelinde Lizbon Stratejisi vardır. İstihdamın artırılmasının ve işsizliğin önüne geçilmesinin üye ülkelerin en temel ekonomik hedefi olduğu belirtilmektedir. Söz konusu sorunların çözülmesi ile sosyal dışlanmanın da önüne geçileceği savunulmaktadır. Bu hedefe yönelik olarak yaşam boyu mesleki eğitim programlarının uygulanmasına ağırlık verilmiştir. Sosyal koruma ve yoksulluğın önlenmesi için ortaya konulan politikalar kapsamında sosyal dışlanmanın en aza

indirilmesi temel amaç olarak görülmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013:2).

Lizbon Stratejisi'nde bilgi temelli bir toplumun inşa edilmesi hedeflenmektedir. Söz konusu stratejinin 2010 hedefinde bu durum açıkça belirtilmektedir. Bunun yanında sosyal içerme, bireylerin yaşam kalitelerinin artırılması ve sosyal açıdan kenetlenmiş bir toplumun ortaya çıkarılması hedefleri de söz konusudur. Ulusal ve bölgesel düzeyde ortaya konulan bu hedeflerin başarı düzeyi ülkeden ülkeye değişkenlik göstermektedir (Sapancalı, 2005: 89).

Lizbon Stratejisi, Avrupa Birliği'nin yalnızca ekonomik bir topluluk olmadığını da göstergesi olarak kabul edilmektedir. Sosyal politikaların da en az ekonomik politikalar kadar önemli olduğu ve ikisinin birbirini tamamlayan unsurlar olduğu, Lizbon Stratejisi ile ortaya konulmuştur. Söz konusu strateji ile sosyal içermenin hedeflendiği ve insan odaklı bir ekonomik modelin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bireylerin sosyal yapıya uyum sağlaması için ekonomik açıdan kendilerini güvende hissetmeleri gerekmektedir. Ekonomik özgürlüğe sahip olamayan bireylerin topluma uyumundan söz edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle sosyal politikalar ve ekonomik politikalar iç içe girmiş bir bütünün iki parçasını ifade etmektedir (Çolak, 2011: 9).

Lizbon Stratejisi ile ortaya konulan sosyal ve ekonomik bütünleşme konularında sosyal bütünleşmenin sağlanmasının zorluğu dikkat çekmektedir. Ekonomik bütünleşme gözle görülebilir ve somut olarak gözlemlenebilir. Ancak sosyal bütünleşmenin somut bir şekilde ortaya konulması zordur. Bu nedenle bu alanda nitelikli uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Sosyal içerme konusunda yapılacak yasal düzenlemeler ve bunların uygulanmasındaki başarı düzeyi, sosyal bütünleşmenin en önemli göstergesi olarak kabul edilmektedir.

Avrupa Birliği'nde yaşlılara yönelik uygulanan politikalar aşağıdaki gibidir (EPRS, 2014:4):

- Vergi sistemlerinde emeklilik için teşviklerin azaltılması

- Çalışmaya devam eden yaşlılara ya da daha yaşlı çalışanları işe alan işverenlere finansal teşvikler (örneğin sosyal katkıların azaltılması) sağlanması.
- Yaşlı işçilerin üretken kalmalarını sağlamak için yaşam boyu öğrenme ve eğitim fırsatlarını teşvik etmek
- Yaşlı işçilerin uzmanlıklarını etkin bir şekilde kullanan nesiller arası ekipleri ve mentorluk veya koçluk rollerini içeren yeni roller geliştirmek
- Çalışma organizasyonunda; çalışma süresinde esneklik, yarı zamanlı çalışma ve geçici istihdamın yanı sıra iş ve bakım sorumluluklarını uzlaştırmak için fırsatlar geliştirmek gibi yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak için daha esnek hale getirmek (örneğin, yaşlılara bakan eşler ve yetişkin çocuklar veya dedesi torunlarına bakıyor).

2.3. Sosyal İçerme Belgesi Çerçevesinde Türkiye’de Yaşlanmakta Olan Nüfusa Yönelik Politikalar

Sosyal İçerme belgesi kapsamında Türkiye’de bakanlık tarafından uygulanan genel politikalar bulunmakla birlikte, Sakarya özelinde de yaşlılara yönelik çeşitli uygulamalar bulunmaktadır.

2.3.1. Bakanlığın Uyguladığı Genel Politikalar

Toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarının yaşlıların yaşam biçimleri ile onların sorunlarına karşılık üretilen politikalar üzerinde ve sosyal güvenlik sistemleri üzerinde yönlendirici bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bunun yanında devletlerin uyguladığı sosyal politikalar üzerinde, ekonomik gelişim düzeyinin, istihdam politikalarının ve nüfus yapısını da önemli etmenler olduğu kabul edilmektedir (Öz, 2013: 358).

Sosyal içerme politikaları açısından yaşlı bireylerin karşılaştıkları sorunlara yönelik çözüm önerilerinin üretilmesi çok önemlidir. Yaşlı bireylerin belli bir gelir güvencesi ile güvence altına alınmasını hedefleyen sosyal güvenlik sisteminin bu bakımdan başrol üstlenmekte olduğu kabul edilir.

İş yaşamında yaşlı çalışanların adil ve eşit işe eşit ücret uygulamalarından faydalanamadıkları görülmektedir. Yaşlılar ile ilgili diğer bir problem bilhassa ileri yaşlılık dönemlerinde rastlanılan başkalarına bağımlı olma durumudur. Yaşlı bireylerin başkalarına bağımlılıklarının azaltılması ve refah düzeylerinin yükseltilmesi için sosyal bakım politikalarına önem verilmelidir (Öz, 2013: 359).

Resmi rakamlara göre ülkemizin nüfusunun % 8,2' i 65 yaş ve üstü yaşlı nüfustan oluşmaktadır. 2023 yılına gelindiğinde bu oranın %10,2'yi geçmesi beklenmektedir. Bu nedenle yaşlılara yönelik sosyal güvenlik sistemi ile sosyal içerme politikaların önem verilmesinin gerekli olduğu belirtilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016: 18).

Ülkemizde yaşlı ve yaşlanmakta olan nüfusa yönelik sosyal içerme politikalarına bakıldığında sosyal güvenlik, sosyal bakım ve sosyal hizmet uygulamalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda kadınlarda 58, erkeklerde 60 yaşını dolduran ve 9.000 prim ödeme şartını sağlayan bireylerin yaşlılık aylığına hak kazanacağı öngörülmektedir. Buna göre gerekli koşulları sağlayan bireylerin yaşlılık dönemlerindeki gelir devamlılığının ve garantisinin sağlanması temel amaç olarak görülmektedir. Prim ödeme şartını sağlayamayan ve sosyal güvence yoksunu yaşlıların, 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun'a göre aylığa bağlanacakları belirtilmektedir. Diğer taraftan ihtiyaç sahibi kişilerin toplumsal yaşama daha adil katılımlarının sağlanabilmesi için muhtaç aylığı ve bakım ödeneği ismi altında nakdi yardım almaları öngörülmektedir (Biçerli, 2016: 41).

Bunun yanında ülkemizde yaşlılara yönelik olarak uygulanan sosyal politikalara bakıldığında belli alanlarda sosyal güvenliğin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Ülkemizde yaşlılara yönelik uygulanan sosyal politikalar şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Gündoğan, 2001:104, Clarke, 1994: 104, Biçerli, 2016: 47, Öz, 2013: 370)

- **Gelir Güvencesi Sağlama:** Sosyal Güvenlik Kurumu bünyesinde yer alıp yaşlanan vatandaşların, bağlı oldukları yaşlılık sigortası kolundan kendilerine yaşlılık aylığı bağlanılacaktır. İş kazası, meslek hastalıkları, hastalık ya da sakatlık gibi risklerle karşılaşılması durumunda da yine sigortalıların, ilgili

sigorta kolundan yaşamları süresince iş göremezlik geliri almaları sağlanır. Bunun yanında sigortasız olanların, ileriki yaşlarda düzenli, yeterli ve sürekli bir gelir güvencesine sahip olamayacağı öngörülmektedir.

- ***İstihdam Edilmelerine Yardım Etme, İstihdama Özendirme, İstihdama Yönelme:*** Yaşlı olarak kabul edilen kişilerin çalışabilme yeteneğine ve yeterliliğine sahip olabilmesi mümkündür. Bu sebeple, eğer isteği dışında çeşitli sebeplerle çalışma yaşamının dışında kalınıyorsa, bu kişilerin çalışma yaşamına dahi olmaları için desteklenmesi gerekmektedir. Yaşlı bireylerin çalışma yaşamına dahi olma noktasında karşılaştıkları en büyük engel, göreceli olarak mesleki formasyon düzeylerinin düşük olmasıdır. Bu yüzden yaşlıların hızla değişen dünyanın talep ettiği yeni beceriler kazandırılmalı ve bu yönde eğitim verilmelidir. Bu eğitim "yaşam boyu öğrenme" kavramı çerçevesinde süreklilik kazanmalıdır ve sürdürülebilir olmalıdır.
- ***Çalışma Yaşamında Koruma:*** Kişilerin çalışma yaşamından uzaklaşmalarına neden olan engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik politikalarlardır. Yaşlılar ücret, iş ilişkilerinin son bulması, kriz dönemlerinde ilk gözden çıkarılan kişiler olması, yeni koşullara uyum göstermelerinde yeterince fırsat tanınmaması gibi yaş ayrımcılığı içeren uygulamalar ile karşılaşmaktadırlar. Bu tarz ayrımcı uygulamaların bazen açık, çoğu zamansa örtülü olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Araştırmalar pek çok ülkede işe alınma konusunda bir yaş sınırının olduğunu göstermektedir. Çalışanların eğitim ve yükselme imkânlarından yararlanmasında da benzer bir durumun gözlemlendiği görülmektedir. Bu alanda ortaya çıkan ayrımcılığın çoğu zaman örtülü bir ayrımcılık olduğu saptanmaktadır. Bunun yanı sıra özel sektör işletmelerinde çok daha belirgin biçimde bu ayrımcılığın kendisini gösterdiği bilinmektedir.
- ***Kurumsal Bakım Sağlama:*** Günümüzde, bilhassa gelişmiş batı ülkelerinde yaşlıların sorunlarını ve ihtiyaçlarını dikkate alan sosyal hizmet programlarının en eski olanı ve yaygın olanı kurum bakımındadır. Kurum bakımı, korunmaya muhtaç yaşlı bireylerin sağlık, sosyo-ekonomik ve psikolojik ihtiyaçlarının yetişmiş kişiler tarafından karşılandığı, onların refah ve

mutluluğunun temel alındığı bir hizmet çeşididir. Bu hizmetten yararlanma konusunda her ülke içerisinde belli şartların mevcudiyeti söz konusudur. Kurumsal bakım, hukuki düzenlemeler çerçevesinde, devletin, yerel yönetimlerin, gönüllü kişilerin ve kuruluşların işbirliğiyle yürütülmektedir. Kuruluşların ve işletmelerin giderlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bu yüzden geliri olan, serveti olan ya da aile desteği bulunanlar için bu hizmetin kısmen ücretli olması benimsenir. Bu hizmet türünde istenilen başarının sağlanabilmesi için, yaşlıların aile dışında bakılması doğrultusunda kamuoyunun hazırlanması gerekmektedir. Çünkü kurumsal bakım, ülkemizde incitici ve kırııcı görülmektedir. Ancak bu durum, yaşlılara sunulan hizmetin kalitesiyle ilgili bir problemdir. Gelişmiş ülkelerde söz konusu durumun incitici ve kırııcı olmadığı yönünde yerleşmiş bir kamuoyu anlayışı mevcuttur.

- ***Sağlık Hizmetlerinden ve Yardımlarından Faydalandırma:*** Kamuya ait sağlık kurumları ile sigorta sağlık kurumlarında teşhis ve tedavi hizmetlerinin sağlanmasına yönelik bir politikadır. Bu yüzden, ülkede yer alan genel sağlık hizmetlerinin kapsamında değerlendirilir. Bunun yanı sıra yaşlı bireylerin, yaşlanmanın getirmiş olduğu biyolojik değişimler sebebiyle, artan sağlık sorunları dikkate alınarak bu yönde ortaya konan politikaların yaşlılar açısından özel bir öneme sahip olduğu kabul edilmektedir.
- ***Sosyal Hizmetlerden Faydalandırma:*** Son yıllarda, gelişmiş ülkelerde kurum bakımının yanı sıra yaşlılara yönelik çeşitli sosyal hizmet programları geliştirilmeye başlamıştır. Ülkemizde de buna paralel olarak bazı politikalar üretilmeye çalışılmaktadır. Kurumsal bakım ile çözümlenemeyen bazı sorunlar söz konusu hizmetler ile aşılmaya çalışılmaktadır. Söz konusu bu programlara ilişkin olarak şu örnekler verebilir; Evde yaşlı bakımı, yaşlı kulüpleri, yaşlı danışma hizmetleri, yaşlılara yönelik sosyal etkinlikler ve organizasyonlar.

2.3.2. Sakarya'da Uygulanan Yerel Politikalar

Türkiye'de yaşlı nüfus oranı son beş yılda artış göstermiştir. 2014 yılında yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı %8 iken bu oran 2018 yılına gelindiğinde %8,8'lere

yükselmiştir. Yaşlı nüfusun %44,1'i erkek iken %55,9'u kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2019).

Diğer taraftan Sakarya özelinde bakıldığında Sakarya'daki yaşlı nüfus oranının %13,65 ile Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Sakarya'nın göç alması bu durumun bir neden olarak görülmektedir. Öyle ki sanayi açısından Türkiye'nin önemli illerinden olan Sakarya'ya yaşanan iş gücü güçleri yaşlı nüfusu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalarda Sakarya'da koruma ve bakım altında kalan yaşlı olmadığı, koruma altına alınmayı bekleyen yaşlıların olduğu bunların da sayısı olarak çok fazla olmadığı belirtilmektedir. (Yıldırım, 2011:992).

Sakarya'da yaşayan yaşlılara yönelik uygulamalara bakıldığında Sakarya Büyükşehir Belediyesi tarafından yaşlıların hayatını kolaylaştırmak için hazırlanan Yaşlı Destek Merkezi ile yaşlıların hak ettikleri yaşam alanlarına kavuşup ihtiyaçları olan psikososyal desteğe ulaşabilmeleri amaçlanmaktadır. Bu merkezde bulunan kişisel bakım ve evde temizlik hizmetlerinde ilk olarak Sakarya'nın Adapazarı, Erenler, Serdivan ve Arifiye ilçeleri içerisinde yaşayan ve 65 yaş üzeri maddi imkânları yetersiz olup kimsesi olmayan ya da sağlığı elvermeyen kişiler faydalanmaktadır. Yaşlıların sosyal ve fiziki hayat kalitelerinin arttırmamasının amaçlandığı bu hizmetler; Evde temizlik hizmeti, kişisel bakım hizmeti, fizik tedavi hizmeti, psikolojik destek hizmeti, hobi kursları ve kulüpler, farkındalık eğitimleri, daha yürüyüşleri, geziler ve sağlık taramaları ile hastanede refakat hizmetleridir (Sakarya Büyükşehir Belediyesi, 2019). Bunun yanında Sakarya'da yaşlılara yönelik Bakımevleri, huzurevleri ve rehabilitasyon merkezleri de hizmet vermektedir.

Bunun yanı sıra T.C. Sağlık Bakanlığı Sakarya İl Müdürlüğü tarafından organize edilen "Evde Sağlık Hizmeti" adı verilen bir uygulama da yürütülmektedir. Evde Sağlık Hizmeti; çeşitli hastalıklara bağlı olarak evde sağlık hizmeti sunumuna ihtiyacı olan bireylere evinde ve aile ortamında sosyal ve psikolojik danışmanlık hizmetlerini de kapsayacak şekilde verilen muayene tetkik, tahlil ve tedavi, tıbbi bakım, takip ve rehabilitasyon hizmetlerini kapsar. Evde Sağlık Hizmetleri ilk aşamada yatağa bağımlı hastalara hizmet verecektir. Hareket kabiliyetini kaybetmemiş, sağlık kuruluşuna

gelebilen ve sağlık sorunları çok ağır tablolar oluşturmayan hasta grubu hizmet kapsamında değildir (www.sakaryaeah.saglik.gov.tr)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YAŞLILARIN SOSYAL DIŞLANMASI: SAKARYA / ADAPAZARI İLÇESİ ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu bölümünde Sakarya/Adapazarı örneğinde yaşlıların sosyal dışlanmaya yönelik algılarının ne düzeyde olduğuna yönelik yapılan saha araştırmasının sonuçları değerlendirilmektedir.

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı

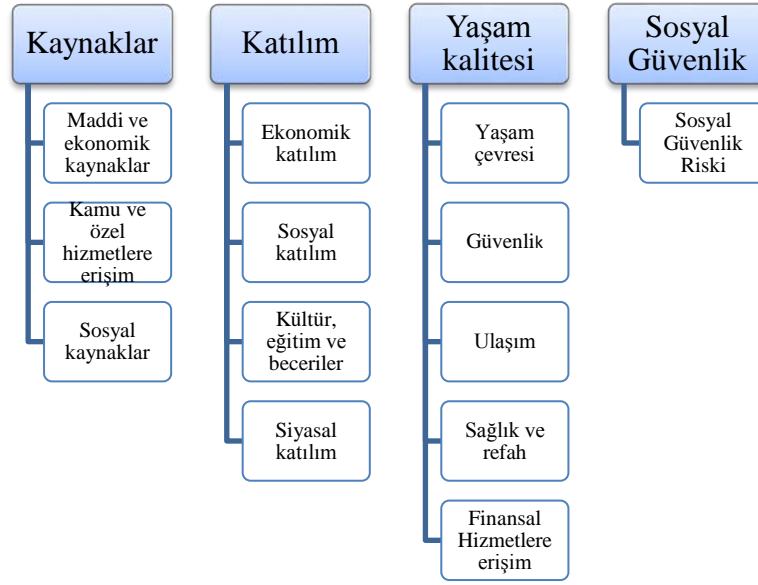
Araştırmanın konusu yaşlanmakta olan nüfusun sosyal dışlanmasıdır. Özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere tüm dünyada; toplam nüfus içerisinde yaşlıların oranı artmaktadır. Türkiye’de de nüfusun yaşlanması gittikçe önem arz eden bir konu olmaya başlamıştır.

Bu araştırmanın amacı; Sakarya’nın Adapazarı ilçesinde yaşlanmakta olan nüfusun sosyal dışlanma durumunu analiz etmektir.

Sosyal dışlanma tüm toplumu ilgilendiren, çok boyutlu bir kavramdır. Araştırmada, saha araştırması öncelikle yaşlılar ile sınırlandırılmıştır. Zaman kısıtlılığı ve mali imkanlar göz önünde bulundurularak Sakarya ili Adapazarı ilçesinde örneklem kapsamındaki yaşlılar ile gerçekleştirilmiştir.

3.2. Araştırma Soruları

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen 4 ana tema 13 alt tema ve 31 sorudan oluşan mülakat soruları şekil 3’te gösterilmektedir.

Şekil 3: Görüşme Formu Ana ve Alt Temaları

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen tüm sorular ve bu soruların soruların gerekçeleri aşağıdaki gibidir (Avrupa Birliği, 2018)

ANA TEMALAR	ALT TEMALAR	SORULAR	GEREKÇELER
Kaynaklar (4 soru)	Maddi ve ekonomik kaynaklar	Kendinizi gelir ve ekonomik kaynak yetersizliğinden dolayı dışlanmış hissediyor musunuz? Neden? (Yarı yapılandırılmış)	Gelir ve yaşlı dışlanma ilişkisini ölçmek
	Kamu ve özel hizmetlere erişim	Yaşlılığınızdan dolayı kamu hizmetlerine ulaşmada ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz? Evet, ise neden? Ve hangi hizmetlere?	Yaşam kalitesi ve dışlanma ilişkisi ölçmek
	Sosyal kaynaklar	İnancınızdan dolayı dışlanmış hissediyor musunuz?	İnanç ve etnik köken ve dışlanma ilişkisi ölçmek
		Milliyetinizden dolayı kendinizi dışlanmış hissediyor musunuz?	

ANA TEMALAR	ALT TEMALAR	SORULAR	GEREKÇELER
Katılım (11 soru)	Ekonomik katılım	Kendinizi işgücü piyasasından dışlanmış hissediyor musunuz? Neden? (Yarı yapılandırılmış)	Genel yaşlılığın işgücü piyasasına girişinde dışlanmaya etkisini ölçmek
		Yaşınızdan dolayı çalışmak isteseniz de iş bulamayacağınızı düşünüyor musunuz? (yapılandırılmış)	
		Çalışmak istediğinizde internetteki iş arama portallarını kullanabilir misiniz?	Teknoloji ve dışlanmışlık arasındaki ilişkiyi ölçmek
	Sosyal katılım	Sivil toplum kuruluşlarına katılımı yaşlılığınızdan dolayı yaşlılığınızdan dolayı ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz? Neden?	Örgütsel katılım ve dışlanma ilişkisini ölçmek
		Sosyal hayata katılımı (arkadaşlık, sanat, spor ve benzeri gruplar) yaşlılığınızdan dolayı ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz? Neden?	Sosyal katılım ve dışlanma ilişkisini ölçmek
	Kültür, eğitim ve beceriler	Yaşlı olduğunuzdan dolayı kendinizi geliştirmeye yönelik kurs ve eğitimlere ulaşmak konusunda ne gibi zorluklar yaşıyorsunuz?	Eğitime ulaşma ve dışlanmışlık arasındaki ilişkiyi ölçmek
		Yaşınıza ve katılımınıza uygun kurs bulabiliyor musunuz? Eğer bulamıyorsanız bulamadığınız için dışlanmış hissediyor musunuz?	
		Yaşınıza ve katılımınıza uygun kurslara nasıl erişeceğinizi biliyor musunuz?	Güncel ilanlara ulaşıp ulaşılmama bakımında dışlanmayı ölçmek
		Teknolojiyi kullanamamanızdan dolayı kendinizi dışlanmış hissediyor musunuz? (sağlık, e-devlet, haber vb). Neden? (kontrol sorusu)	Teknoloji ve dışlanmışlık arasındaki ilişkiyi ölçmek
	Siyasal katılım	Siyasi hayata katılımı yaşlılığınızdan dolayı ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz? Neden	Örgütsel (siyasal) katılım ve dışlanma ilişkisini ölçmek

ANA TEMALAR	ALT TEMALAR	SORULAR	GEREKÇELER
		Siyasi görüşümden dolayı dışlanmış hissediyorum?	Siyasi düşünce ve dışlanma ilişkisini ölçmek
Yaşam kalitesi (15 soru)	Yaşam çevresi	Kendinizi aileniz içerisinde dışlanmış hissediyor musunuz? Neden?	Yakın yaşam çevresi ve dışlanma ilişkisini ölçmek
		Kendinizi yaşlılığınızdan dolayı komşularınız arasında dışlanmış hissediyor musunuz?	
		Yaşadığınız çevrede yaşlılığınızdan dolayı kendinizi dışlanmış hissediyor musunuz? Neden?	Orta ve uzak yaşam çevresi ve dışlanma ilişkisini ölçmek
		Genç nesillerle aynı dili konuşmadığınızı ve bundan dolayı sosyal hayatın dışında kaldığınızı düşünüyor musunuz?	Uzak yaşam çevresi ve dışlanma ilişkisini ölçmek
	Güvenlik	Etrafınızda işlenmesi muhtemel suçlar karşısında kendinizi korumasız hissediyor musunuz?	Güvenlik ve dışlanma ilişkisi ölçmek
	Ulaşım	Ulaşım hizmetlerine kolayca erişebiliyor musunuz? Hayır ise neden?	Yaşam kalitesi ve dışlanma ilişkisi ölçmek
		Toplu taşıma araçları yaşınıza uygun rahat seyahate imkân tanıyor mu?	
		Toplu taşıma araç sürücülerinin davranışlarından dolayı rahatsızlık hissediyor musunuz?	
		Yaşlılığınızdan dolayı trafikte araç kullanamadığım için dışlanmış hissediyorum? Evet, ise neden? Hayır, ise diğer sürücülerin davranışlarından dolayı rahatsızlık hissediyor musunuz?	
	Sağlık ve refah	Yaşlı olduğunuzdan dolayı sağlık hizmetlerine erişimde zorlanıyor musunuz?	
		Yaşlı olduğunuzdan dolayı özel sağlık sigortası yaptırmakta sigorta şirketleri tarafından herhangi bir engelle karşılaştınız mı?	
		Sağlık personellerinin yaşlılara karşı daha az ilgili olduğunu düşünüyor musunuz?	
	Finansal Hizmetlere erişim	Bankalardan kredi çekmek istediğinizde yaşınızdan dolayı engellerle karşılaşıyor musunuz? (yapılandırılmış)	Gelir kaynaklarına ulaşmada yaşlılıktan dolayı dışlanmayı ölçmek

		Bankamatikleri kolaylıkla kullanabiliyor musunuz?	Teknoloji temelli finansal kaynaklara ulaşım ve dışlanma ilişkisi ölçmek
		İnternet bankacılığı kullanmadığınız için kendinizi güncel hayattan dışlanmış hissediyor musunuz?	

ANA TEMAL AR	ALT TEMAL AR	SORULAR	GEREKÇELER
Sosyal Güvenlik	Sosyal Güvenlik Riski	Sosyal Güvenlik hizmetlerine erişiminiz konusunda bir sıkıntı yaşıyor musunuz? SSK, Bağkur veya Emekli Sandığı emeklisi misiniz? Değilseniz, bunun eksikliğini ne ölçüde hissediyorsunuz?	Katılımcıların sosyal güvenlik sistemine katılım durumları ile dışlanma ilişkisi ölçmek
4 Ana Tema	13 Alt Tema	31 Soru	20 Gerekçe

AB Sosyal İçerme Belgesi'nde birçok husus sosyal içerme konusu olarak incelenmiştir. Bu araştırma; sosyal dışlanma ve yaşlılık ilişkisini ölçmeye yönelik olduğundan dolayı; yaşlılık ile ilgisi olmayan konular kapsam dışı bırakılmıştır. Örneğin; eski mahkumiyetlik, cinsel tercihler vb. sosyal içerme konuları; yaşlılık ile ilişkisi olmadığından dolayı hazırlanan soruların dışında tutulmuştur.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu alan araştırmasında niteliksel araştırma deseni benimsenmiştir. Nitel araştırma, gözlem görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2000:19). Araştırmad veri toplamak için mülakat tekniği kullanılmıştır.

3.3.1. Belirlenen Ana Yöntemin Seçim Nedeni

Araştırmada belirli bir yaş grubunun sosyal dışlanma durumundaki örtük bilgileri ortaya çıkarmak amacıyla nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, davranışlarını, öykülerini, örgütsel yapılarını ve toplumsal değişmeyi anlamaya yönelik bilgi üretme süreçlerindedir. Nitel araştırma tekniklerinde insanların olaylara ne tür anlamlar yükledikleri, daha farklı bir ifadeyle olayları nasıl niteledikleri sorusuna cevaplar aramaktadır (Özdemir, 2010:325-326).

3.3.2. Mülakatın Hazırlama Süreci

Katılımcılara yarı yapılandırılmış mülakat soruları sorulmuştur. Mülakat soruları AB Sosyal İçerme Belgesi başta olmak üzere literatürden faydalanılarak geliştirilmiştir. Bu noktada 4 ana tema 13 alt temadan oluşan 31 soruluk görüşme formu oluşturulmuştur (Şekil 3). Kapalı uçlu sorular araştırmacının spesifik bilgi almasına yönelik oluşturulmuştur.

Mülakat sorularının geliştirme ve katılımcılara uygulanma aşamasında soruların açık ve anlaşılır olmasına özen gösterilmiştir. Bu bağlamda açık uçlu olan soruların bir anlam sırasına göre sıralanmasına da dikkat edilmiştir. Kapalı uçlu sorular araştırmacının spesifik bilgi almasına yönelik oluşturulmuştur

3.3.3. Evren ve Örneklem Tespiti

Araştırmanın evrenini Sakarya ili oluşturmaktadır Örneklem Adapazarı merkez ilçesinde ikamet eden ve kartopu örnekleme yöntemi ile seçilmiş 60 yaş üstü 25'i erkek 10'u kadın toplam 35 kişidir. Kartopu örnekleme yöntemi evreni oluşturan birimlere ulaşmanın zor olduğu ya da evren hakkındaki bilgilerin eksik olduğu durumlarda kişiden kişiye, kişiden de durumlara ulaşarak farklı olguları açıklayabilmek amacıyla kullanılmaktadır (Baltacı, 2018:246). Çalışmada Adapazarı örneğinin ele alınmasının nedeni Adapazarı'nın diğer ilçelere karşın Sakarya'nın en heterojen yaşlı nüfusuna sahip yer olmasıdır. Ayrıca merkez ilçe taşraya oranla sosyal dışlanma riskini en çok barındıran yer olarak kabul edilmektedir.

Burada yaşıllık döneminin ne zaman başladığına yönelik soru akla ilk olarak gelen sorudur. Yaşıllık başlangıcına yönelik teknik olarak kesin bir yaş sınırı üzerinde fikir birliğine varılamamıştır. Çünkü yaşıllık kavramı statik bir kavramdır ve toplumlar arası değişkenlik gösterebileceği gibi aynı toplumda yaşayan bireyler arasında da değişkenlik göstermektedir (Kalınkara, 2014: 2). Yaş olgusu yaşıllığın sınırını belirlemede kullanılabileceği fikri kabul edilse de biyolojik, sosyal, tarihsel, etik, işlevsel, hukuksal ve dinsel kavramlara bağlı olarak farklı yaş kavramları ifade edilmektedir. Bu durum yine bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak birçok bilimsel araştırmada kronolojik yaş tartışmaya mahal vermeyecek bir şekilde kolaylıkla ölçülebilmesinden dolayı tercih edilmektedir.

Sanayileşmiş ülkelerde yaşıllık başlangıcı genellikle emeklilik yaşı olan 65 yaş olarak belirlenmiştir. OECD'ye göre 65 yaş üzerindeki kişiler yaşlı olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2017).

Kronolojik yaşıllık bireyin doğumu ile başlayan resmi kuralların ve işlemlerin uygulanmasında kullanılan görece daha objektif, kullanımı basit temel bir ölçüttür (Altan ve Şişman,2003:5). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre kronolojik yaşıllıkta 45-59 yaş aralığı orta yaş; 60-74 yaş aralığı yaşıllık ve 75-89 yaş aralığını ileri yaşıllık ve 90 ve daha üstünü ihtiyarlık dönemi olarak kategorize edilmiştir (Umutlu ve Epik, 2019:30-31). Diğer taraftan Avrupa Birliği'nin yayınladığı Sosyal İçerme Belgesi'nde de 60 yaş ve üzeri odak olarak alınmaktadır.

Başka bir tanımlamaya göre yaşıllığa yönelik klinik belirtiler ilk olarak kırklı yaşlarda ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan 40 yaşından sonraki dönemde insan hücre ve dokularında yaşlanma dönemini üç kategoriye ayırmak mümkündür. Buna göre 40-50'li yaşlar arası ileri olgunluk yaşı, 60-75 yaşları arası yaşıllık çağı ve 75 yaş ve daha üstü ihtiyarlık çağıdır (Yertutan, 1991:1).

Görüldüğü üzere kronolojik yaşıllıkta genel olarak 60 veya 65 yaşları yaşıllık dönemi başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle çalışmada hedef kitle 60 yaş ve üzeri olarak belirlenmiştir.

3.3.4. Araştırmanın Uygulaması

Oluşturulan mülakat soruları Sakarya Adapazarı merkez ilçesinde seçilen örneklem ile yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Mülakat esnasında elde edilen bilgiler not alınmış daha sonra bu bilgiler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Mülakat esnasında elde edilen veriler 49 tane A4 kağıdında toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile toplanan verilerin yorumlanabilmesi amacıyla betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Katılımcılara yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan mülakat soruları derinlemesine mülakat tekniğinden faydalanılarak uygulanmıştır.

3.3.5. Verilerin Analizi

Yapılan çalışmada, toplanan verilerin değerlendirilmesinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, araştırmacılar için çalışmak istedikleri farklı olgu ve olaylar hakkında özet bilgi elde edebilmeleri için sıklıkla başvurulan bir yöntemdir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Betimsel analizde elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Betimsel analizin amacı, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan betimlemeler açıklanır, yorumlanır ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

3.4. Yaşlıların Sosyal Dışlanmasına Yönelik Araştırma Bulguları

Araştırma bulgularının analizi katılımcıların hazırlanan sorulara verdikleri cevapların bir süre sonra sabitleşmeye ve aynı düşünceye çıkmasından sonra hazırlanmıştır. Katılımcıların kaynaklar, katılım, yaşam kalitesi ve sosyal güvenlik kapsamında sosyal dışlanmaya yönelik görüşlerinin mülakat analizi verileri yer almaktadır. Elde edilen veriler analiz edilirken katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş ve katılımcılar “M” simgesi ile ifade edilmiştir.

3.4.1. Demografik Bulgular

Tablo 1’de katılımcıların cinsiyete göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
Kadın	10	% 29
Erkek	25	% 71
Toplam	35	% 100

Tablo 1’e göre katılımcıların %29’u kadın %71’i erkektir.

Katılımcıların yaş grubuna göre dağılımı Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Yaş Grubuna Göre Dağılımı

	Frekans	Yüzde
60-65 Yaş Arası	13	% 37
66-70 Yaş Arası	8	% 23
71-75 Yaş Arası	8	% 23
76 ve Daha Üstü	6	% 17
Toplam	35	% 100

Tablo 2’ye göre araştırmaya 60-65 yaş grubu arasında 13, 66-70 yaş grubu arası 8, 71-75 yaş grubu arası 8 ve 76 ve daha üstü yaş grubunda 6 kişi dâhil edilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların yüzde 37’si 60-65 yaş aralığında %23’ü 66-70 yaş aralığında %23’ü 71-75 yaş aralığında %17’si 76 ve daha üstü yaş grubundadır.

Katılımcıların bir diğer demografik özelliği medeni durumlarıdır. Bu noktada katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımı Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Medeni Durumu

	Frekans	Yüzde
Evli	30	% 86
Bekâr	5	% 14
Toplam	35	% 100

Tablo 3'e göre katılımcıların %86'sı evli %14'ü bekârdır.

Katılımcıların eğitim seviyesine göre dağılımları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Eğitim Durumu

	Frekans	Yüzde
Okuryazar Değil	3	% 9
İlkokul Mezunu	8	% 23
Ortaokul Mezunu	8	% 23
Lise Mezunu	12	% 34
Üniversite Mezunu	4	% 11
Toplam	35	% 100

Tablo 4'e göre katılımcılar içerisinde okuryazar olmayanların sayısı 3, ilkokul mezunu olanların sayısı 8 ortaokul mezunu olanların sayısı 8 lise mezunu olanların sayısı 12 ve üniversite mezunu olanların sayısı 4'tür. Başka bir ifadeyle katılımcıların % 9'u okuryazar değil iken, %23'ü ilkokul mezunu, %23'ü ortaokul mezunu, %34'ü l mezunu ve %11'i üniversite mezunudur.

Tablo 5'te katılımcıların gelir durumuna göre dağılımları gösterilmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Gelir Durumu

	Frekans	Yüzde
1000 TL ve Altı	0	% 0
1001 TL-2000 TL	2	% 6
2001 TL-3000 TL	15	% 43
3001 TL-4000 TL	12	% 34
4001 TL-5000 TL	4	% 11
5001 TL ve daha üzeri	2	% 6
Toplam	35	% 100

Katılımcıların gelir durumlarına göre dağılımlarını bakıldığında 1000 TL ve aşağısında gelir elde eden kimsenin bulunmadığı, 2 katılımcının 1001 TL ile 2000 TL arası aylık gelir elde ettiği, 15 katılımcının 2001 TL ile 3000 TL arası aylık gelir elde ettiği, 12 katılımcının 3001 TL ile 4000 TL arası aylık gelir elde ettiği, 4 katılımcının 4001 TL ile 5000 TL arası aylık gelir elde ettiği ve 2 katılımcının 5001 TL ve daha üzeri gelir elde ettiği görülmektedir.

Katılımcıların aylık ortalama gelirlerinin aylık ihtiyaçlarını karşılayıp karşılanmadığına yönelik görüşlerine ilişkin veriler Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Aylık Gelirlerinden Memnuniyet Düzeyleri

	Frekans	Yüzde
Evet	26	% 74
Hayır	9	% 26
Toplam	35	% 100

Tablo 6’ya göre katılımcıların %26’sı aylık ortalama gelirlerinin ihtiyaçlarını karşılamadığını bu nedenle aylık ortalama gelirlerinden memnun olmadıklarını belirtirken %74’ü aylık ortalama gelirlerinin aylık ihtiyaçlarını karşıladığını bu nedenle aylık ortalama gelirlerinden memnun olduğunu belirtmektedir.

Tablo 7’de katılımcıların çalışma durumlarına ilişkin veriler gösterilmektedir.

Tablo 7: Katılımcıların Çalışma Durumu

	Frekans	Yüzde
Emekli	31	% 89
Çalışıyor	4	% 11
Toplam	35	% 100

Tablo 7’ye göre katılımcıların 31’i emekli iken 4’ü halen çalışmaya devam etmektedir. Diğer bir ifadeyle katılımcıların %11’i halen çalışmaya devam ederken %89’u emekli olmuştur.

3.4.2. Sosyal Dışlanma Bulguları

Bu kısımda, araştırma kapsamındaki yaşlıların sosyal dışlanma bulguları analiz edilmiştir. Bu çerçevede veriler; kaynaklar, katılım, yaşam kalitesi ve sosyal güvenlik açısından sınıflandırılmış ve yorumlanmıştır.

3.4.2.1. Kaynaklar Açısından Bulgular

Uluslararası Çalışma Örgütü sosyal dışlanmayı insanların, grupların, toplumların ve bölgelerin merkezi güce, kaynaklara ve değerlere yönelik pozisyonlarını uzaklaştıran ekonomik, siyasal ve toplumsal ilişkilerden kaynaklanan bozuklukların birikimi olarak tanımlamaktadır (Estivill, 2003: 19). Dolayısıyla sosyal dışlanmanın temel argümanlarından biri kaynaklara ve imkânlarla erişememedir. Bu noktada kaynaklar temasında katılımcılara yöneltilen sorular ve alt temalar Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8: Kaynaklar Temasında Katılımcılara Yöneltilen Sorular ve Alt Temalar

Ana Tema	Alt Temalar	Sorular	Gereçler
Kaynaklar	Maddi ve ekonomik kaynaklar	Kendinizi gelir ve ekonomik kaynak yetersizliğinden dolayı dışlanmış hissediyor musunuz? Neden?	Gelir ve yaşlı dışlanma ilişkisini ölçmek
	Kamu ve özel hizmetlere erişim	Yaşlılığınızdan dolayı kamu hizmetlerine ulaşmada ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz? Evet, ise neden? ve hangi hizmetlere?	Yaşam kalitesi ve dışlanma ilişkisi ölçmek
	Sosyal kaynaklar	İnancınızdan dolayı dışlanmış hissediyor musunuz?	İnanç ve etnik köken ve dışlanma ilişkisi ölçmek

Araştırma sonucuna göre mülakata katılanların %90'ı maddi ve ekonomik kaynaklara erişim konusunda kendisini dışlanmış olarak hissetmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla katılımcılar ekonomik yetersizlik sonucunda kendilerini toplumun kaynaklarından dışlanmış hissetmemektedir. Bu durum katılımcıların aylık ortalama gelirleri ile de doğrudan ilişkilidir. TÜRK-İŞ'e göre 2019'da Türkiye'de açlık sınırı 2100 TL olarak açıklanmıştır (TÜRK-İŞ, 2019). Katılımcıların %95 gibi önemli bir bölümü de aylık 2000 TL üzerinde gelir elde etmektedir. Bu durum katılımcıların kendilerini maddi ve ekonomik kaynak yetersizliğinden dolayı dışlanmış hissetmemesinin önemli bir nedenidir.

“Hayır hissetmiyorum. Emekli maaşım 3000 TL oda bana yetiyor. Zaten bir eşim bir de benim. Herhangi bir sıkıntı yaşamadan yaşıyoruz.”(M1, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hissetmiyorum. 30 yıl çalıştım ihtiyacım olan her şeyi aldım. Sağ olsun çocuklarım da o konuda bize çok yardımcı oluyor. Bugüne kadar bu konuda böyle bir şey hiç hissetmedim.” (M3, Kişisel Görüşme, 2019).

“Kendimi maddi olarak herhangi bir konuda dışlanmış hissetmiyorum. Zaten çocuklarımla beraber aldığımız maaş bize fazlasıyla yetiyor.” (M28, Kişisel Görüşme, 2019).

“Zaten tek başıma yaşıyorum. Aldığım maaş da bana fazlasıyla yetiyor.”
(M15, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hayır, kaynaklara ulaşma konusunda kendimi dışlanmış hissetmiyorum. Çocuklarımla birlikte yaşıyorum herkesin işi var. Benim de aldığım maaş ailemizin ihtiyaçlarını gidermek için şu anda yatıyor hatta birikim de yapıyoruz.” (M20, Kişisel Görüşme, 2019).

Katılımcılar içerisinde kendisini maddi ve ekonomik kaynaklara ulaşma konusunda dışlanmış hisseden katılımcılarda aylık gelirlerinden şikâyet etmekte ve dışlanma sebebi olarak bunu görmektedir.

“Aldığım maaş maalesef yetmiyor. Çocuklarımda üniversite bitirmelerine rağmen henüz iş bulamadılar birçok eksiklerimiz var ama bunları karşılayamıyoruz.”
(M5, Kişisel Görüşme, 2019).

Aynı şekilde mülakata katılanların %90’ı yaşlılığından ötürü kamu hizmetlerine erişmede ayrımcılığa uğradığını düşünmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla katılımcılar kamu ve özel hizmetlere erişememe sonucunda kendilerini toplumun kaynaklarından dışlanmış hissetmemektedir. Katılımcılar valiliğin ve belediyenin sunduğu imkânlardan rahatlıkla faydalandıklarını bu konuda herhangi bir problem yaşamadıklarını belirtmektedirler.

“Hayır yaşamıyorum. Aksine öncelik tanındığını düşünüyorum.” (M1, Kişisel Görüşme, 2019).

Dışarıda resmi kurumlara gitmem gerektiğinde kendim de gidebiliyorum kızım da götürüyor oğlum da götürüyor sağ olsunlar hangisi müsait olursa muhakkak ihtiyacım olduğunda yardımcı oluyorlar (M33, Kişisel Görüşme, 2019).

“Bugüne kadar yaşamadım. Tüm kamu hizmetlerinden rahatlıkla faydalandım” (M6, Kişisel Görüşme, 2019).

Bunun yanında katılımcılar belediyenin yaşlılara yönelik uygulamalarından haberdar olduğunu ancak bunlara ihtiyaç duymadıklarını belirtmektedirler. Bu durumun Sakarya’nın geleneksel yapısıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

“Belediyenin yaşlılara yönelik hizmetlerinden haberim var ama bugüne kadar hiç kullanmadım. Çünkü kendi ihtiyaçlarımı kendim gidebiliyorum.” (M7, Kişisel Görüşme, 2019).

“Kamu kurumlarının sunduğu imkânları biliyorum. Her ay hastaneye kontrole gitmem gerekiyor ama sağ olsun çocuklarım götürüyorlar.” (M11, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hastaneye gitmem gerektiğinde çocuklarım bana yardımcı oluyor randevu almam gerektiğinde çocuklarım alıyor bu konuda herhangi bir sıkıntı yaşamıyorum.” (M30, Kişisel Görüşme, 2019).

Öte yandan mülakata katılanların inanç ve milliyetinden dolayı kendilerini dışlanmış hissetmedikleri konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Katılımcıların tamamı inancından ve milliyetinden ötürü kendisini dışlanmış hissetmediğini belirtmektedir.

“Kesinlikle hissetmedim. Hissetmiyorum da 50 yıldır bu memlekette huzur içerisinde yaşıyorum.” (M12, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hayır. Ne dilimden ne de dinimden dolayı bir dışlanmışlık hissetmedim.” (M13, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hayır. Dışlanmış hissetmiyorum. Neden hissedeyim ki. Hepimiz kardeşçe huzur içerisinde yaşıyoruz.” (M17, Kişisel Görüşme, 2019).

3.4.2.2. Katılım Açısından Bulgular

Bu noktada ekonomik katılım, sosyal katılım, kültürel ve eğitim katılımı ile siyasal katılım kapsamında katılımcılara yöneltilen sorular ve alt temalar Tablo 9’da göstermektedir.

Tablo 9: Katılım Temasında Katılımcılara Yöneltilen Sorular ve Alt Temalar

Ana Tema	Alt Temalar	Sorular	Gereçler
Katılım	Ekonomik katılım	Kendinizi işgücü piyasasından dışlanmış hissediyor musunuz? Neden? (Yarı yapılandırılmış)	Genel yaşlılığın işgücü piyasasına girişinde dışlanmaya etkisini ölçmek
		Yaşınızdan dolayı çalışmak istesenez de iş bulamayacağınızı düşünüyor musunuz? (yapılandırılmış)	
		Çalışmak istediğinizde internetteki iş arama portallarını kullanabilir misiniz?	Teknoloji ve dışlanmışlık arasındaki ilişkiyi ölçmek
	Sosyal katılım	Sivil toplum kuruluşlarına katılımı yaşlılığınızdan dolayı ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz? Neden?	Örgütsel katılım ve dışlanma ilişkisini ölçmek
		Sosyal hayata katılımı (arkadaşlık, sanat, spor ve benzeri gruplar) yaşlılığınızdan dolayı ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz? Neden?	Sosyal katılım ve dışlanma ilişkisini ölçmek
	Kültür, eğitim ve beceriler	Yaşlı olduğunuzdan dolayı kendinizi geliştirmeye yönelik kurs ve eğitimlere ulaşmak konusunda ne gibi zorluklar yaşıyorsunuz?	Eğitime ulaşma ve dışlanmışlık arasındaki ilişkiyi ölçmek
		Yaşınıza ve katılımınıza uygun kurs bulabiliyor musunuz? Eğer bulamıyorsanız bulamadığınız için dışlanmış hissediyor musunuz?	
		Yaşınıza ve katılımınıza uygun kurslara nasıl erişeceğinizi biliyor musunuz?	Güncel ilanlara ulaşıp ulaşılmama bakımında dışlanmayı ölçmek
		Teknolojiyi kullanamamanızdan dolayı kendinizi dışlanmış hissediyor musunuz? (sağlık, e-devlet, haber vb). Neden? (kontrol sorusu)	Teknoloji ve dışlanmışlık arasındaki ilişkiyi ölçmek
	Siyasal katılım	Siyasi hayata katılımı yaşlılığınızdan dolayı ayrımcılığa uğradığınızı düşünüyor musunuz? Neden	Örgütsel (siyasal) katılım ve dışlanma ilişkisini ölçmek
		Siyasi görüşümden dolayı dışlanmış hissediyorum?	Siyasi düşünce ve dışlanma ilişkisini ölçmek

Araştırma sonucuna göre katılımcıların önemli bir bölümü ekonomik katılım, sosyal katılım, kültürel eğitim ve becerileri noktasındaki katılımı ile siyasal katılım açısından dışlanmış hissetmediğini belirtmektedir. Katılımcılar yaşlılığın işgücü piyasasına giriş

konusunda kendilerine dışlanmışlık etkisi yaratmadığını zaten belli bir yaşa geldiklerinde emekli olmayı kendi rızaları ile tercih ettiklerini emeklilikten sonra da çalışmayı düşünmediklerini belirtmektedirler.

“Kendimi dışlanmış hissetmiyorum. Emekliliği kendim istedim aslında biraz daha çalışabilirdim ama artık dinlenmek ve torunlarımla vakit geçirmek için emekli olmaya karar verdim.” (M3, Kişisel Görüşme, 2019).

“30 sene çalıştım ve artık emekli olmaya karar verdim. Şu anda istesem tekrar iş bulabilirim Ama artık dinlenmek ve gezmek istiyorum.” (M7, Kişisel Görüşme, 2019).

“Çalışmak istemiyorum. İstesem yarın iş bulabilirim. Emekli olmadan önceki patronum emekli olmamamı çok rica etti ama ben kabul etmedim.” (M12, Kişisel Görüşme, 2019).

“İş bulabilir miyim bilmiyorum. Hiç düşünmedim tekrar çalışmayı.” (M15, Kişisel Görüşme, 2019).

Katılımcıların teknolojiyi kullanabilme durumları düşüktür. Katılımcılar teknolojiyi çok fazla kullanmadıklarını ama bu durumun kendileri açısından sorun olmadığını teknolojik bir cihaz kullanma ihtiyacı hissettiklerinde bunun yakın çevresindekiler tarafından yerine getirildiğini belirtmektedirler.

“Çalışmak istesem de çalışacağım işi internetten bulmaya haber versen bunu tek başıma yapabilir miyim bilmiyorum ama oğlum internetten çok iyi anlıyor ona söylersem o yapar.” (M9, Kişisel Görüşme, 2019).

“Teknolojiyle aram çok iyi değildir. Çok fazla işimde olmuyor açıkçası ancak işim düştüğünde torunlardan rica ediyorum onlar da yapıyorlar.” (M19, Kişisel Görüşme, 2019).

“Çalışmaya karar verirsem internetteki iş ilanlarına bakmam. Akıllı telefonları ve bilgisayarları çok iyi kullanamıyorum. Çok işim de olmuyor.” (M27, Kişisel Görüşme, 2019).

Diğer taraftan katılımcıların %95’i örgütsel katılım ve sosyal katılım açısından kendilerini dışlanmış hissetmediklerini ifade etmektedirler. Katılımcıların büyük bir

bölümü herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmamakla birlikte üye olan katılımcılar da sivil toplum kuruluşuna rahatça üye olabildiklerini yaşlarından dolayı bu konuda herhangi bir dışlanmışlık hissetmediklerini belirtmektedirler. Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmayan katılımcılar zamanlarını genellikle aileleriyle birlikte geçirdiğini bu nedenle herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye olmayı düşünmediğini belirtmektedir.

“Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye değilim. Günümün büyük bölümünde genelde torunlarımla zaman geçiriyorum.” (M3, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hiçbir yere üye olmadım. Bunun eksikliğini hissetmedim hiç.” (M9, Kişisel Görüşme, 2019).

“Bir de derneğe üye değilim. Daha önce düşünmedim üye olmayı. Çocuklarla ve torunlarla zaman geçirmekten zaten buna da zamanım yok.” (M15, Kişisel Görüşme, 2019).

“Üç hafta önce bir derneğe üye oldu. Bu konuda hiçbir problem yaşamadım.” (M25, Kişisel Görüşme, 2019).

“Bir derneğe üye olmayı düşünüyorum. Dernek yöneticileri ile de görüştim. Herhangi bir problem yaşamadım. Yakın zamanda gidip üye olacağım.” (M33, Kişisel Görüşme, 2019).

Öte yandan katılımcılar sosyal hayatlarında da yaşlılıklarından dolayı herhangi bir ayrımcılığa uğramadıklarını düşünmektedirler. Ayrıca katılımcılar arkadaşlarıyla çok fazla sanatsal ve sportif faaliyetlere katılmadıklarını genellikle aileleriyle birlikte vakit geçirdiklerini ifade etmektedirler.

“Daha önce de söylediğim gibi zamanımı genelde torunlarımla ilgilenmekle geçiyor. Onun dışında çok fazla sanatsal ve sportif faaliyetlere katılmıyorum.” (M2, Kişisel Görüşme, 2019).

“Mahallede arkadaşlarla beraber bazen kahveye gidip oyun oynuyoruz. Bu konuda herhangi bir problem yaşamıyoruz. Onun dışında kalan vaktimin çoğu da çocuklarımla ve torunlarımla geçiyor.” (M5, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hayır yaşamadım. Hatta bazen Sakaryaspor’un maçlarına gidiyoruz. Ama genelde çocuklarımla beraber gidiyorum.” (M13, Kişisel Görüşme, 2019).

“Geçen gün bir arkadaş grubumuzla birlikte bir piknik düzenledik. Sapanca Gölü’ne gittik. Gayet güzeldi. Ne hazırlık aşamasında ne piknikte hiçbir problem yaşamadık.” (M23, Kişisel Görüşme, 2019).

Araştırma kapsamında katılımcılar eğitime ulaşma konusunda da dışlanmışlık yaşamadıkları konusunda hemfikirdirler. Katılımcılar Sakarya Büyükşehir Belediyesi Yaşlı Destek Merkezi tarafından açılan hobi kurslarını ve kulüplerini bildiklerini ancak bu kurslara katılım konusunda çok fazla istekli olmadıklarını katılım gösterenler yaşlı olduklarından dolayı kendilerini geliştirmeye dönük kurs ve eğitimlere ulaşma konusunda çok önemli bir problem yaşamadıklarını belirtmektedirler.

“Bugüne kadar herhangi bir kursa yazılmayı hiç düşünmedim.” (M6, Kişisel Görüşme, 2019).

“Böyle bir kursa veya eğitime katılma gereği hiç duymadım. Emekli olduktan sonra zaten oğlumun iş yerine gidip geliyorum orada vakit geçiriyorum.” (M9, Kişisel Görüşme, 2019).

“Haftada dört gün torunlarımı kursa götürüyorum. Orada onlar derse giderken ben de okulun sosyal tesislerinde vakit geçiriyorum. Bugüne kadar da hiçbir problem yaşamadım.” (M11, Kişisel Görüşme, 2019).

“Ne kurs evladım. Çocuklarla torunlarla beraber olmaktan Kursu vakit mi var. Hem gerek de yok.” (M27, Kişisel Görüşme, 2019).

“Kurs veya eğitime hiç gerek duymadım. Bu yaştan sonra artık benim için en güzel kurs torunlarımla ve çocuklarımla vakit geçirmektir.” (M33, Kişisel Görüşme, 2019).

Ayrıca katılımcıların yaşlarına ve katılımlarına uygun kurslara nasıl erişebilecekleri konusunda fikir sahibi oldukları görülmüştür. Buna göre katılımcılar kursların genellikle belediye ve halk eğitim merkezi tarafından verildiğini ifade etmektedirler.

“Bizim yaşlarımızda uygun kursları genellikle belediye veriyor diye biliyorum.” (M4, Kişisel Görüşme, 2019).

“Evet biliyorum. Belediye açıyor böyle kursları hatta geçen gün resim kursu açmıştı bir arkadaştan duymuştum.” (M7, Kişisel Görüşme, 2019).

“Böyle kursları halk eğitim merkezi açıyor diye biliyorum.” (M9, Kişisel Görüşme, 2019).

“Belediyenin halk eğitim merkezinin kurs açtığını biliyorum. Ama sadece bu kadar çok fazla detaylarına hakim değilim.” (M15, Kişisel Görüşme, 2019).

“Halk eğitim merkezi birçok kurs açıyor. Bir arkadaşım var orada çalışan bizi ilgilendiren güzel kurs olursa haber veriyor vaktim olursa katılıyorum ben de.” (M23, Kişisel Görüşme, 2019).

Diğer taraftan katılımcıların teknolojiyi kullanamamaktan ötürü kendilerini dışlanmış hissetmedikleri konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Katılımcılar teknolojiye ilişkin ihtiyaçları olduğunda bunu çocuklarından, torunlarından veya yakın çevrelerinden talep ettiklerini ve böylelikle bu ihtiyaçlarını giderdiklerini ifade etmektedirler.

“Hastaneden randevu almam gerektiğinde oğluma söylüyorum o benim adıma alıyor.” (M2, Kişisel Görüşme, 2019).

“Bazen son dakika haberlerini merak ediyorum ama benim torunum bu konularda çok iyi bana hemen açıp okuyor bütün haberleri.” (M7, Kişisel Görüşme, 2019).

“Aslında akıllı telefon kullanıyorum ama çokta fazla anlamıyorum. Geçen gün bir mesaj gelmişti akşam oğluma gösterdim eğer banka göndermiş kredi için. Genellikle bu tür mesajları oğluma ya da torunuma gösteriyorum.” (M13, Kişisel Görüşme, 2019).

“Ben kullanamam da çocuklarım kullanabiliyor mesela oğlumun burs başvurusu için maaş bodurosunu çıkarmam gerekiyordu e-devletten kolayca çıkarılabiliyormuş oğlum benim e-devletime girip oradan maaş bodurusunu çıkardı.” (M16, Kişisel Görüşme, 2019).

“Teknolojiyle çok fazla aram yok. İhtiyacım da yok bazen hastane randevusu için felan ihtiyaç olduğunda bizim çocuklara söylüyorum onlar hallediyorlar.” (M25, Kişisel Görüşme, 2019).

Araştırma kapsamında katılımcılar siyasal katılım açısından kendilerini yaşlılıklarından dolayı dışlanmış hissetmedikleri konusunda olumlu fikir beyan etmektedirler. Katılımcılar siyasi hayata katılmada yaşlılıklarından dolayı ayrımcılığa uğramadıklarını belirtmektedirler. Ayrıca katılımcıların önemli bir bölümü bunları ifade ederken çok fazla politik bir kişiliğe sahip olmadıklarını siyasal katılım davranışı olarak yalnızca seçimlerde oy verdiklerini belirtmektedirler.

“Bugüne kadar böyle bir problem yaşamadım. Zaten hiçbir siyasi partiye üye değilim.” (M1, Kişisel Görüşme, 2019).

“Seçimlerde oy vermek dışında yaptığım siyasi katılım davranışı yok zaten. Bunu yaparken de herhangi bir problem yaşamıyorum.” (M6, Kişisel Görüşme, 2019).

“Arkadaşlarla siyasi konuları çok konuşuruz. Ama o kadar sadece konuşuruz onun dışında gidip siyasi bir partiye üye olmayı hiç düşünmedim.” (M12, Kişisel Görüşme, 2019).

“Yaşlarımdan dolayı siyasete katılma da bir ayrımcılık yaşadığımı düşünmüyorum.” (M17, Kişisel Görüşme, 2019).

Daha yoğun siyasi katılım gösteren katılımcılar yaşlılıklarının bu duruma engel olmadığını bilakis daha tecrübeli oldukları için bu durumun kendileri açısından avantaj dahi olduğunu ifade etmektedir.

“Herhangi bir ayrımcılık yaşamadım. Emekli olduktan sonra oy verdiğim partinin ilçe teşkilatına üye oldum.” (M16, Kişisel Görüşme, 2019).

“Ayrımcılık hiç yaşamadım hatta Oy verdiğim partinin ilçe başkanı tarafından parti yönetimine katılmam için teklif bile aldım.” (M19, Kişisel Görüşme, 2019).

“Kesinlikle böyle bir ayrımcılık yaşadığımı hatırlamıyorum hatta bazı partilerden teklif dahi aldım yönetime katılma konusunda.” (M27, Kişisel Görüşme, 2019).

Katılımcılar siyasi görüşlerinden dolayı kendilerini dışlanmış hissetmedikleri konusunda da hemfikirdirler. Buna göre katılımcıların %100’ü siyasi görüşlerinden dolayı kendilerini dışlanmış hissetmemektedirler.

“Siyasi görüşünden dolayı kendimi dışlanmış hissetmiyorum. Bunun için bir sebep de yok zaten.” (M6, Kişisel Görüşme, 2019).

“Kendimi neden dışlanmış hissedeyim ki. Oy verdiğim parti de bu ülkenin bir partisi değil mi.” (M18, Kişisel Görüşme, 2019).

“Benim kendi ailemde dahi herkes aynı partiye oy vermiyor. Kimse kimseyi dışlamıyor kimse kendisini dışlanmış hissetmiyor.” (M21, Kişisel Görüşme, 2019).

“65 yaşındayım kendimi bildim bileli hep aynı düşüncedeki partiye oy veriyorum. Ve kendimi bugüne kadar hiç dışlanmış hissetmedim.” (M28, Kişisel Görüşme, 2019).

Görüldüğü gibi katılımcılar ekonomik, siyasal, kültürel, eğitim ve sosyal katılım açısından yaşlarından dolayı ayrımcılığa uğramadıklarını ifade etmekle birlikte bu noktada kendilerini dışlanmış hissetmemektedirler.

3.4.2.3. Yaşam Kalitesi Açısından Bulgular

Yaşam kalitesi yaşam çevresinden güvenliğe, ulaşımdan sağlık ve refah seviyesine ve hizmetlere erişme kadar bireyin hayatının birçok noktasını ilgilendirmektedir. Bu noktadan hareketle yaşam kalitesi bireyin hayatından beklentilerine ulaşabilmesi, kendisini fiziksel ve maddi anlamda yeterli görmesi, çevresindekilerle olumlu ilişkiler kurabilmesi, toplumsal ve vatandaşlık davranışlarında sosyal güç yeterliliğine sahip olması ve kendisini geliştirerek eğlenceye zaman ayırabilmesi gibi unsurları içermektedir (Perim, 2007: 10). Konuyu yaşlıların yaşam kalitesi konusuna indirgediğimizde yaşam çevresi, güvenlik, ulaşım, sağlık ve refah ve finansal hizmetlere erişim gibi alt bileşenlere ayrılmaktadır. Bukapsamda yaşam kalitesi ile sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi

belirlemeye dönük katılımcılara yöneltilen sorular ve alt temalar Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10: Yaşam Kalitesi Temasında Katılımcılara Yöneltilen Sorular ve Alt Temalar

Ana Tema	Alt Temalar	Sorular	Gerekçeler
Yaşam kalitesi	Yaşam çevresi	Kendinizi aileniz içerisinde dışlanmış hissediyor musunuz? Neden?	Yakın yaşam çevresi ve dışlanma ilişkisini ölçmek
		Kendinizi yaşlılığınızdan dolayı komşularınız arasında dışlanmış hissediyor musunuz?	
		Yaşadığımız çevrede yaşlılığınızdan dolayı kendinizi dışlanmış hissediyor musunuz? Neden?	Orta ve uzak yaşam çevresi ve dışlanma ilişkisini ölçmek
		Genç nesillerle aynı dili konuşmadığınızı ve bundan dolayı sosyal hayatın dışında kaldığınızı düşünüyor musunuz?	Uzak yaşam çevresi ve dışlanma ilişkisini ölçmek
	Güvenlik	Etrafınızda işlenmesi muhtemel suçlar karşısında kendinizi korumasız hissediyor musunuz?	Güvenlik ve dışlanma ilişkisi ölçmek
	Ulaşım	Ulaşım hizmetlerine kolayca erişebiliyor musunuz? Hayır ise neden?	Yaşam kalitesi ve dışlanma ilişkisi ölçmek
		Toplu taşıma araçları yaşınıza uygun rahat seyahate imkân tanıyor mu?	
		Toplu taşıma araç sürücülerinin davranışlarından dolayı rahatsızlık hissediyor musunuz?	
		Yaşlılığınızdan dolayı trafikte araç kullanamadığım için dışlanmış hissediyorum? Evet, ise neden? Hayır, ise diğer sürücülerin davranışlarından dolayı rahatsızlık hissediyor musunuz?	
	Sağlık ve refah	Yaşlı olduğunuzdan dolayı sağlık hizmetlerine erişimde zorlanıyor musunuz?	
		Yaşlı olduğunuzdan dolayı özel sağlık sigortası yaptırmakta sigorta şirketleri tarafından herhangi bir engelle karşılaştınız mı?	
		Sağlık personellerinin yaşlılara karşı daha az ilgili olduğunu düşünüyor musunuz?	
	Finansal Hizmetlere erişim	Bankalardan kredi çekmek istediğinizde yaşınızdan dolayı engellerle karşılaşılıyor musunuz? (yapılandırılmış)	Gelir kaynaklarına ulaşmada yaşlılıktan dolayı dışlanmayı ölçmek
		Bankamatikleri kolaylıkla kullanabiliyor musunuz?	Teknoloji temelli finansal kaynaklara ulaşım ve dışlanma ilişkisi ölçmek
		İnternet bankacılığı kullanmadığınız için kendinizi güncel hayattan dışlanmış hissediyor musunuz?	

Araştırma sonucuna göre katılımcılar yakın yaşam çevresi ile ilişkileri açısından ve komşuları ile ilişkilerinde kendilerini dışlanmış hissetmedikleri konusunda hemfikirdirler. Buna göre katılımcılar aileleriyle birlikte yaşamlarını sürdürdüklerini bu konuda herhangi bir olumsuzluk yaşamadıklarını komşuları ile de yaşlılıklarından ötürü bir dışlanmışlık yaşamadıklarını belirtmektedirler. Bu durum Türkiye'deki geleneksel aile yapısı özellikleri ile örtüşmektedir.

“Kesinlikle hissetmiyorum. Zaten çocuklarımla birlikte yaşıyorum hep beraber hayatımıza bir şekilde devam ediyoruz.” (M4, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hayır hissetmiyorum. Çocuklarıma yakın bir yerde yaşıyorum haftanın en az iki günü beraber oluyoruz.” (M6, Kişisel Görüşme, 2019).

“Bu konuda herhangi bir dışlanmışlık hissetmiyorum.” (M13, Kişisel Görüşme, 2019).

“Kendimi aile içerisinde kesinlikle dışlanmış hissetmiyorum. Neden hissedeyim ki çocuklarımla ve torunlarımla çok iyi vakit geçiriyorum.” (M16, Kişisel Görüşme, 2019).

“Bazen sessiz kalıp düşüncelere daldığımda dahi hemen çocuklarımla bir problem mi var diyerek benimle ilgileniyorlar. Bu nedenle kendimi dışlanmış etmiyorum.” (M33, Kişisel Görüşme, 2019).

“Komşularımızla çok iyiyiz. Kimse kimseyi dışlamıyor.” (M7, Kişisel Görüşme, 2019).

“Bizim geleneklerimizde komşuluk çok önemlidir. Kimin bir derdi sıkıntısı olursa hemen yardımcı oluruz. Bu nedenle kendimizi bu noktada dışlanmış etmiyoruz.” (M14, Kişisel Görüşme, 2019).

Diğer taraftan katılımcılar orta ve uzak yaşam çevreleri ile ilişkilerinde de kendilerini dışlanmış hissetmedikleri konusunda olumlu fikir beyan etmişlerdir. Katılımcılar yaşadıkları çevrede yaşlılıklarından dolayı kendilerini dışlanmış hissetmediklerini ve genç nesiller ile aynı dili konuşmadıklarından ötürü kendilerini sosyal hayatın dışında hissetmediklerini belirtmektedirler.

“Yaşadığım çevrede yaşlılığımdan dolayı kendimi yalnız ve dışlanmış hissetmiyorum.” (M4, Kişisel Görüşme, 2019).

“Çevremde benimle aynı yaşlarda bir çok insan var. Onlarla birlikte zaman geçiriyoruz. Bu nedenle kendimi dışlanmış hissetmiyorum.” (M11, Kişisel Görüşme, 2019).

“Kendimi bunun için dışlanmış hissetmiyorum. Ailemle, komşularıyla ve arkadaşlarımla birlikte gayet iyi yaşıyoruz.” (M17, Kişisel Görüşme, 2019).

“Gençlerle hayatı aynı bakmıyoruz ancak bu durum kendini dışlanmış hissetmeme neden olmuyor.” (M20, Kişisel Görüşme, 2019).

“Çevremdeki ailemdeki gençlerle bazen fikir çatışması yaşıyoruz ancak bu durum ben de dışlanmışlık hissi oluşturmuyor.” (M22, Kişisel Görüşme, 2019).

“Çocuklarımla anlayamadığımız noktalar oluyor. Ancak onlar gayet saygılı bir şekilde davrandıkları için ben kendimi dışlanmış hissetmiyorum.” (M26, Kişisel Görüşme, 2019).

Öte yandan bazı katılımcılar genç nesiller ile aynı dili konuşmadığı için kendisini bazen yabancı hissettiğini Ancak bu durumun dışlanmışlık seviyesinde olmadığını ifade etmektedirler.

“Zaman değişiyor. Bizim zamanımızdaki gibi değil birçok şey. Bunun için bazen sorunlarımla ve çocuklarımla anlayamadığım noktalar oluyor. Kabullenmekte zorlanıyorum. Ancak kendimi dışlanmış hissetmiyorum.” (M30, Kişisel Görüşme, 2019).

“Eski zamanları özleyorum çoğu kez. Şimdiki nesil çok farklı. Ama dışlanmış hissetmiyorum.” (M33, Kişisel Görüşme, 2019).

Diğer taraftan katılımcılar güvenlik kaygısı duyduklarını ancak güvenlik açısından kendilerini dışlanmış hissetmediklerini ifade etmektedirler.

“Zaman kötü her an başımıza bir iş gelebilir diye endişe ediyorum ancak Başıma bir iş gelse dahi çocuklarım var onun için kendimi dışlanmış hissediyorum.” (M1, Kişisel Görüşme, 2019).

“Her gün haberlerde bizim yaşımızdakilerin başına gelenleri istiyoruz. Bu beni ister istemez eğlendiriyor. Bunun için biraz daha temkinli oluyorum.” (M3, Kişisel Görüşme, 2019).

“Geçen gün bir telefonla aradılar. Bedava telefon göndereceğiz dediler. Adresimi ve başka bilgileri istediler. Oğlum yanımdaydı hemen polise haber verdik numarayı. Bunun gibi birçok olay oluyor ama ben böyle durumlarda ben zaten dikkatliyim. Bunun için dışlanmış hissetmiyorum.” (M23, Kişisel Görüşme, 2019).

Katılımcıların ulaşım hizmetlerine kolayca erişebilme hakkındaki düşünceleri çeşitlidir. Katılımcıların önemli bir bölümü ulaşım hizmetlerine erişme konusunda ciddi bir problem yaşamadığını ve dışlanmışlık hissetmediğini ancak toplu taşıma araçlarının yaşlı bireylerin seyahatlerine daha uygun hale getirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu durum katılımcıların kendilerine ya da aile bireylerinden herhangi birisine ait kişisel otomobilinin bulunması ile ilgilidir.

“Ulaşım hizmetlerine erişme konusunda sıkıntı yaşamıyorum. Zaten kendime ait bir aracım var gitmem gereken bir yer olursa uzak mesafesi aracım la gidiyorum. Onun dışında bazen toplu taşımayı da kullanıyorum.” (M2, Kişisel Görüşme, 2019).

“Kendime ait bir aracım yok. Ama oğlumun var bir yere gitmem gerektiğinde müsaitse eğer o beni götürüyor. Müsait olmadığı zamanlarda da taksiyle ya da belediye otobüsüyle gidiyorum.” (M8, Kişisel Görüşme, 2019).

“Belediyenin otobüsleri ile özel halk otobüsleri buradan çok sık geçiyor. Bu nedenle ulaşım hizmetlerine kolayca erişebiliyorum.” (M15, Kişisel Görüşme, 2019).

“Toplu taşıma araçlarının Hepsi aynı değil. Bazıları gerçekten çok iyi ama bazıları eski.” (M18, Kişisel Görüşme, 2019).

“Belediyenin otobüsleri bizim yaşımızdakilere daha uygun hale getirilebilir bence. Yaşlılar için oturma yerleri var ama oraya da hep gençler oturuyor.” (M24, Kişisel Görüşme, 2019).

Diğer taraftan katılımcılar toplu taşıma aracı sürücülerinin genellikle aceleci ve hızlı davrandıklarını bu durumun kimi zaman kendileri açısından hoş karşılanmadığını yaşlılıklarından dolayı zayıflayan refleksleri ve şoförlerin sabırsız ve aceleci davranışlarından dolayı kimi zaman trafikte araç kullanmadıklarını ancak bu durumun dışlanmışlık hissi oluşturmadığını belirtmektedirler.

“Otobüs ve minibüs şoförleri fazla aceleci davranıyorlar. Bu durum beni çoğu zaman rahatsız ediyor.” (M4, Kişisel Görüşme, 2019).

“Araç dolmasına rağmen hala yolcu alıyorlar. Aracın içi tıkabasa doluyor. Bu da beni haliyle rahatsız ediyor.” (M14, Kişisel Görüşme, 2019).

“Çok ani firen yapıyorlar. Böyle olunca neredeyse düşecek gibi oluyorum.” (M17, Kişisel Görüşme, 2019).

“Aslında iyi şoförüm. Ama yaşlanınca reflekslerim yavaşladı. Bunun için çok fazla araç kullanmamaya çalışıyorum.” (M21, Kişisel Görüşme, 2019).

“Araba kullanmayı çok seviyorum. Ama insanlar o kadar sabırsız ki kırmızı ışıkta bile daha sarı yanınca başlıyorlar korna çalmaya. Bunun için çok fazla kullanmak istemiyorum. Ama bu durum benim dışlanmış olduğum anlamına gelmiyor.” (M29, Kişisel Görüşme, 2019).

“Yaşlanınca eskisi kadar tek başıma araç kullanmamaya çalışıyorum. Bazen çok önemli bir işim olduğunda mecburen kullanıyorum ama.” (M35, Kişisel Görüşme, 2019).

Bunun yanında katılımcılar yaşlı olduklarından dolayı sağlık hizmetlerine erişim konusunda genellikle zorlanmadıklarını, özel sağlık sigortası yaptırmadıklarını ve sağlık personellerinin yaşlılara karşı ilgili olduklarını ama biraz daha fazla hassas davranabileceklerini ifade etmektedirler.

“Hastaneye gitmem gerektiği zaman kendi başıma da gidebiliyorum.” (M3, Kişisel Görüşme, 2019).

Hastaneye gideceğim zaman beni muhakkak kızımı götürür. Aslında ben tek başıma da gidebilirim ama sanırım içi rahat etmiyor benimle geliyor.” (M9, Kişisel Görüşme, 2019).

“Tek başıma olsaydım belki zorlanırdım ama çocuklarım bu konuda beni hiç yalnız bırakmıyorlar onun için çok zorlandığımı söyleyemem.” (M11, Kişisel Görüşme, 2019).

“Özel sağlık sigortası yaptırmıyorum.” (M16, Kişisel Görüşme, 2019).

“Zaten emekliyim bunun yanında başka bir sigorta yaptırmıyorum.” (M19, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hastaneye gittiğimizde doktorlar ve hemşireler bizimle ilgileniyorlar sağ olsunlar.” (M21, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hastanede çalışanlar her gün yüzlerce insanla ilgilendiği için ister istemez biraz soğuk davranıyor. Bence biraz daha samimi olabilirler.” (M27, Kişisel Görüşme, 2019).

“Yaşlı olduğumuz için birazda acıyorlar herhalde onun için daha hassas davranıyorlar.” (M34, Kişisel Görüşme, 2019).

Katılımcılar finansal hizmetlere erişim konusunda zorluklar yaşadıklarını ancak bu durumun yakın aile çevresi tarafından kolaylaştırılarak dışlanmışlık boyutuna ulaşmadığı konusunda görüş beyan etmişlerdir. Bu noktada katılımcılar gelir kaynaklarına ulaşmada ve teknoloji temelli finansal kaynaklara ulaşmada zorlandıklarını ancak dışlanmışlık hissetmediklerini belirtmektedirler.

“Bundan on sene önce kredi çekmiştim. Hiçbir engel ile karşılaşmadım.” (M3, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hayatımda hiç kredi çekmedim. Bu yaştan sonra da çekmeyi düşünüyorum.” (M8, Kişisel Görüşme, 2019).

“Geçen gün bankaya krediler hakkında bilgi almak için gittim. Bankadakiler genellikle 65 ve 70 yaşından sonra kredi kullanımında zorluk yaşayabileceğimi belirttiler.” (M14, Kişisel Görüşme, 2019).

“Bir yaştan sonra bankalar artık kredi vermek istemiyor sanırım. Oranlar biraz daha yüksek çıkıyor. Kefil istiyorlar.” (M26, Kişisel Görüşme, 2019).

“Oğluma ev alacağız onun için bir kredi çekiyorum evraklarımı verdim yakında kredi çekmiş olacağız.” (M33, Kişisel Görüşme, 2019).

“Bankamatikleri açıkçası çok kullanamıyorum. Para çekeceğim zaman torunumla beraber gidiyorum.” (M6, Kişisel Görüşme, 2019).

“Maaşımı çekmesi için kartımı oğluma veriyorum. Ayın 21’inde maaşını çekip bana getiriyor sağ olsun.” (M11, Kişisel Görüşme, 2019).

“Ben bu bankamatikleri çok rahat kullanamıyorum. Onun için içerden alıyorum maaşıma ya da kızıma veriyorum kartımı o çekiyor maaşı.” (M16, Kişisel Görüşme, 2019).

Ayrıca katılımcıların internet bankacılığını kullanmadığını ancak bu durumun kendileri adına bir dışlanmışlık nedeni olmadığını belirtmektedirler. Bunun yanında katılımcıların güvenlik kaygıları nedeniyle internet bankacılığını kullanmayı düşünmediklerini görölmektedir.

“İnternet bankacılığını kullanmıyorum. Aslında akıllı telefon kullanıyorum ama çok fazla güvenmiyorum böyle programlara.” (M5, Kişisel Görüşme, 2019).

“İnternet bankacılığı kullanmadığım için kendimi dışlanmış hissetmiyorum. Bankayla ilgili işim olduğunda bunu ben ya da çocuklarım zaten hallediyorlar.” (M9, Kişisel Görüşme, 2019).

“İnternet bankacılığı kullanmıyorum. Çünkü gerek duymuyorum. Sadece ay başında maaşımı çekiyorum onun dışında bankayla hiçbir işim olmuyor.” (M18, Kişisel Görüşme, 2019).

“Kendimi internet bankacılığı kullanmıyorum diye dışlanmış Hissetmiyorum. Çünkü eksikliğini hissetmiyorum.” (M26, Kişisel Görüşme, 2019).

Sonuç olarak katılımcıların geleneksel aile yapısından ötürü yaşam kalitesi boyutunda kendilerini dışlanmış hissetmedikleri yakın ve uzak yaşam çevrelerinde kurdukları ilişkilerde dışlanmışlık hissine kapılmadıkları sosyal hayatta bazı zorluklar yaşasalar da bunları aileleri ve yakın çevrelerinin desteğiyle aştıkları söylenebilir.

3.4.2.4. Sosyal Güvenlik Açısından Bulgular

Sosyal güvenlik işsizlik, yoksulluk, hastalık gibi risklerin yanında yaşlılık durumunda da riskleri minimize etmeyi amaçlayan önlemleri içermektedir. Bu nedenle yaşlılara sosyal güvenlik risklerini ortaya kaymak için sorular sorulmuştur. Bu kapsamda bireyin Sosyal Güvenlik Sistemi içerisinde bulunduğu durumu ile sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi belirlemeye dönük katılımcılara yöneltilen sorular ve gerekçeleri Tablo 11’de göstermektedir.

Tablo 11: Sosyal Güvenlik Temasında Katılımcılara Yöneltilen Sorular ve Alt Temalar

Ana Tema	Alt Temalar	Sorular	Gerekçeler
Sosyal Güvenlik	Sosyal Güvenlik Riski	Sosyal Güvenlik hizmetlerine erişiminiz konusunda bir sıkıntı yaşıyor musunuz? SSK, Bağkur veya Emekli Sandığı emeklisi misiniz? Değilseniz, bunun eksikliğini ne ölçüde hissediyorsunuz?	Sosyal Güvenlik Sistemi içerisinde bulunduğu durum ile dışlanma ilişkisini ölçmek

Araştırma kapsamında katılımcılar sosyal güvenlik hizmetlerine erişim konusunda bir sıkıntı yaşamadıklarını belirtmektedir. Bunun yanında katılımcıların tamamının bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olduğu görülmektedir. Katılımcıların %45’i Sosyal Sigortalar Kurumu’na, %30’u emekli sandığına ve kalan %25’i Bağkur’a prim ödedikleri ya da emekli oldukları görülmektedir.

“30 yıldır çalıştım ve en sonunda SSK’dan emekli oldum.” (M6, Kişisel Görüşme, 2019).

“Yaklaşık 30 senedir çalışıyorum. Bazı dönemlerde ara verdim çalışmadım ama onun dışında bir fiil çalıştım.” (M11, Kişisel Görüşme, 2019).

“Emekliliğim geldi ama ben hala çalışmaya devam ediyorum. Sanırım birkaç yıl sonra emekli olacağım.” (M16, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hizmetlerine erişim konusunda bir problem yaşamadım. Zaten uzun süreden beri Bağkur yatırıyorum ve seneye emekli olacağım.” (M26, Kişisel Görüşme, 2019).

“Ben 25 yıllık öğretmenim. Göreve başladığımdan beri emekli sandığına kayıtlıyım.” (M28, Kişisel Görüşme, 2019).

“Hiçbir problem yaşamadım. Emekli olduktan sonra da zaten her ay maaşımı aldım.” (M33, Kişisel Görüşme, 2019).

Yapılan mülakatlar sonucunda araştırmaya katılan katılımcıların sosyal güvenlik hizmetlerine erişim yaşamadıkları gözlemlenmiştir.

SONUÇ

Yaşlı nüfusunun hem ülkemizde hem dünyada artması beklenmektedir. Bu durum dünyada ve ülkemizde yaşlı nüfus ile ilgili konuların ön plana çıkmasına ve yaşlılara yönelik sistematik araştırmaların yapılmasına yol açmaktadır. Yaşlıların günümüzde birçok sosyal problemi bulunmaktadır. Bu problemler içerisinde en dikkat çekenlerden biri de sosyal dışlanma riskidir. Yaşlılar, günümüzde günlük yaşam alanından kurumsal alanlara kadar birçok alanda sosyal dışlanma riski ile karşı karşıya kalmaktadır.

Sakarya'nın Adapazarı ilçesinde yaşayan yaşlıların sosyal dışlanma durumunu tespit etmeyi amaçlayan bu araştırmada veriler 5 başlıkta oluşturulan sorular vasıtasıyla elde edilmiştir. Bunlar sırasıyla; demografi, kaynaklar, katılım, yaşam kalitesi ve sosyal güvenlik olarak sıralanabilir.

Araştırmaya katılanların demografik dağılımlarına bakıldığında %71'i erkek; %29'u kadın, %37'si 60-65 yaş aralığında, %86'sı evli, %43'ü 2001-3000 TL arası aylık gelire sahip ve %89'u emekli olmakla beraber %11'inin herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır.

Araştırmada; yaşlıların kaynaklar konusunda sosyal dışlanmaya uğrayıp uğramadığı sorusu; maddi ve ekonomik kaynaklar, kamu ve özel hizmetlere erişim ve sosyal kaynaklar çatısı altında incelenmiştir. Katılımcıların %90'ı maddi ve ekonomik kaynaklar konusunda kendilerini dışlanmış hissetmediğini belirtmiştir. Türkiye'de 2019 itibari ile açlık sınırı 2100 TL olarak belirlenmiştir. Katılımcıların %95'inin bunun üzerinde gelir elde etmesi; kendilerini maddi ve ekonomik kaynak yetersizliğinden dolayı dışlanmış hissetmemelerinin en önemli nedenidir. Katılımcıların %90'ı yaşlılığından ötürü kamu ve özel hizmetlere erişim konusunda kendilerini dışlanmış hissetmediklerini belirtmiştir. Katılımcılar, belediyenin ve özel kuruluşların hizmetinden haberdar olduklarını dile getirmiş ve bu hizmetlere bizzat kendileri ya da aile bireylerinin yardımıyla katılım sağlayabildiklerini açıklamıştır. Öte yandan, katılımcıların tamamı etnik kökeni ve dini inancı yüzünden kendilerini sosyal kaynaklara katılım noktasında dışlanmış hissetmediklerini dile getirmiştir. Sakarya'nın Adapazarı ilçesinde yaşayan yaşlıların kendilerini kaynaklar konusunda dışlanmış hissetmedikleri ileri sürülebilir.

Araştırmada; yaşlıların katılım konusunda sosyal dışlanmaya uğrayıp uğramadığı sorusu; ekonomik katılım, sosyal katılım, kültür, eğitim ve beceriler ve siyasal katılım çerçevesinde incelenmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılar, yaşlılığın ekonomik katılım konusunda kendilerini dışlanmış hissetmediklerini, zaten belirli bir yaşa geldiklerinde emekli olmayı kendilerinin istediklerini ve emekli olduktan sonra da çalışmayı düşünmediklerini dile getirmiştir. Katılımcıların %95'i örgütsel ve sosyal katılım açısından kendilerini dışlanmış hissetmediklerini belirtmiştir. Katılımcıların çok büyük bir bölümü herhangi bir toplum kuruluşuna ye değildir. ye olan kişilerde de yaşlarından dolayı herhangi bir dışlanmışlık hissetmediklerini belirtmiştir. Herhangi bir sivil toplum kuruluşuna ye olmayan yaşlı katılımcılar, zamanlarını genellikle aileleriyle geçirdiklerini ve bu yüzden herhangi bir oluşuma ye olmayı düşünmediklerini belirtmiştir. Katılımcılar sosyal hayata katılım konusunda da kendilerini dışlanmış hissetmediklerini belirtmiştir. Yaşlıların, genelde arkadaş çevreleriyle sanatsal ve spor faaliyetlerine katılmak yerine, aileleriyle vakit geçirmeyi tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılar, kendilerini kültür, eğitim ve beceriler konusunda da dışlanmış hissetmediklerini belirtmiştir. Kişilerin kurs ve eğitimlere katılım konusunda çok da istekli olmadıkları ama buna rağmen var olan eğitimlerden ve kurslardan haberdar oldukları gözlemlenmiştir. Yine aynı şekilde katılımcılar kendilerini teknolojiyi kullanamadıklarından ötürü dışlanmış hissetmediklerini çünkü bu konu hakkında aile üyelerinden destek aldıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan yaşlılar, kendilerini siyasal açıdan dışlanmış hissetmediklerini belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcıların büyük çoğunluğu politik bir kişiliğe sahip olmadıklarını ve sadece seçimde oy vererek siyasete dahil olduklarını belirtmişlerdir. Sakarya'nın Adapazarı ilçesinde yaşayan yaşlıların katılım konusunda kendilerini dışlanmış hissetmedikleri söylenbilir.

Araştırmada; yaşlıların yaşam kalitesi konusunda sosyal dışlanmaya uğrayıp uğramadığı sorusu; yaşam çevresi, güvenlik, ulaşım, sağlık ve refah ve finansal hizmetlere erişim çatısı altında incelenmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılar yaşam çevresi konusunda kendilerini dışlanmış hissetmediklerini belirtmiştir. Yaşlıların çoğu aileleriyle yaşamaktadır ve Sakarya'nın koruyucu aile yapısı yaşlıların kendilerini dışlanmış hissetmelerini engellemektedir. Genç nesillerle aynı dili konuşma konusunda zaman zaman sıkıntı yaşasalar da, bunun dışlanma düzeyinde olmadığı belirtilmiştir.

Katılımcılar; güvenlik konusunda zaman zaman endişe ettiklerini belirtirler de, bu endişelerinin kendilerini toplumdan soyutlamadıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcıların ulaşım konusundaki görüşleri ise çeşitlilik göstermektedir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, katılımcıların yarısı ulaşım konusunda bir sorun yaşamadıklarını dile getirmiştir. Bunun yanında katılımcıların diğer yarısı ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Gelişim istenen konuların başında ise şoförlerin eğitilmesi gelmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu aktif olarak araç kullanmadıklarını ama bu durumun kendilerini ulaşım konusunda dışlanmış hissetmediklerini belirtmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılar sağlık hizmetlerine erişim konusunda kendilerini dışlanmış hissetmediklerini belirtmiştir. Yaşlıların özel sağlık sigortası yaptırmadıkları gözlemlenmiştir. Öte yandan katılımcıların finansal hizmetlere erişim konusunda zorluklar yaşadıkları fakat aile üyelerinin yardımlarıyla teknolojik etkenlerden dolayı yaşadıkları erişim zorluğunu ortadan kaldırdıkları gözlemlenmiştir. Yaşlılar, finansal hizmetlere erişim konusunda kendilerini dışlanmış görmemektedirler. Sakarya'nın Adapazarı ilçesinde yaşayan yaşlıların yaşam kalitesi konusunda kendilerini dışlanmış hissetmedikleri tespit edilmiştir. Ailelerin koruyucu tavrı, bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli etkidir.

Araştırmada; yaşlıların sosyal güvenlik konusunda sosyal dışlanmaya uğrayıp uğramadığı sorusu; sosyal güvenlik riski çatısı altında incelenmiştir. Katılımcıların %89'u emeklidir. Geri kalan %11'i ise prim günlerini doldurmaktadır. Sakarya'nın Adapazarı ilçesinde yaşayan yaşlıların sosyal güvenlik konusunda kendilerini dışlanmış hissetmedikleri tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; Sakarya'nın Adapazarı ilçesinde yaşayan yaşlıların çok büyük bir kısmının kendilerini dışlanmış hissetmedikleri söylenebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emekliler Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Atılğan, A. (2016). *Neoliberal Dönemde Sosyal Güvenlik*. İstanbul: Beta Yayın.
- Biçerli, M. K. (2016). *Sosyal Dışlanma İle Mücadelede Hayat Boyu Öğrenme*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Bilir, N. (2004). *Yaşlanan Toplum*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Duyar, İ. (2008). *Yaşlanma, Yaşlılık ve Antropoloji*. Ankara: TGV.
- Emiroğlu, V. (1995). *Yaşlılık ve Yaşlının Sosyal Uyumunu*. Ankara: Şahıs Yayınevi.
- Estivill, J. (2003). *Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion An Overview*. Geneva: International Labour Organization.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınevi.
- Güzel, A. ve A. R. Okur (2004). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. Yenilenmiş 10. Bası. İstanbul: Beta Yayınları.
- Hablemitoğlu, Ş. ve Emine Ö. (2010). *Yaşlı Refahı*. Ankara: Kilit Yayınları.
- Kalınkara, V. (2014). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*, Nobel Yayınevi, 1. Basım, Ankara.
- Karan, M. A. (2007). “Biyolojik, Psikolojik ve Sosyal Açından Yaşlanma”, *Yaşlılık Dönemi ve Problemleri*. M. A. Karan (dr.). İstanbul: Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi:51, Ensar Neşriyat.
- Mackinlay, E. (2001). *The Spiritual Dimension of Ageing*. United Kingdom: Jessica Kingsley Publishers.
- Onur, B. (1995). *Yetişkinlikte İleri Yıllar: Gelişim Psikolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Öz, C.S. (2013). *Küresel Yaşlanma Sorunu ve Çözümleri Stratejileri, Küreselleşen Dünya'da Uluslararası Sosyal Politika*, Adapazarı: Sakarya Yayınları.

- Özdemir, Ö ve Bilgili N. (2014). Sağlık Hizmetlerinde Yaşlı Ayrımcılığı. *Gülhane Tıp Dergisi*
- Özgür, Ö. ve Ç. Sabbağ (2014). *Kırsal Alanda Yaşlılık: Adıyaman Samsat Örneği*. Ankara: Adıyaman Üniversitesi ve Sabev Ortak Yayını.
- Sapançalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny*. Manila: Asian Development Bank.
- Seyyar, A. ve Y. Genç (2010). *Sosyal Hizmet Terimleri (Ansiklopedik "Sosyal Pedagojik Çalışma" Sözlüğü)*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Seyyar, A. (2006); *Değişen Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politikalar*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- Şenkal, A. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*. 3. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tansel, A. (2012). *2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: İşgücü Piyasasına Bakış*. İstanbul: TÜSİAD.
- Tansel, A. ve Ş. Hoşgör (2010). *2050’ye Doğru Nüfus Bilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar*. İstanbul: TÜSİAD.
- Tartanoğlu, Ş. (2014), “*Sosyal Dışlanma*”, *Sosyal Politika* içinde, Editörler: Aysen Tokol ve Yusuf Alper, 5. Baskı, Dora Basım, Bursa.
- Yıldırım, A., ve Şimşek. H. (2006). “*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*”. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sürelî Yayınlar

- Altan, Ö. Z. ve Y. Şişman (2003). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. *Kamu- İş*. 7.2, 2-36.
- Atılğan, G. ve Çakar, B.Y. (2007). Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *TES-İŞ Dergisi*. 68-106.
- Aydın, A. ve Aydın Sayılan, A (2014). Aktif Yaşlanma ile Yaşam Boyu Öğrenme Arasındaki İlişkiye Teorik Bir Bakış. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi* 4.2, 76-81.
- Balaban, U. (2014). Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Sosyal İçerme Uygulamaları:2000’li Yıllara İlişkin Karşılaştırmalı Bir değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*. 38(1), 103-149.

- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Baş, M. (2012). Türkiye’de Yaşlı İş Gücünün Genel Görünümü. *Sosyal Güvençe Dergisi*. Sayı:2
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4.3, 83-104.
- Çolak M. ve Özer Y. E. (2015). Sosyal Politika Anlamında Aktif Yaşlanma Politikalarının Ulusal Ve Yerel Düzeydeki Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*
- Erdoğdu, S. (2005). AB’de Sosyal Korumanın Modernleştirilmesi, Geliştirilmesi ve Sosyal İçerme. Avrupa Birliği’nin İstihdam ve Sosyal Politikaları, Ankara.
- Erkilet, A. (2011). Sınıf-Altı: Kuramsal Tartışmalar ve İstanbul Tarihi Yarımada’ya Uygulanma İmkânları. *Öneri Dergisi*. 9.36, 137-146.
- Genç, Y. ve G. Çat (2013). Engellilerin İstihdamı Ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8.1, 363-393.
- Gökbunar A. R. , Uğur A. ve Duramaz S. (2016). Yaşlı Nüfusa Yönelik Sağlık Harcamalarının Azaltılmasında Kamusal Politikaların Önemi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt:12 sayı:1
- Görgün Baran, A. (2001). Yaşlılığın Sosyal Statü ve Roller Bakımından Analizi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*. 1.1, 14-32.
- Güvercin, C. H. (2004). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 89-95.
- Hazer, O., ve Aslan, Ö. (2010). Yaşlılıkta sosyal ilişki ve toplumsal hayata katılım. *Akad Geriatri*, 2, 143-7.
- Kalınkara, V. (2010). Yaşlı bireyler için yaşam çevresinin ergonomik tasarımı. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 54-64.
- Kalkan, M. (2008). Gerontolojinin Temelleri. Ankara Tgv, 9-19
- Karacan, E. (2017). Sosyal Politika Kapsamında Türkiye’de Yaşlı Nüfus: Sorunlar Ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* sayı: 49
- Karadeniz, O. Ve Öztepe Durusoy N (2013). Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum* 2013/3
- Kaya, V. ve Ö. Yalçınkaya (2014). Nüfus Ekonomik Büyüme Kaynağı Olabilir Mi?: “En Az Üç Çocuk” Politikasına Tarihsel Bir Bakış. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 28.1.

- Kerr, N. L. ve J. M. Levine (2008). The Detection of Social Exclusion: Evolution and Beyond. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*. 12.1, 39-52.
- Nurdoğan, A. K., ve Öztürk, M. (2018). Şehit yakınları ve gazilerin sosyal dışlanmışlık algısı ve yaşam kalitesi. *İş ve Hayat*, 4(7), 19-50.
- Oswald, A. J. (2007). Commentary: Human Well-Being And Causality In Social Epidemiology. *International Journal of Epidemiology*. 36, 253-1254.
- Önder Erol, P. (2016). Türkiye’de Yaşlanma Sosyolojisi Alanında Yapılan Çalışmalara Dair Kısa Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Dergisi*. Armağan Sayısı, 157-166
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eski şehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Samancı Tekin, Ç. ve F. Kara (2018). Dünya’da ve Türkiye’de Yaşlılık. *IBAD*. 3.1, 219-229.
- Sapancalı, F. (2005). AB’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*. 3, 51-106.
- Sapancalı, F. (2007). Avrupa Birliği’nde Sosyal İçerme Politikaları. *TISK Akademi*. 2.4, 56-108.
- Silver, H. (1994), “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, *International Labor Review* 133 (5-6), 532–539.
- Siviş, R. ve A. Demir (2004). Küresel Yaşlanma ve Türkiye’de Yaşlılarla Psikolojik Danışma ve Rehberlik. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. 3.21, 43-48.
- Tartanoğlu, A. G. ř. (2010). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *Sosyoloji Konferansları*. 42, 1-13..
- Taşçı, F. (2010). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya Örnekleri. *Çalışma ve Toplum*. 2010/1.
- Umutlu, S., ve Epik, M. T. (2019). Türkiye’de yaşlı nüfus ve sosyal politika uygulamaları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 11(1), 29-43.
- Walker, A. (2002). A Strategy for Active Ageing. *International Social Security Review*. 55, 121-140.
- Yerli, G. (2017). Yaşlılık dönemi özellikleri ve yaşlılara yönelik sosyal hizmetler. *Journal of International Social Research*, 10(52).
- Yertutan, C. (1991). Yaşlılıkta ortaya çıkan fiziksel değişiklikler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(2).

Yıldırım, N. (2011). Kent Merkezinde İkamet Eden Yaşlıların Sosyo-Ekonomik Durumu (Adapazarı Örneği), 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara.

Yıldırım, S., ve Yenihan, B. (2013). Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasasında Gençler, *Mevzuat Dergisi*, 16(184), 1-13.

Diğer Yayınlar

Avrupa Birliği (2007). Joint Memorandum On Social Inclusion Of The Republic of Croatia, Zagreb.

Avrupa Birliği (2018). Joint Memorandum On Social Inclusion

Avrupa Komisyonu (2005). Türkiye 2005 İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Avrupa Komisyonu (2006). Türkiye 2006 İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Avrupa Komisyonu (2007). Türkiye 2007 İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Avrupa Komisyonu (2008). Türkiye 2008 İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Avrupa Komisyonu (2009). Türkiye 2009 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Avrupa Komisyonu (2010). Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Avrupa Komisyonu (2011). Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Avrupa Komisyonu (2012). Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Avrupa Komisyonu (2013). Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Avrupa Komisyonu (2014). Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu, Avrupa Komisyonu: Brüksel.

Bayraktar, R. (2004). Başarılı Yaşlanma. 3. *Ulusal Geriatri Kongresi Kongre Kitabı Konuşma Metinleri*. Marmaris: Türk Geriatri Vakfı.

Bildirici, Z. (2011). Avrupa Birliği'nde Yoksullukla mücadele ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar. *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Can, N. ve Özer, M. (2012). *Demografik Fırsat Penceresi ve Türkiye*. Atılım Üniversitesi Siyasi ve Ekonomik Araştırmalar Laboratuvarı, Ankara.
- Demir, A. (2018). Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Yaşlıların Yaşam Tatmini Üzerine Etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.
- European Parliamentary Research Service (2014). *Older people in Europe EU policies and programmes*
- Ercan, N. (2010). *Huzur Evinde Yaşayan Yaşlıların Yaşam Kalitesi ve Yaşam Kalitesini Etkileyen Faktörler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Erincik, S. (2018). Yeni kamu yönetimi perspektifinde yerel yönetimlerin sosyal içerme politikalarının değerlendirilmesi: eskişehir büyükşehir belediyesi örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.
- Eurostat (2019). *Europe 2020 Indicators -Poverty And Social Exclusion*
- Gündüz, G. S. (2007). Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü. *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Yayınlanmış Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Gündüz, G. S. (2007). Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü. *Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Işık, İ. (2011). Dünyada ve Türkiye’de Finansal Hizmetlere Erişim ve Finansal Eğitim. *Ankara, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*.
- Kalache, A. (1999). *Active Ageing Makes The Difference*. Bulletin of the World Health Organization.
- Kaos GL Derneği (2018). Ayrımcılığa ve Şiddete Karşı Hakları ve Hayatı Savunmak İçin: Sosyal İçerme
- Kurtipek, R. (2012). A critical analysis of social inclusion in Turkey: The case study of sodes (Social support programme). *Yüksek Lisans Tezi*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Disiplinlerarası Anabilim Dalı, Ankara.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd-Reichling, E., ve Patsios, D. (2007). *The multi-dimensional analysis of social exclusion*.
- Öztekin, S. (2016). Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü. *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Perim, A. (2007). *Trakya Üniversitesi Eğitim, Araştırma ve Uygulama Hastanesi'nde Çalışan Hemşirelerin Kaliteli Yaşam Algısının Belirlenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Samorodov, A. (1999). Aging end Labour Markets for Older Workers, *ILO Employment and Training Papers*, 33.
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2013). *Avrupa Birliği Sosyal İçerme Ve Sosyal Koruma Stratejisi Bilgi Notu*
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). Yaşlanma: *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Özel İhtisas Komisyonu Raporu*
- Ustabaşı Gündüz, D. (2018). Farklı Sosyokültürel Değerlere Sahip Birey ve Gruplara Yönelik Sosyal İçerme Politikaları: Konya Tatlıcak Mahallesi Örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBE.
- Ustabaşı Gündüz, D. (2018). Farklı Sosyokültürel Değerlere Sahip Birey ve Gruplara Yönelik Sosyal İçerme Politikaları: Konya Tatlıcak Mahallesi Örneği, *Doktora Tezi*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ven, R. ve J. Smits (2011). *The Demographic Window of Opportunity: Age Structure and Sub-National Economic Growth in Developing Countries, Nijmegen-Netherlands*. Nijmegen Center for Economics (NiCE) Institute for Management Research, Radboud University.
- Yahyaoglu, R. (2013). Yaşlanma ve Zaman Algısı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi SBE.
- Yalçın, A. (2012). Ülkemizde Erken Emeklilik Uygulaması ve Emeklilik Maliyetinin Analizi. *SGK Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Yıldırım, N. (2011). Kent Merkezinde İkamet Eden Yaşlıların Sosyo-Ekonomik Durumu (Adapazarı Örneği), 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara.
- <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=66&locale=tr> (11.01.2019).
- <http://www.haber7.com/yasam/haber/725662-kuresel-ve-kulturel-anlamda-yaslilik-bakis> (11.01.2019).
- www.ikg.gov.tr/wp-content/uploads/pdf/JIM%20JAP%20Bilgi%20Notu.docx (11.01.2019).
- <http://www.milliyet.com.tr/kuresel-yaşlanma-2050-senaryolari-ankara-yerelhaber-1583166/> (11.01.2019).
- www.tuik.gov.tr (15.01.2019).
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644> (15.01.2019).

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30699>, (01.07.2019)

<https://www.sakarya.bel.tr/tr/Proje/yasli-destek-merkezi/79>, (01.07.2019)

<https://www.sakaryaeah.saglik.gov.tr/TR,56025/evde-saglik-hizmetleri.html>
(01.08.2019)

<http://www.turkis.org.tr/NISAN-2019-ACLİK-ve-YOKSULLUK-SINIRI-d221748>
(02.07.2019)

<https://www.pwc.com.tr/tr/basin-odasi/2018-basin-bulteni/turkiye-de-yasli-nufusun-ekonomiye-katkisi-100-milyar-dolara-ulasabilir.html> Erişim Tarihi, 23.08.2019.

<https://www.who.int/> (10.08.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Burak Yarbuğ 1993 yılında İstanbul'da doğmuştur. 2007 yılında Mahmut Kemal İlköğretim Okulu'ndan mezun olduktan sonra lise öğrenimine Pendik Fatih Anadolu Lisesi'nde devam etmiştir. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü'nde lisans eğitimine başlamıştır. 2016 yılında Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset ana bilim dalında yüksek lisansa başlamıştır.